

20—21 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 20 november

Sid.

Svar på interpellation av herr Andersson, Torsten, om höjning av bidraget till företagareföreningars administrationskostnader, m. m.	3
---	---

Onsdagen den 21 november

Svar på interpellationer:

av herr Lager ang. markpriser m. m. vid upplåtelse av Järvafältet till bostäder	10
av herr Nilsson, Ferdinand, ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.	13
Tillsättning av fluor till vattenledningsvatten	21
Om förening av deltidstjänst med ordinarieskap	58
Utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen	59
Förslag till brottsbalk, m. m.	63

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 21 november

Statsutskottets memorial nr 177, ang. överlämnande till lagutskott av två till statsutskottet hänvisade motioner, som äga samband med frågan om beredskapslagring av olja	21
Andra lagutskottets utlåtande nr 40, ang. förslag till lag om tillsättning av fluor till vattenledningsvatten	21
— nr 41, om bestämmelser rörande tillstånd att förändra vattnets kemiska beskaffenhet i allmän vattenledning	58

	Sid.
Jordbruksutskottets utlåtande nr 33, ang. godkännande av 1962 års internationella veteavtal	58
Statsutskottets utlåtande nr 165, om en av Aktiebolaget Statens skogsindustrier planerad industri i Otterbäcken	58
— nr 166, om statsbidrag för TV-mottagare för skolbruk	58
— nr 167, ang. ersättning för markintrång vid framdragande av telefonledning	58
— nr 168, ang. kustradion på ost- och sydkusten	58
— nr 169, om deltidsarbete i statlig och statsunderstödd tjänst ..	58
— nr 170, om förbättring av möjligheterna för gift kvinna att inneha förvärvsarbete, i vad motionerna avser förening av deltidstjänst med ordinarieskap	58
Bevillningsutskottets betänkande nr 60, ang. ändring i uppbördsförrordningen	59
— nr 62, ang. avtal med Israel för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlätenskap	59
Bankoutskottets utlåtande nr 33, ang. ändring i lagen om bankrörelse, m. m.	59
— nr 34, ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Torne-dalen	59
Första lagutskottets utlåtande nr 42, ang. förslag till brottsbalk, m. m.	63
Andra lagutskottets utlåtande nr 37, om undantagande av skrivbyråernas serviceverksamhet från arbetsförmedlingslagens tillämpningsområde	119
Jordbruksutskottets utlåtande nr 28, om förbättrad väderlekstjänst för jordbruket	119
— nr 30, ang. åtgärder till skydd av djurlivet i samband med skogshyggesbränning	119
— nr 31, ang. gödsling av skogsmark	119
— nr 32, ang. utnyttjande av inhemskt fiberbränsle	119
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 50, om utredning av vissa spörsmål rörande vattendragen	119

Tisdagen den 20 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Herrar *Bengtson* och *Hagberg* anmälde, att de åter infunnit sig vid riksdagen.

Justerades protokollen för den 13 och den 14 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare

Med stöd av bifogat intyg anhålles härmed om fortsatt sjukledighet för min make, E. Birke.

Irma Birke
fru

Till riksdagen första kammare

Härmed intygas att riksdagsman *Emmanuel Birke*, född den 11/11 1893, på grund av blodtryckssjukdom fortfarande är arbetsoförmögen till och med den 10/12 1962.

Centrallasarettet, Södertälje, den 15/11 1962.

Ulf Iacobæus
t. f. överläkare

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 367, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets centrala intendenturförvaltning;

nr 368, i anledning av väckta motioner om en plan för fortsatt utbyggnad av patent- och registreringsverket;

nr 369, i anledning av väckta motioner om sättet för vissa utbetalningar till kommuner m. fl.; och

nr 370, i anledning av väckta motioner om rätt för lärare att tillgodoräkna tjänstgöring i annat nordiskt land såsom merit.

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m.

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet *LANGE*, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Torsten Anderssons* interpellation om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m., erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr *Torsten Andersson* framställt en interpellation, i vilken han frågar mig

dels om jag är beredd att skyndsamt lägga fram förslag om sådan förstärkning av administrationsbidraget till företagareföreningarna, att föreningarna erhåller erforderliga medel för verksamhetens upprätthållande och samtidigt får möjligheter att sänka sina utlåningsräntor på sätt som avses i gällande författningsbestämmelser,

dels om jag är beredd att för framtiden förorda den ordningen, att företagareföreningarnas nettoränteinkomster skall användas uteslutande för risktäckning och att det statliga administrationsbidraget skall utgå med i motsvarande grad förhöjt belopp.

I anledning av denna interpellation vill jag säga följande.

Företagareföreningarnas administrationskostnader bestrids av medel som föreningarna erhåller genom räntevinster, genom bidrag från landstingen och staten samt genom avgifter som tas ut av företag för konsultation o. d. Räntevinsterna utgör skillnaden mellan de räntor som låntagande företag betalar

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m.
till föreningarna och de räntor föreningarna själva har att erlagga å de lånemedel som staten ställer till föreningarnas förfogande.

De räntor föreningarna erlagger till staten utgick ursprungligen efter en räntefot av 3,5 procent. Föreningarna åtnjöt dock räntefrihet under de två första åren efter det lånemedlen lyfts. Vid den samordning av vissa statliga utlåningsformer, som skedde 1960, avskaffades räntefriheten och bestämdes att räntan skulle vara rörlig och utgå efter den räntesats som motsvarar normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Normalräntan, som för varje budgetår fastställes av Kungl. Maj:t på grundval av genomsnittsräntan på viss statlig upplåning under de senaste tio åren, utgjorde 1960 4,5 procent och har därefter på grund av höjningen i den allmänna räntenivån i slutet av 1950-talet stigit successivt, först till 4,75 procent under budgetåret 1961/62 och sedan till 5 procent under innevarande budgetår.

Räntan å de s. k. hantverks- och industrilån, som föreningarna lämnar ut med anlitan av de statliga lånemedlen, har statsmakterna inte fixerat till något bestämt procenttal. Enligt gällande bestämmelser bör denna ränta anpassas efter den för industrigarantilån i allmänhet tillämpade räntan. Denna ränta bestämmes i princip av vederbörande kreditinrättning för varje särskilt industrigarantilån som lämnas ut. Bankföreningen brukar emellertid rekommendera sina medlemmar vilken ränta som under olika tidsperioder bör tillämpas för sådana lån. Även om garantilåneräntan sålunda inte är entydigt bestämd, kan man säga att räntan på industrigarantilånen i allmänhet håller sig på den nivå som sålunda rekommenderas. Denna räntenivå var 1960 6,5 procent men har sedan successivt gått ner och utgör f. n. 5,5 procent.

I den mån företagareföreningarna har sänkt sin utlåningsränta till i nivå med garantilåneräntan, har deras räntemarginal — och därmed deras räntevinster — krympt från omkring två procent

1960 till endast en halv procent i dagens läge. Inkomstminskningen påverkar givetvis möjligheterna och sättet för verksamhetens finansiering. Vad först angår innevarande budgetår, är det tydligt att föreningarnas sammanlagda löpande inkomster, det statliga administrationsbidraget inbegripet, inte förslår att täcka de av föreningarna själva beräknade totala utgifterna för verksamheten under budgetåret. Gjorda beräkningar ger vid handen att, om vissa föreningars utvidgningsplaner genomförs, bristen kommer att uppgå till omkring 750 000 kronor.

Under tidigare år, då räntemarginalen var större, har föreningarna emellertid tillgodogjort sig räntevinster, som jämte det statliga administrationsbidraget och övriga inkomster var större än de löpande utgifterna. Under dessa år har föreningarna därför kunnat fondera medel i inte ringa utsträckning. De fonder, som på detta sätt skapats, uppgick den 30 juni 1962 till i runt tal 2,7 miljoner kronor. Det är således möjligt för föreningarna att täcka den för innevarande budgetår beräknade bristen genom att anlita sina egna fonder av detta slag. Eftersom dessa fonder hopbragts av medel, som avsetts för bl. a. täckning av administrationskostnader, kan jag inte finna, att de i fortsättningen, såsom interpellanten anser lämpligt, bör reserveras uteslutande för risktäckningsändamål.

Med hänsyn till dessa förhållanden är jag inte beredd att lägga fram förslag om förstärkning av anslaget för innevarande budgetår till administrationsbidrag till föreningarna.

Möjligheten att ta föreningarnas fonder i anspråk för att täcka löpande administrationskostnader kan emellertid inte tillgripas under någon längre tid, bl. a. med hänsyn till att fonderna inte är jämnt fördelade mellan olika föreningar och därför på de flesta håll så småningom skulle vara uttömda.

En förändring av de former i vilka föreningarna täcker sina administrationskostnader anser jag därför vara påkallad. Det är uppenbarligen otill-

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m.

fredsställande, att föreningarnas räntemarginaler är underkastade sådana växlingar, som blir resultatet av nuvarande system. Enligt min mening bör föreningarna kunna räkna med en fast marginal, som täcker en skälig kostnad för lånens administration. Till frågan hur detta tekniskt skall lösas, har jag för avsikt att återkomma i samband med anslagsaskandena för nästa budgetår.

Vad härefter angår frågan om föreningarnas behov av medel för risktäckningsändamål vill jag erinra att staten sedan gammalt ställer ej obetydliga belopp till föreningarnas förfogande för täckning av förluster på utestående lån. Av dylika s. k. subventionsmedel finns hos föreningarna den 30 juni 1962 ett efter gjorda avskrivningar fonderat belopp av drygt 1,6 miljoner kronor. Med hänsyn till att förluster å utestående lån erfarenhetsmässigt drabbar föreningarna mycket ojämnt, har enligt beslut av riksdagen de under senare år via budgeten anvisade subventionsmedlen i viss utsträckning fått stå kvar under anslaget för att av Kungl. Maj:t utanordnas till föreningar, som på grund av inträffade förluster har behov därav. Tilldelning av medel har på grund härav också skett till vissa föreningar. Nyligen har även en generell utdelning skett till föreningarna av sammanlagt 0,8 miljoner kronor att tillföras deras risktäckningsfonder. De hos Kungl. Maj:t reserverade medlen uppgår härefter till drygt 0,3 miljoner kronor. Hos föreningarna och statsverket finns sålunda medel avsedda för risktäckning till ett belopp av omkring 2,7 miljoner kronor.

Förlusterna på företagareföreningarnas utlåningsverksamhet är förhållandevis små. Av beräkningar, som gjorts av 1960 års företagskreditutredning, framgår exempelvis, att förlusterna å lån beviljade till och med den 31 december 1960 utgjorde i genomsnitt 1 procent å det totalt beviljade lånebeloppet för föreningarna i samtliga län utom ett, där förlusterna av särskilda skäl blivit större. Om förlusterna även framdeles håller sig vid nämnda nivå, skulle behovet av subventionsmedel för dessa

ändamål även i fortsättningen bli ganska begränsat. Under senare år har riksdagen årligen anvisat 0,3 miljoner kronor i subventionsmedel. I den mån behovet av subventionsmedel på grund av den successivt ökade utlåningen skulle stiga, får jag anledning att återkomma till denna fråga i samband med äskande av anslag för ändamålet. Tills vidare torde dock uppkommande förluster väl kunna täckas genom att nu disponibla subventionsmedel hos föreningarna och statsverket tas i anspråk.

Det framgår således, att företagareföreningarna bör kunna täcka sina förluster på låneverksamheten av de särskilda medel, som av staten ställs till förfogande för ändamålet. Något behov av att använda även föreningarnas räntevinster för risktäckning föreligger sålunda enligt min mening inte för närvarande.

I anslutning härtill ber jag, herr talman, få meddela, att den sakkunnigkommitté för utredning angående företagareföreningarnas organisation, som tidigare i annat sammanhang aviserats, inom kort torde komma att tillsättas.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framföra mitt tack för det utförliga svaret. Vi tycks vara överens om att de nuvarande ränte- och finansieringsbestämmelserna för företagareföreningarna är osmidiga och ogynnsamma. Föreningarnas utlåningsräntor bör väl helt naturligt vara anpassade till det allmänna ränteläget, men det går inte att förena dem med den nuvarande knytningen av inlåningsräntan till den s. k. normalräntan. Om då nettoränteinkomsterna skall vara en avgörande finansieringskälla för företagareföreningarnas administration, måste givetvis osäkerhet följa med för föreningarnas verksamhet, vilket den nuvarande situationen har visat.

Redan då riksdagen år 1960 godtog en anknytning till normalräntan, framfördes betänkligheter mot ett sådant ar-

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m. rangemang. I en reservation till statsutskottets utlåtande nr 10 framhöll mina partikamrater: »Utskottet förutsätter emellertid, att utvecklingen uppmärksammas och att vid eventuellt negativa verkningar för företagareföreningarna de åtgärder vidtagas, som kunna anses påkallade.» Nu är det alldeles uppenbart att negativa verkningar har inställt sig, och jag är mycket tillfredsställd över att handelsministern, såsom framgår av svaret, har sin uppmärksamhet riktad på denna fråga.

Föreningarna har alltså fått sin ränkemarginal sammankrympt genom höjd inlåningsränta och sänkt utlåningsränta. Marginalen har, som det framhålles i svaret, minskat från ungefär två procent 1960 till endast en halv procent i dagens läge, om man sänkt utlåningsräntan så som avsetts i författningsbestämmelserna. Men föreningarna har i allmänhet inte ansett sig kunna gå så långt, och sänkningen har stannat vid en halv procent. Det betyder att hantverkare och industriföretag får betala en halv procent högre ränta än som avsetts. Det är alldeles uppenbart att ett sådant resultat strider mot de principer som man ansett vara bärande för långivningen från företagareföreningarna och att man således måste ta itu med detta. Men trots att föreningarna sålunda inte har följt räntebestämmelserna till fullo, går det ändå inte ihop för dem innevarande år. Det framgår av svaret att det kommer att uppstå en brist på ungefär 750 000 kronor, men handelsministern är inte beredd att täcka den bristen genom något tilläggsanslag. Det finns fonder som kan tas i anspråk, säger han. Det är klart att man nödtorftigt kan klara situationen på det sättet. Men resultatet måste ju ändå bli att man här skapar osäkerhet för föreningarnas verksamhet och högre ränta för de små företagen. Jag anser det angeläget att handelsministern tänker på att förstärka administrationsbidraget, i varje fall till nästa budgetår.

Jag är glad över att handelsministern finner en förändring påkallad av formerna för täckning av föreningarnas

administrationskostnader. Det är alldeles uppenbart att systemet skall vara sådant att föreningarna skall kunna räkna med en fast marginal för kostnaderna för lånens administration. Förslag här om kan tydligen väntas till nästa år. Visserligen hade jag i interpellationen skisserat en något annorlunda utformad lösning, men vilken metod som kan vara mest tillfredsställande för föreningarna får väl bedömas, när handelsministern fått sin prövning av frågan färdig.

Jag vill gärna, herr statsråd, i detta sammanhang ta upp några rent principiella synpunkter på företagareföreningarnas verksamhet, synpunkter som man enligt min mening inte kan bortse ifrån då man går att bedöma vilka resurser som man skall skapa för deras arbete.

Det är alldeles uppenbart att företagareföreningarna under de år de verkat har tillvunnit sig stor aktning inom sina respektive arbetsområden. De har utfört en betydande och värdefull gärning, och de är faktiskt, med den ställning de har i dag, ett mycket starkt stöd för småföretagsamheten, vilket naturligtvis i hög grad beror på föreningarnas stabilitet och deras vana vid uppgifterna. Men det är uppenbart att vi måste räkna med att företagareföreningarna i fortsättningen får en betydande roll även när det gäller lokaliseringsverksamheten — en av huvuduppgifterna för föreningarnas låneverksamhet är ju att främja en lämplig lokalisering. Det finns givetvis också sociala aspekter i sammanhanget och därtill alldeles nya synpunkter som kan komma in, när man tar hänsyn till vad som kan komma att hända i fråga om Sveriges kontakter med Europamarknaden.

Det finns också anledning att i bilden föra in de problem som bragts på tal när våra finanse experter, inte minst på de sista av dessa dagar, har tagit sig en överblick över den närmaste tidens ekonomiska förutsättningar och därvid uttalat att det finns tecken som tyder på att den nuvarande konjunkturen skulle förbytas i ett sämre läge. I en sådan situation kommer självfallet våra före-

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m.
tagarföreningar i svårigheter. Det kan vara nödvändigt att ta alldeles speciell hänsyn till detta, då man går att bedöma vilka resurser man skall ge föreningarna.

Herr statsrådet har här tagit upp diskussionen om subventionsmedlen, och han finner förhållandena vara tillfredsställande, i varje fall tills vidare. Jag vill gärna i det sammanhanget säga, att det är angeläget för mig att understryka att det får vara »tills vidare» med ett mycket kort varsel. Det är nämligen uppenbart att föreningarna kan komma att ställas inför allvarliga svårigheter. Jag tror att det rent allmänt är viktigt att se till att företagarföreningarna får ett bättre utgångsläge. Jag vill bara peka på en sådan sak som de mindre företagens möjlighet att konkurrera på Europamarknaden. Det skulle med tanke därpå vara utomordentligt angeläget att man kunde bygga ut konsulentverksamheten så att man kunde utföra marknadsundersökningar och konsumtionsvaneundersökningar på ett annat sätt än som nu kan ske. En sådan utvidgning skulle komma de mindre företagen till godo.

Jag tror, herr statsråd, att detta är saker som är utomordentligt angelägna. Jag förutsätter att de direktiv som herr statsrådet nu skall skriva för den blivande utredningen — det är mycket tillfredsställande att den kommer till stånd så snart som möjligt — pekar på dessa förhållanden och ger riktlinjer när det gäller att ta ställning till företagarföreningarnas plats över huvud taget i vårt samhälle i framtiden och deras roll i sammanhanget. Jag är övertygad om att föreningarna kommer att få väsentligt ökad betydelse och kanske rent av spela en avgörande roll när det gäller den fortsatta utformningen av lokaliseringspolitik.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Herr statsrådet **LANGE:**

Herr talman! Som framgick av mitt interpellationssvar är jag överens med

herr Torsten Andersson beträffande det system som för närvarande tillämpas för räntesättningen vid denna utlåningsverksamhet. Eftersom jag så ofta anklagas för en benägenhet att aldrig vilja erkänna misstag, är jag angelägen att säga att jag vill beteckna detta system — när när vi nu ser tillbaka på den korta tid det tillämpats — såsom ett olämpligt system. Så hade det kanske inte varit, om vi hade haft en ränteutveckling i den motsatta riktningen och föreningarna på den vägen kunnat samla upp vissa medel. Men det skulle ändå inte ha gett den trygghet som jag anser vara eftersträvarsvärd på detta område.

Jag vill inte säga mera på denna punkt, ty jag vill inte föregripa det ställningstagande som jag själv kommer att göra i samband med statsverkspropositionen i januari.

När jag ändå har ordet vill jag också understryka att det finns mycket i vad herr Torsten Andersson principiellt framhöll, som även jag kan ge min anslutning till. Vi är väl båda överens om att det är en utomordentligt viktig och värdefull verksamhet, i stigande grad viktig, som företagarföreningarna bedriver, alldeles bortsett från betydelsen i begränsad utsträckning för en lokaliseringspolitik och även för åtgärder att motverka tendenser till arbetslöshet, när konjunkturen vänder neråt. Det öppnar sig kanske i framtiden nya perspektiv för företagarföreningarnas verksamhet i samband med de ändrade konkurrensbetingelser som kan inträda på grund av den internationella handelsutvecklingen och integrationen.

Jag delar därför gärna uppfattningen att vi måste ta hänsyn till detta i framtiden, när vi bedömer denna verksamhet.

Däremot är jag inte lika övertygad om att man, som herr Torsten Andersson antyder, borde ta konsekvenserna på det sättet att man utrustade de enskilda företagarföreningarna med ökade resurser för att bedriva marknadsundersökningar, kanske även utomlands. Jag tror att vi som hittills får anförtro sådant åt de centrala institutioner och organ som

Om höjning av bidraget till företagareföreningarnas administrationskostnader, m. m. finns, och där lämnar staten redan nu ett visst bidrag till sådan verksamhet via Sveriges hantverks- och industrierorganisation. På den vägen får man väl fortsätta, men det är klart att detta kan få konsekvenser även för företagarföreningarnas organisation i framtiden.

Slutligen vill jag bara säga att den utredning som jag nämnde i slutet av mitt interpellationssvar förmodligen kommer att tillkallas inom en veckas tid. Dess uppgifter kommer kanske dock att bli något mera begränsade än de som Torsten Andersson föreställt sig. Det föranleds i första hand av uttalanden som gjorts i samband med proposition nr 124 i år, där man som en konsekvens av ändrade uppgifter för Industrikredit och med förslaget om särskilda andra krediter till de mindre företagen ansåg att dessa åtgärder borde kompletteras med en översyn över den kreditverksamhet som företagen för närvarande bedriver.

Vi kommer här sålunda kanske att i första hand ta sikte på detta och inte i de direktiv som jag har tänkt mig närmare gå in på de vidare aspekterna och konsekvenserna t. ex. med hänsyn till den europeiska integrationen. Det blir spörsmål som enligt min uppfattning får lösas i kommande statsverkspropositioner. Beklagligtvis ser det ju ut som om vi har ganska god tid på oss, innan vi behöver dra de definitiva slutsatserna på detta område.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp):

Herr talman! Det finns anledning uttala tillfredsställelse över handelsministerns alldeles påtagligt positiva inställning till företagarföreningarnas verksamhet. Jag skulle gärna i detta sammanhang till statsrådet vilja framföra önskemålet att han inte skall ge alltför snäva direktiv till utredningen, ty jag tror att vi alla skulle vara gagnade av att man verkligen fick titta lite mera allmänt på företagarföreningarnas möjligheter. Jag har liksom för mig att det är någonting som är angeläget och brådskande på den punkten. Det var närmast det jag ville säga i detta sammanhang.

Herr statsrådet LANGE:

Får jag, herr talman, bara tillfoga vad jag glömde att säga i mitt föregående anförande. Det finns en utredning till, nämligen lokaliseringsutredningen, vilken om jag är rätt underrättad också sysselsätter sig med företagarföreningarnas organisation med utgångspunkt i att föreningarna skall vara lämpliga instrument i den framtida lokaliseringspolitiken. Även det bör man komma ihåg i detta sammanhang.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 202, med förslag om godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Finland angående gränstullsamarbete.

Föredrogs och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 165—170, bevillningsutskottets betänkanden nr 60 och 62, bankoutskottets utlåtanden nr 33 och 34, första lagutskottets utlåtande nr 42, andra lagutskottets utlåtanden nr 37, 40 och 41, jordbruksutskottets utlåtanden nr 28 och 30—33 samt allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 50.

På framställning av herr talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde andra lagutskottets utlåtanden nr 40 och 41 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 33 skulle i nu angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial nr 177, angående överlämnande till lagutskott av två till statsutskottet hänvisade motioner, som äga samband med frågan om beredskapslagring av olja.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 760, av herr *Isacson* och herr *Nilsson, Yngve*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 184, med förslag till läkemedelsförordning, m. m.;

nr 761, av herr *Jacobsson, Gösta*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 184, med förslag till läkemedelsförordning, m. m.;

nr 762, av fröken *Mattson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 184, med förslag till läkemedelsförordning, m. m.;

nr 763, av herr *Nilsson, Yngve*, och

herr *Ringaby*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 191, med förslag till lag om rätt för kommun att bistå utländska studerande; samt

nr 764, av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 193, angående omorganisation av statens jordbruksnämnds råd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.30.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 21 november förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 15 innevarande månad.

Ang. markpriser m. m. vid upplåtelse av Järvafältet till bostäder

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet ANDERSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Lagers interpellation angående markpriser m. m. vid upplåtelse av Järvafältet till bostäder, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Lager har frågat mig om jag är beredd medverka till att Järvafältet upplåtes till markpriser som inte onödigtvis fördyrar bostadskostnaderna och om jag är beredd undersöka möjligheterna att mot tomträtt och rimliga avgäldsvillkor upplåta mark på Järvafältet till de berörda kommunerna.

Jag får till en början erinra om att försvarets fastighetsnämnd erhållit i uppdrag av Kungl. Maj:t att uppgöra en översiktlig dispositionsplan beträffande Järvafältet, varvid förutsatts att Svea livgarde och Svea ingenjörregemente skall flyttas till andra förläggningsplatser. Härvid har fastighetsnämnden att inhämta synpunkter rörande fältets framtida utnyttjande från berörda kommuner. När fastighetsnämndens dispositionsplan föreligger och blivit föremål för erforderlig remissbehandling, kommer frågan om hur den mark på Järvafältet, som är i statens ägo och nu utnyttjas för militära ändamål, skall disponeras att underställas riksdagens prövning. Jag räknar med att huvudparten av denna mark skall kunna avses för bostadsbebyggelse. Förutsättningar för att detta skall kunna ske är emellertid att nya övnings- och förläggningsområden för de båda regementena anskaffas och att erforderliga kasernetablissemant

m. m. för dem uppföres på dessa områden. Jag har i den proposition om anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1962/63, som nyligen överlämnats till riksdagen, föreslagit att särskilda medel måtte anvisas till utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. Jag har därvid räknat med att samtliga kostnader, som sammanhänger med en bortflyttning av den militära verksamheten från Järvafältet skall täckas av de värden statsverket härvid kan tillgodogöra sig och att de anslag till bestridande av kostnaderna, som kommer att äskas hos riksdagen, skall anvisas utöver den kostnadsram, som kan komma att fastställas för försvaret. Motsvarande anordning har redan i flera fall tillämpats vid anvisande av anslag till sådan markanskaffning och byggnation för försvarsändamål, som varit en förutsättning för att mark under försvarets förvaltning kunnat överlätas för bostadsbebyggelse.

Av vad jag anfört torde framgå att jag icke är beredd biträda en anordning enligt vilken den försvaret tillhöriga mark på Järvafältet, som kan avses för bostadsbebyggelse, skulle av kronan ställas till förfogande för ändamålet endast mot tomträtt. Marken bör i stället försälgas till berörda kommuner, vilka vid upprepade tillfällen enträget hemställt om att få förvärva markområden på Järvafältet. Det synes därefter böra ankomma på kommunerna att besluta om det sätt på vilket marken skall ställas till förfogande för bostadsbebyggelse. Härvid kan upplåtelse med tomträtt givetvis komma i fråga. Självfallet kommer marken att hembjudas kommunerna till priser som är skäligen. Det är fullt klart att kronans handlande vid försäljning av mark för bostadsbebyggelse måste stå i samklang med den av staten förda bostadspolitiken, som ju bland annat syftar till att hålla bostadskostna-

Ang. markpriser m. m. vid upplåtelse av Järvafältet till bostäder

aderna på en rimlig nivå. Det åligger för övrigt statens markförvaltande organ att vid dylika försäljningar höra bostadsstyrelsen i prisfrågan. Styrelsen har härvid till uppgift att bevaka att de bostadspolitiska intressena icke träds för nära. Det måste med andra ord vid försäljning av statlig mark för bostadsbebyggelse bli en avvägning mellan de bostadspolitiska intressena och skattebetalarnas intressen av ett ekonomiskt handhavande av kronans egendomsförsäljningar.

Härmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Lagers interpellation.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för svaret på min interpellation. I vissa stycken är jag helt nöjd med svaret, i andra inte. Till svaret vill jag dock gärna knyta ett par reflexioner.

Tillåt mig emellertid först att uttala ett erkännande för det tillmötesgående regeringen visat storstockholmsområdets befolkning genom beslutet att avstå från Järvafältet som militärförläggning och övningsfält till förmån för bostadsbygge. Jag är övertygad om att detta regeringens beslut hälsas med största tillfredsställelse i praktiskt taget alla kretsar av befolkningen.

Det är också tillfredsställande att regeringen — om jag fattade statsrådet rätt — förbehållit sig att statliga myndigheter skall göra upp en »översiktlig dispositionsplan» beträffande Järvafältet och att denna plan i sinom tid skall underställas riksdagens prövning, självklart sedan de intresserade kommunernas synpunkter har inhämtats. Vad jag däremot ställer mig mycket tveksam till är om försvarets fastighetsnämnd är den statliga instans, som är bäst skickad att lösa denna uppgift. Kanske andra statliga organ, exempelvis bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen, har större erfarenheter av hur sådana dispositionsplaner utarbetas och bör se ut. Eller varför inte tillsätta ett speciellt organ för Järvafältets exploatering? Därigenom

skulle man kunna ta till vara all den expertis som finns, och man skulle också kunna införa en nyhet i svensk politik på detta område, nämligen att låta även dem som i framtiden skall bo på Järvafältet få vara med och titta på planläggningen av fältet.

Statsrådet räknar inte med att statsmakterna skall upplåta marken mot tomträtt till de berörda kommunerna utan att marken skall säljas till dessa. Priserna på tomtmarken skall vara »skäliga». Nu är det ju dock så att skäliga priser är ett ganska vagt begrepp, i all synnerhet som priserna på tomtmark varierar mycket starkt i storstockholmsområdet.

Låt mig helt kort få ge några exempel. När Solna stad för ett antal år sedan köpte ett markområde i södra Huvudsta måste staden betala 25 kronor per kvadratmeter. När Sundbybergs stad för kort tid sedan köpte det s. k. Ör-området av kronan enades man om ett pris av 7:50 per kvadratmeter. När Stockholms stad, också helt nyligen, köpte Sättra-området av Diakonistyrelsen sattes priset till nära 6 kronor per kvadratmeter, men när Stockholms stad vid samma tidpunkt sålde några av sina egendomar till Huddinge kommun fick kommunen dessa för 50 öre per kvadratmeter. Som synes varierar priserna på råmark i storstockholmsregionen rätt avsevärt.

Jag är helt på det klara med att priset för tomtmarken på Järvafältet kommer att bli en förhandlingsfråga. Herr försvarsministern anger dock en riktpunkt, nämligen att »samtliga kostnader med en bortflyttning av den militära verksamheten från Järvafältet skall täckas av de värden statsverket härvid kan tillgodogöra sig». Därmed är så att säga en undre prisgräns satt. I realiteten blir det således de militära myndigheternas sätt att umgås med flyttningspengar som blir bestämmande för minimipriset, och det inger faktiskt vissa farhågor.

Låt mig emellertid återvända till begreppet »skäliga priser». Jag gav några exempel på hur starkt tomtpriserna varierar. Låt oss beräkna vilka ekono-

Ang. markpriser m. m. vid upplåtelse av Järvafältet till bostäder

miska krav inköpen av marken lägger på de kommuner som här kommer i fråga. Låt oss välja det pris som Stockholm betalade för Sättra-området. Detta område är inte så stort som Järvafältet, det är endast en tiondel av det, men områdena kan jämföras med varandra därför att de ligger på ungefär samma avstånd från centrum. Om vi alltså utgår från 6 kronor per kvadratmeter som ett normalpris skulle Stockholms stad för sin bit av fältet få betala 102 miljoner kronor. Det kan staden säkert gå i land med. Värre blir det kanske för Sundbyberg att åstadkomma 24 miljoner, Solna 42 miljoner för att inte tala om Järfälla, som måste betala 66 miljoner, och Sollentuna 96 miljoner, allt under förutsättning att kommunerna inlöser de områden av fältet som ligger inom kommunerna. Det skulle också se illa ut om kronan handlade på detta sätt.

En förstadstidning publicerade nyligen en tidningsnotis från oktober 1912, som upplyser att då kronan i början av detta sekel inköpte Järvafältet kostade det mellan 4 och 5 miljoner kronor. I dagens penningvärde motsvarar detta kanske 20 å 30 miljoner kronor, medan en försäljning till det pris som jag antog skulle inbringa 330 miljoner kronor.

Jag har med dessa exempel endast velat understyrka att priset för tomtmarken är en mycket väsentlig sak för flertalet av de berörda kommunerna. Får man hoppas att bostadsstyrelsen, som enligt statsrådet skall höras i prisfrågan, kommer att ha möjlighet att hålla priserna nere på samma humana nivå som Stockholms stad förmått i sin försäljning av mark till Huddinge?

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag tror inte jag behöver uppehålla kammaren så mycket i denna fråga. När utredningarna är färdiga får vi se vad som kommer fram i dem.

På en punkt vill jag dock gärna upplysa herr Lager. Försvarets fastighetsnämnd, som arbetar med denna fråga, är inte ensidigt sammansatt av militä-

rer. I den ingår representanter från riksdagen, och i den sitter bl. a. den främste stads- och regionplanemannen för storstockholmsområdet. Vidare finns där andra civila och militära representanter, och dessutom är det alldeles klart, att regionplanenämnden för de kommuner som ingår i detta stora område skall medverka.

Vad sedan prisfrågorna beträffar har vi ju ganska stor erfarenhet av att sälja kronans mark, inte minst här i stockholmsområdet. Det är ju riksdagen som får bestämma det slutliga priset. Det kommer propositioner med den överenskommelse, som vi hoppas få med kommunerna. Jag utgår ifrån att det väl knappast blir tal om att varje kommun skall med en gång försöka skaffa fram pengar för den del av Järvafältet, som ligger inom kommunens område. Jag misstänker, att det när planerna är färdiga kommer att visa sig, att också staten behöver mark på Järvafältet, och att det som hittills kommer att gå till på det sättet, att kommunerna undan för undan söker lösa ut områden, som de behöver för bostadsbebyggelse.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag är mycket tacksam för den kompletterande upplysning, som herr statsrådet nu sist lämnade beträffande hur priset på Järvafältets mark skall sättas.

När jag anmärkte på att försvarets fastighetsnämnd skulle göra upp dispositionsplanerna för Järvafältets framtida utnyttjande, tvivlade jag inte ett ögonblick på att det i denna fastighetsnämnd ingår både civil och militär expertis av hög kvalitet, men jag tycker mig redan av namnet — försvarets fastighetsnämnd — kunna utläsa att den i huvudsak har att syssla med anläggningar för militärens behov. Om denna fastighetsnämnd anlitas för att planera och bygga ut de nya områden, dit militären skall flytta, så är det väl helt i sin ordning, men att denna instans skall lägga upp planerna för hur detta område skall utnyttjas, sedan militärerna

flyttat ifrån det och området skall upplåtas för civila syften, förefaller mig vara litet krokigt.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

Ordet lämnades ånyo till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet ANDERSSON, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Ferdinand Nilssons interpellation angående Svea livgardes förflyttning, m. m., och nu anförde:

Herr talman! I en interpellation till statsministern, som överlämnats till mig för besvarande, har herr Ferdinand Nilsson i Kungsängen frågat, om det skulle vara i god överensstämmelse med 16 § regeringsformen och det lagliga skydd medborgare och menighet även i övrigt bör äga i vårt samhälle, ifall tvångsätgärder i någon form skulle tillgripas för att genomföra förslaget om I 1:s förflyttning till Västra Ryd, samt om det är lämpligt och skäligt att statliga myndigheter förfar så summariskt mot kommuner och enskilda som skett när förslaget framlades.

Något beslut om att I 1 skall förläggas till Västra Ryd föreligger icke; sådant beslut kan endast fattas av riksdagen. Beslutar riksdagen framdeles på förslag av Kungl. Maj:t om ny förläggningsort för I 1, innebär detta att statsmakterna funnit att flyttningen av I 1 från Järvafältet är en angelägenhet av sådan vikt att enskild rätt får vika för det allmännas intresse. Det organ som skall verkställa riksdagens beslut kommer självfallet i första hand att söka träffa frivilliga uppgörelser med markägare och andra som berörs av beslutet. Kan överenskommelse icke träffas måste emellertid expropriation tillgripas. Ett sådant tvångsförfarande strider icke mot 16 § regeringsformen.

Som jag sade förut föreligger inget beslut om I 1:s förflyttning till Västra Ryd. Däremot har försvarets fastighetsnämnd fått mitt uppdrag att inrikta sig på Västra Ryd för förläggning av I 1. Om detta

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m. uppdrag informerades länsstyrelsen och närmast berörda länsmyndigheter i Uppsala län vid överläggningar på ett tidigt stadium. Representanter för Upplands-Bro kommun orienterades likaledes vid personligt sammanträffande innan uppdraget offentliggjordes. Däremot togs i allmänhet inte kontakt i förväg med berörda enskilda. Det är med tanke på eventualiteten av ekonomiska transaktioner angeläget att en nyhet av detta slag om möjligt är allmän från första stund. För övrigt skulle en sådan kontakt inte fyllt något praktiskt behov, eftersom underlag inte fanns för en saklig diskussion. Först sedan fastighetsnämnden framlagt sitt förslag vet man exakt gränserna för det område som måste förvärfvas och vilka enskilda som kommer att beröras. Fastighetsnämndens utredning kommer att remitteras till kommunen via länsstyrelsen. Varje intresserad enskild har då möjlighet att ta del av utredningen. Jag förutsätter också att fastighetsnämnden hela tiden håller kontakt med och underhand informerar vederbörande myndigheter, kommuner, markägare och andra intressenter.

Härmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få uttala mitt tack för att han velat framför regeringens svar på min interpellation.

Att interpellationen riktades till statsministern sammanhänger inte bara med hans uppmärksammade uttalande i valrörelsen beträffande själva grundproblemet, att få bort militären från Järvafältet och få rum där för vissa stora kommuners, särskilt huvudstadens, byggnadsprogram. Till de uppgifter, som en statsminister har att fylla inom regeringen, hör ju att hålla samman departementens verksamhet och utforma en enhetlig politik. Man torde emellertid ha anledning att fråga, hur han har lyckats härmed beträffande regeringens mark-

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

politik i detta sammanhang. Man kanske kan säga, att detta är ett för en statsminister obetydligt ting. Medborgarnas fri- och rättigheter eller den lilla kommunens rätt att inte trampas ned av stora kommuner är dock något som kan vara värt en statsministers uppmärksamhet.

Beträffande exempelvis Stockholms intresse av att få bort militären från Järvafältet ber jag att få hänvisa till borgarrådet Joakim Garpes uttalande i Aftonbladet den 4 september. »Beskedet om militärens förflyttning från Järvafältet är den största händelsen i Stockholms moderna stadsbyggnadshistoria», sade herr Garpe.

Till dessa ord vill jag, utöver vad jag sagt i interpellationen om militärförflyttningens värde för Stockholms del, endast foga, att jag anser mig ha anledning utgå från att det för huvudstadens ledande kommunalmän då ingalunda var fördolt, vart man avsåg att flytta undan Svea garde.

Om jag i ett så stort sammanhang skulle våga tala om den lilla kommunen Upplands-Bro, kan jag hänvisa till uttalanden — naturligtvis i mindre proportion — av kommunalnämndsordföranden och kommunalkamreren i Enköpingsposten den 21 augusti angående betydelsen för denna kommun och dess byggnadsprogram av HSB:s planer om bygghus för 16 000—20 000 människor just på marker som utsatts som mål för Svea gardes bortflyttning. Jag vet att det är förmätet, men jag vågar dra ut parallellen genom att säga att det var och är det största som kan tänkas hända i *den* kommunens byggnadshistoria.

Av vad jag sagt torde framgå att det sätt varpå detta för vederbörande på olika håll så betydelsefulla ärende handlagts inom regeringen dock inte borde vara utan intresse även för en statsminister. Det är därför jag vågat fästa statsministerns uppmärksamhet på hur illa olika departementschefers handlande synes passa ihop.

I det ganska kortfattade interpellationssvaret säger statsrådet — till yttermera visso två gånger — att något be-

slut om att Svea garde skall förläggas till Upplands-Bro inte föreligger. Upplysningens formella riktighet är obestridlig, men dess värde ökas inte av att såvitt jag vet ingen människa påstått att annat skulle vara fallet. Men bortsett från formalismen har jag hittills inte träffat på någon, myndighetsperson eller annan, som inte är övertygad om att stockholmarnas höstmanöver kommer att »gå vägen».

Detta om stockholmsperspektivet.

Inom Upplands-Bro kom den stora möjligheten till synes i februari 1962, då HSB träffade köpeavtal angående Granhammars gods på 925 hektar. I samband härmed rullades en stor plan upp angående en omfattande exploatering med 4 000—5 000 enfamiljshus enligt synnerligen moderna linjer som påståtts vara av intresse även internationellt. Kommunen godtog projektet och har sökt stödja och främja det efter förmåga, bl. a. genom anslutning till det storstockholmska Käppalaförbundet.

HSB-förvärvet mötte positivt intresse hos vederbörande i kanslihuset, och den 21 september fick HSB genom konseljbeslut förvärvstillstånd. — Så långt ärendets behandling av Kungl. Maj:t i jordbruksdepartementet.

Det skulle ha sitt intresse att erfara, hur statsministern såsom »utomstående» bedömer myndigheternas public relations-förfarande i denna sak. Försvarsministern är emellertid nöjd med sina män. Det är uppenbart och möjligen naturligt. Han omnämner belåtet att representanter för Upplands-Bro kommun dock orienterades innan aktionen offentliggjordes. Javisst — de fick besked måndagen den 8 oktober kl. 10.30, och offentliggörandet kom till stånd samma dag kl. 14.00. Förlåt mig, herr stadsråd, men det finns folk som frågar sig, när representanter för Stockholm, exempelvis borgarrådet Garpe, fick del av nyheten att det fanns möjlighet att röja av Järvafältet.

Jag berör detta dels med hänsyn till vad jag nämnde om herr Garpes uttalande den 4 september, dels också med tanke på ett uttalande av statssekreterare.

ren i försvarsdepartementet i Stockholms-Tidningen den 9 oktober om det hopplösa i att få tag på lämpliga förlägningsplatser för regementen i storstockholmsområdet. Uppenbart är att man redan tidigt på hösten i kungl. huvudstaden hade vår lilla kommun och dess för bostadsplanering avsedda mark i vänlig åtanke. Den 7 september talade man till och med med vår länsstyrelse i Uppsala om den saken. Det skulle ha varit mer än märkligt, om inte då också HSB:s av länsstyrelsen tillstyrkta förvärv av Granhammar varit på tal. För det förvärvet lämnade Kungl. Maj:t som nämnts tillstånd den 21 september.

Statsrådet säger, att myndigheterna i *allmänhet* inte tog kontakt med berörda enskilda. Det är, säger han, med tanke på ekonomiska transaktioner angeläget att en nyhet av detta slag är allmän från första stund. Uppenbart är att just HSB:s förvärv är den största ekonomiska transaktion som man därvid kan komma att tänka på. Många reflexioner kunde knytas till frågan, när myndigheterna först kontaktade HSB, liksom till att förvärvstillståndet lämnades sådant som läget då var. Det är känt att HSB är intresserat av att medverka vid Järvafältets bebyggande. Man vill gärna hoppas att vad som inträffat inte skall resultera i att i stället HSB:s intresse för vad som kan bli kvar av granhammarprojektet förminskas eller skjutes på en oviss framtid, sedan Svea garde marscherat in.

Vi återgår emellertid till försvarsdepartementet och dess arbete för att göra Järvafältet »fritt från gråa bataljoner» samt nöjer oss tills vidare med att konstatera att den 8 oktober gjordes det för Upplands-Bro kommun och dess invånare kunnigt, att man avsåg att placera Svea garde inom kommunen och till en betydande del på mark som HSB nyss fått förvärvstillstånd till för egnahemsändamål. Det må ursäktas den som inte är alldeles obekant med vad man kallat »statsministerämbetets genesis» (se Statsvetenskaplig tidskrift 1918) och de intentioner som 1876 låg till grund för ämbetets inrättande att han i vad som synes ha skett tycker sig se någonting

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m. som borde omfattas av en statsministers samordnande verksamhet.

Ett regemente måste någonstans vara, eftersom vi behöver försvaret. Ett regemente är i och för sig ingen olycka. Många orter har protesterat när regementet dragits bort och andra har petitionerat om att få regementen. Ur dessa synpunkter möts nog inte Svea garde av ovänliga känslor i Upplands-Bro. Men det blev för många en chock när förslaget fördes fram. Och rättsosäkerheten, oron över hur det skall gå för enskilda och för vår kommun är påtaglig. Vi känner oss indragna i ett stort spel med stora risker för att den framtid vi tänkt oss skall spolieas. Hittills har inte heller våra farhågor stillats. Då hjälper det oss föga om de som vållat detta finner allt vara i sin ordning.

Alltnog, Stockholms behov av byggnadsmark tränger på, och jag tror mig inte vara felaktigt underrättad om jag säger att redan hösten 1961 arbetet på en lösning av problemet att finna nya, lika lämpliga övningsfält åt regementena intensifierades.

Min interpellation framställdes den 23 oktober, och i dag har redan ungefär en månad förflutit sedan dess; jag tänkte på detta när jag fick del av svarets innehåll. Men framför allt tänker jag på alla som beröres av regementsförflyttningen, både de anställda vid gardet och invånarna i min hemkommun. Jag tänker på jordägare, arrendatorer och småföretagare som direkt beröres. Och jag tänker särskilt på alla äldre, som går i oro över att tvingas bryta upp och flytta bort utan att veta vad fotfäste de kan få. Och jag tänker på regeringsformens § 16: Ingen fördärva eller fördärva låta, ingen avhända eller avhända låta, ingens fred i dess hus störa eller störa låta, ingen från ort till annan förvisa.

Här är kanske inte fråga om att förvärva, kanske bara att rycka upp med roten, inte att ta utan ersättning — om allt nu kan mätas med pengar — kanske inte att ofreda men kanske att väcka oro och ofrid i många sinnen, inte att förvisa, kanske däremot att förflytta och evakuera.

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

Inom Upplands-Bro tycker vi oss kanske ha någon anledning att i de stora tätorternas påtryckning se en väsentlig anledning till regementsförflyttningen. Statsrådet har också nyss i svar till herr Lager vittnat om de enträgna framställningar som av vederbörande kommuner gjorts upprepade gånger. Svea garde framstår närmast som stockholmsintressenas stöttrupper, vilka skulle hos oss med sina militära expropriationsprerogativ skaffa den ersättningsmark som behövs för att fältet skall kunna användas för bebyggelse. Utan att ett ögonblick glömma min tacksamhet för att försvarsministern dock besvarat min interpellation vill jag inte fördölja, att jag i försvarsministerns framträdande i denna fråga närmast ser en likartad strategisk åtgärd. För att belysa min uppfattning på den punkten vill jag hänvisa till ett uttalande av en av statsrådets främsta medarbetare vid presskonferens i ärendet den 8 oktober, sådant det återgivits av en stor stockholmstidning följande dag. Han underströk, att *flyttningen från Järvafältet icke förestavas av militära skäl*, och han tillfogade att det är behovet att bygga bostäder där som drivit fram förflyttningen. Likaså framhöll han utifrån denna tankegång, att kostnaderna i samband med förflyttningen icke skall belasta försvarets kostnadsram utan helt täckas genom försäljning av Järvafältet till berörda kommuner.

Av de meddelanden som lämnats i pressen framgår att man inom försvarsdepartementet sedan drygt fyra år — således redan före 1958 års kommunalval, höll jag på att säga, — varit inställd på att söka frigöra Järvafältet från militärerna. Jag vågar förutsätta att *om det gällt akuta behov ur försvarets synpunkt hade man varit nödsakad att handla något raskare*.

Jag vill understryka, herr talman, att det är sådana omständigheter som de av mig här berörda som kommit mig att i interpellationen ställa frågan om det rättmätiga i att, för att skaffa vissa — aldrig så stora — kommuner kompensationsmark, bjuda knektarna att använda sig av ett expropriationsförfarande som

knappast motiveras av något försvarets behov. Jag ställer mig också tveksam till tanken — sådan den berörs av statsrådet — att enbart ett riksdagsbeslut om regementsförläggningen skulle innebära någon legalisering av ett sådant förfarande; detta blir väl till sist eventuellt en domstols sak att pröva. För min del vill jag betona att jag i interpellationen inte främst har pekat på det formella hinder som kan ligga i regeringsformens bestämmelser — jag har satt in problemet i ett något annat sammanhang och frågat, om det kan anses vara *i god överensstämmelse* med den trygghet som enskilda och kommuner i detta avseende bör ha.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag vet inte riktigt hur jag skall fatta herr Ferdinand Nilssons anförande.

Att han hellre velat ha svaret av statsministern än av mig förstod jag; men herr Ferdinand Nilsson får nöja sig med att ett enkelt statsråd ger svaret. Jag fattade herr Ferdinand Nilsson så, att statsministern borde ha framträtt därför att detta ärende handlagts av olika departement utan någon samordning mellan departementen, en sak som statsministern borde svara för. Jag kan försäkra herr Ferdinand Nilsson att samordning i denna fråga *har* förekommit inom regeringen. Herr Ferdinand Nilsson nämnde t. ex. att HSB hade planerat för en bebyggelse inom detta område och begärt tillstånd att inköpa Granhammars gård. Det var jordbruksdepartementet som fattade beslutet i den frågan under fullt samförstånd med försvarsdepartementet och regeringen som helhet. Vi hade överläggningar med HSB, som var väl insatt i de planer man hade från försvarets sida. Det förekom gemensamma beredningar i frågan, alltså en samordning inom Kungl. Maj:ts kansli.

Jag skall säga några ord om det kritiserade tillvägagångssättet från myndigheternas sida vid tillkännagivandet om förflyttningen av I 1 och Ing 1. Herr

Ferdinand Nilsson har nu kritiserat tillvägagångssättet, och även under torsdagens remissdebatt gjorde flera riksdagsmän anmärkningar. Vad man närmast riktar sig mot är att inte försvarsdepartementet tog kontakt med de gårdsägare och andra intressenter, som bor inom det berörda området i Västra Ryd.

Jag förstår inte hur man vid den tidpunkten skulle ha kunnat ta en sådan kontakt. Vi har ju från de senaste åren en ganska stor erfarenhet av regementsförflyttningar och av beslut rörande skjutfält. Om ni erinrar er vad som har förekommit i samband med sådana stora skjutfältsfrågor som t. ex. Älvdalsfältet eller Gullbergsfältet, för att ta de två största, så har ju ordningen varit den, att först sedan tidningarna i landet — både stockholmspress och landsortspress — har kommit med nyheten, har berörda gårdsägare och invånare blivit kontaktade av försvarets myndigheter. Det säregna med den fråga det nu gäller är att tidningspressen inte lyckades upptäcka, att det under en månads tid hade förts förhandlingar om eventuell förflyttning av I 1 till Västra Ryd. Under minst en månad innan beslutet tillkännagavs hade våra representanter diskuterat med länsmyndigheterna om lämpligheten av detta område. Vi hade också långt i förväg, herr Ferdinand Nilsson, förhandlingar med HSB, där vi försökte — och jag hoppas att det lyckades — påverka HSB att inte frångå sina planer på att inom detta område utföra den bebyggelse man hade tänkt sig. Vi hade förhandlingar med TCO, som har sin stora studiegård inom området, och även med andra, men vi hade kunnat föra dessa förhandlingar utan att det, såsom vanligen sker, hade kommit till pressens kännedom.

Det är alldeles klart, att om vi hade vågat oss på att åka ut till området och ta kontakt med de största gårdsägarna, skulle det inte ha dröjt många timmar efter den första kontakten förrän ryktena om vad som försiggick hade spritt sig till alla andra, och vi föredrog därför att samma dag som vi informerade kommunens representanter ha en press-

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m. konferens och ge allmän kännedom åt vår inställning. Jag tror att det var ett riktigt tillvägagångssätt, och jag måste medge att det var planerat och ingen tillfällighet. Vi hade mycket noga övervägt vilken metod vi skulle använda, och vi var förvånade över att det inte blev som det brukar bli, nämligen rykten i tidningspressen, genom vilken allmänheten alltid tidigare har fått vetskap om planer av detta slag.

Som jag fattade herr Ferdinand Nilsson var ändå hans huvudanmärkning, att vi i första hand tillmötesgår Stockholms och dess grannkommuners behov av byggnadsmark och gör det på bekostnad av en annan och liten kommuns intressen. Herr Ferdinand Nilsson erinrade om att statssekreteraren, som på mitt uppdrag höll presskonferensen i den här frågan, hade sagt att förflyttningen icke förestavades av militära skäl. Denna statssekreterarens upplysning är alldeles riktig. Om man kunde förhindra att bebyggelsen kring Järnafältet stoppades där den var för ett år sedan eller där den är i år, skulle det vara möjligt att tills vidare utnyttja Järnafältet både för I 1 och för Ing 1. Men det skulle förutsätta att bebyggelsen kring hela fältet stoppades. Järnafältet är för närvarande en ficka in i Storstockholms bebyggelse. På fältet skjuts med våra moderna infanterivapen på ett sätt som gör att många i närheten av fältet blir störda, och om vi fortsatte, skulle de bli ännu mer störda.

Frågan var då, herr Ferdinand Nilsson, om det var möjligt för regeringen att säga nej till alla enträgna uppväktningar med begäran om att få köpa mark, som gjordes från Sundbybergs stad, från Solna stad, från andra kommuner och även från Stockholms stad. I flera år har jag brottats just med detta problem och haft många förhandlingar med berörda kommuner.

Jag har till slut kommit till den uppfattningen, att det inte finns någon möjlighet för statsmakterna att stoppa bostadsbebyggelsen vid nuvarande gränser. Försvarsdepartementet kan härvidlag inte känna sig ansvarigt för att

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

Stockholms stad med kringliggande städer och kommuner drar till sig så mycket folk, att detta område växer ut som det gör. Vi måste ta hänsyn till om det över huvud taget är möjligt att inom detta ständigt växande område ha kvar en militär övningsverksamhet. Vi ställdes inför en mängd praktiska problem, som främst gällde om vi kunde avstå den ena eller den andra biten i utkanterna av Järvafältet. De ansvariga militära myndigheterna, i första hand arméledningen, sade bestämt ifrån att man inte kunde avstå vare sig den ena eller den andra biten därför att det skulle inkräkta på övningarna och därför att säkerhetszonen mot bebyggelsen blir för liten.

När det då visade sig att man praktiskt taget inte kunde tillmötesgå några som helst önskemål från kommunernas sida, fanns det ingenting annat att göra än att ge vika. Den lösningen att man skulle låta regementena ligga kvar och försämla deras möjligheter till övningar kan inte jag gå med på. Vi befinner oss också på det militära området i ett utvecklingsskede, då vi får bättre vapen som kräver större utrymme och kanske framför allt större säkerhetszoner. Att motsätta sig denna utveckling är omöjligt, och därför var det enda radikala greppet att planera ett övergivande av området. Därmed får naturligtvis de kommuner som ligger kring fältet stora chanser att bygga. Det är den positiva sidan av saken att vi — om riksdagen, som jag hoppas, följer regeringens planer — kan ställa mark till förfogande för bostadsbebyggelse, för fritidsområden, för förvaltningsbyggnader, som också krävs inom området, för industrier o. s. v.

Ja, sedan kommer vi över till frågan om den lilla kommunen, som herr Ferdinand Nilsson till viss del här representerar, blir »nedtrampad», om dessa beslut skulle fullföljas här i riksdagen. Jag tror knappt det. Jag är van vid att kommuner kommer och uppvakter och undrar om det inte finns möjlighet att man flyttar något regemente just till dem, och jag har aldrig mött någon kommunalman —

i varje fall utanför storstadskretsen — som har känt sig nedslagen över att man flyttar ett regemente till hans kommun.

Det är många anställda på I 1. Det är många värnpliktiga där — I 1 är vårt största regemente — och det är alldeles uppenbart att det uppstår ett mycket stort behov av bostadsbebyggelse inom Upplands-Bro kommun, om riksdagen beslutar flytta Svea garde dit. Därför har jag svårt att tro att kommunalmännen i kommunen verkligen skulle motsätta sig förflyttningen.

Beträffande den fråga som herr Ferdinand Nilsson till sist — med litet darr på rösten — berörde, nämligen de enskilda människorna som skall »trängas ut», vill jag säga att detta i sådana här sammanhang naturligtvis *alltid* är det svåra och ömtåliga problemet. Inom det område som är tänkt som övningsområde och förlägningsort för Svea garde bor det, som väl är, inte så många människor. Vi är vana vid att det rör sig om många fler, när vi ger oss ut efter skjutfält. Dessutom misstänker jag att många av dem, som bor där, i fortsättningen får bo kvar. Herr Ferdinand Nilsson kan ju ge sig ut på Järvafältet och se hur det ser ut där. Det är inget kalområde, utan det är ett område där det bor människor, där man odlar jorden, där man sköter skogen, men där det visserligen finns vissa områden — nedslagsområden — som naturligtvis är obebodliga. Jag föreställer mig att man kan tänka sig en ungefär liknande lösning i fråga om det nya övningsområdet. Därför har jag, när jag sett på de gårdar som det här är fråga om, sagt mig att nog skall man för många kunna ordna så att de kan bo kvar och leva vidare inom detta område.

Jag vill slutligen till herr Ferdinand Nilsson säga, att när vi efter mycken strid här i riksdagen fick fullfölja vår plan på ett stort skjutfält i Östergötland inom Gullbergsområdet — det rörde sig då om många fler människor och mycket känsligare problem; det var mest kronoarrendatorer som måste avlägsnas — så visade det sig att vi genom frivilliga uppgörelser snabbt kunde få tillträde till hela området. Expropriation före-

kom inte av någon enda bit, och alla uppgörelser är numera klara. Jag hoppas för min del att det skall vara möjligt att på samma sätt, om nu riksdagen stöder dessa planer, kunna komma i besittning av det nya område som vi behöver om I 1 och ytterligare ett regemente skall flyttas från Järvafältet.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag ber att få understryka, att det inte är så att säga något slags hybris från min sida som gjorde att jag saknade statsministerns inlägg i den här frågan. Det är problems storleksgrad det gäller, detta brännande rättsproblem och den omständigheten att departementen åtminstone till synes har handlat på ett ganska motstridigt sätt. Jag har tänkt att en samordnande hand, en sådan som man gärna vill se i en stark regering, här hade haft en uppgift att fylla.

Nu säger statsrådet att det inte har brustit i samordning utan att det har varit en alldeles utmärkt kontakt mellan det departement, som gav förvärvstillstånd för egnahemsbyggande, och det departement, som bestämde att man sedan skulle ta en bit av förvärvstillståndsområdet och använda det till ett annat ändamål än vad som åsyftas med förvärvstillståndet. Området var ju avsett för egnahemsbebyggelse, men det skulle i alla fall inte alls råda någon motsättning mellan den tanken och tanken på att i stället använda området till förläggning åt ett regemente. Jag har en känsla av att det här är en ganska vid marginal mellan ståndpunkterna och att den inbördes toleransen inom kanslihuset är rätt stor, när man anser att allting är väl bestämt även när det sker sådana förskjutningar i målsättningen.

Statsrådet säger vidare, att HSB var väl underrättat. Ja, det var detta jag starkt har misstänkt! Det är så jag har bedömt statsrådets uttalande, att de enskilda intressena i *allmänhet* inte var informerade i detta fall. I stora fall, då det gällde Stockholms stora kommun, hade informationen lämnats, men inte när det gällde lilla Upplands-Bro. Till

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

den stora organisationen HSB hade förhandsinformation lämnats, men inte till människorna i Västra Ryd. Det är detta jag har velat peka på. Jag anser att jag har visst belägg för den saken, och jag ber åter att få tacka herr statsrådet alldeles särskilt för det klara besked han givit på denna punkt.

Sedan måste jag säga, att jag blev fullständigt missförstådd när statsrådet tydligen fattade att jag på något sätt skulle vara motståndare till att vi får detta regemente förlagt till vår kommun. Det är inte det problemet jag ställer upp för mig, utan problemet har för mig varit, under vilka rättsföresättningar detta regemente kommer till Upplands-Bro. Är det fråga om en militär förflyttning med möjligheter att låta, som nazisterna uttrycker det, »allmännytta gå före egennytta»? Eller är det fråga om en följd av att man velat åt en kommun bereda byggnadsmark och sedan inte fäst sig så noga vid att man gör det på en annan kommuns bekostnad?

Det är detta som har gjort att jag för min del ställt mig så tveksam. Jag har inte uttalat någon mening på den punkten. Jag har bara frågat, om det kan vara i god överensstämmelse med kravet på rättssäkerhet att man på detta sätt glider i betraktelsesättet.

Statsrådet underströk de uppgifter som lämnades på presskonferensen av hans närmaste man, nämligen att det inte var militära skäl som föranlett förflyttningen. Det är all right. Men sedan inträffar en glidning i betraktelsesättet en stund efteråt, när statsrådet påpekar, att försvarets behov i alla fall måste tillgodoses. Javisst, men försvarets behov skapades av kravet på bostadsmark. Jag för min del har i interpellationen klart sagt, att jag finner det helt naturligt att de stora kommunerna Stockholm, Solna och vad det nu är för några önskar få denna bostadsmark. Det är bara fråga om i vad mån deras behov av bostadsmark, som kan motivera en expropriation inom den *egna* kommunen, skulle kunna motivera att man så att säga med militären som betäckning åstadkommer motsvarande tvångsåtgärder i *en annan* kom-

Ang. Svea livgardes förflyttning, m. m.

mun för att skaffa ersättningsmark. Det är dessa problem som jag har velat få en liten smula belysta.

Jag är väldigt tacksam för statsrådets positiva uttalande att han skulle försöka påverka HSB så att föreningen inte, när den blir plockad på en större eller mindre del av den mark som den fått förvärvstillstånd på av jordbruksministern, ger upp och tappar intresset eller kanske blir så engagerad i kompensationsobjekten inom Järfälla, att den glömmar bort vår lilla kommun. Jag är också tacksam för att statsrådet uttalade, att han trodde att det skulle komma att lyckas att nå en bra lösning för Upplands-Bro. Jag hoppas bara att hans förhoppningar är riktiga. Vi vill gärna hyss dem. Vi har dock en känsla av att vår lilla kommun är en liten, liten bricka i ett stort, stort spel, ett spel som rör de stora kommunerna och deras intressen.

Jag har berört rättsfrågan, därför att jag anser det vara viktigt att människorna i Upplands-Bro vet vilken rätt de kan ha, hur pass de kan hålla på sin rätt och var gränsen här finns. Jag har tagit upp dessa frågor i interpellationsform för att få besked, så att befolkningen skall kunna få besked på den punkten. Det är av betydande intresse att dessa människor inte får en känsla av att deras problem är betydelselöst — en känsla som jag nästan fick när jag hörde statsrådet tala om att det inte gällde så förskräckligt många människor utan bara några hundra i denna avkrok. Det är är denna synpunkt jag har så väldigt svårt att förena med den rättsståndpunkt som bör vara avgörande för vårt moderna, demokratiska samhälle.

Herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Bara ett enda ord!

Herr Ferdinand Nilsson får ta sitt ansvar i rättsfrågan, när denna fråga i vanlig ordning kommer på riksdagens bord, som jag hoppas nästa höst.

I fråga om den lilla kommun, som är en bricka i spelet, hör jag av mina medarbetare att den numera tillhör region-

planeförbundet och sålunda tillhör de kommuner kring Stockholm som vi måste tillgodose. Med andra ord, kommunen är med i det stora planeringsarbetet. Längre bort från Stockholm ligger inte denna kommun.

Att HSB informerades speciellt sammanhänger naturligtvis med att vi redan hade detta ärende i kanslihuset, nämligen framställningen från HSB att köpa Granhammars gård. Det kunde ju vara tveksamt, om ärendet skulle föras fram till avgörande, men då inriktade jag mig på att försöka förmå HSB att stå fast vid sina planer. Innan vi mötte kommunens representanter ville vi nämligen om möjligt kunna försäkra, att vi inte satte krokben för bostadsbyggnadsplaner, som vi visste att kommunen var mycket intresserad av. Här har vi försökt att hjälpa kommunen, och jag hoppas också att det skall lyckas. Hela Granhammars gård behöver väl inte användas för militära ändamål. En mycket stor del av gården kan användas för just den bostadsbebyggelse som HSB hade planerat. Därför var det — det vågar jag säga — för att hjälpa den lilla kommunen som vi först tog upp förhandlingarna med HSB.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp):

Herr talman! Jag måste tacka herr statsrådet för det sista uttalandet — framfört nästan med darr på rösten, för att använda hans eget uttryck för en stund sedan. Det skulle glädja mig, om vi skulle lyckas att få behålla de möjligheter till utveckling som vi där har tänkt oss. Detta är dock en ganska stor sak — det rör sig om 14 000 å 20 000 människor, som man räknar med att kunna placera där från början. Om detta kan genomföras, är vi naturligtvis glada i vår kommun.

Jag är också så positivt inställd till samarbetet inom storstockholmsområdet, att jag inom min kommun till och med var motionär i fråga om anslutning till regionplaneförbundet. Det var därför som jag knappast behövde en upplysning därom här i kammaren.

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades motionerna nr 760—762 till behandling av lagutskott, motionen nr 763 till konstitutionsutskottet och motionen nr 764 till jordbruksutskottet.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 177, angående överlämnande till lagutskott av två till statsutskottet hänvisade motioner, som äga samband med frågan om beredskapslagring av olja.

Beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Sedermåra bifölls på gjord proposition vad utskottet i förevarande memorial hemställt.

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 40, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillsättning av fluor till vattenledningsvatten, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 september 1962 dagtecknad proposition, nr 182, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om tillsättning av fluor till vattenledningsvatten.

Kungl. Maj:ts förslag innebar, att en lag skulle införas enligt vilken Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämde bemyndigades att efter framställning av kommun medgiva att fluor finge på de villkor, som föreskreves i medgivandet, i kariesförebyggande syfte tillsättas vatten som inom kommunen

tillhandahölles genom allmän anläggning för vattenförsörjning. Lagen hade föreslagits skola träda i kraft den 1 januari 1963.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i ämnet väckta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta motioner:

de likalydande motionerna nr 31 i första kammaren av herr *Osvald m. fl.* samt nr 53 i andra kammaren av herr *Johansson* i Norrköping *m. fl.*;

B. i anledning av propositionen väckta motioner:

de likalydande motionerna nr 756 i första kammaren av herr *Palm m. fl.* samt nr 911 i andra kammaren av herr *Carbell m. fl.*,

de likalydande motionerna nr 757 i första kammaren av fru *Segerstedt Wi-berg* samt nr 913 i andra kammaren av herr *Källstad m. fl.*,

de likalydande motionerna nr 758 i första kammaren av fru *Gärda Svenson* samt nr 914 i andra kammaren av herrar *Persson* i Heden och *Nilsson* i Tvärålund,

motionen nr 912 i andra kammaren av herrar *Holmberg* och *Hagberg*, ävensom

motionen nr 915 i andra kammaren av fru *Sjövall m. fl.*

I motionerna I:31 och II:53 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsamt utredning i avsikt att gällande bestämmelser ändrades så, att fluortillsättning till dricksvatten för att minska tandrötan under vissa omständigheter bleve tillåten.

I motionerna I:756 och II:911 hade yrkats, dels att riksdagen skulle avslå det i propositionen framlagda förslaget att medgiva landets samtliga kommuner rätt till fluoridering av dricksvatten samt dels att riksdagen dock skulle besluta medgiva rätt för Norrköpings stad att fortsätta sin försöksverksamhet med fluoridering av dricksvatten.

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

I motionerna I: 757 och II: 913, motionen II: 912 samt motionen II: 915 hade anhållits, att riksdagen måtte avslå propositionen.

I motionerna I: 758 och II: 914 hade föreslagits, att riksdagen skulle avslå propositionen samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att förslag om intensifierad forskning rörande användning av fluor på olika sätt i den kariesprofylaktiska verksamheten måtte framläggas snarast möjligt.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandet i motionerna I: 756 och II: 911 om avslag å propositionen,

2) yrkandet i motionerna I: 757 och II: 913,

3) yrkandet i motionerna I: 758 och II: 914 om avslag å propositionen,

4) yrkandet i motionen II: 912 samt

5) yrkandet i motionen II: 915,

måtte bifalla förevarande proposition, nr 182;

B. att yrkandet i motionerna I: 756 och II: 911 om dispens på annat sätt än genom den föreslagna lagen för Norrköpings stad att bedriva fluoreringsförsök icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att yrkandet i motionerna I: 758 och II: 914 om intensifierad forskning rörande användning av fluor i den kariesförebyggande verksamheten, i den mån det icke kunde anses besvarat genom vad utskottet i utlåtandet anför, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

D. att yrkandet i motionerna I: 31 och II: 53 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fröken *Nordström* och fru *Gunne*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen med bifall till följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandet i motionerna I: 756 och II: 911 om avslag å propositionen,

2) yrkandet i motionerna I: 757 och II: 913,

3) yrkandet i motionerna I: 758 och II: 914 om avslag å propositionen,

4) yrkandet i motionen II: 912 samt

5) yrkandet i motionen II: 915,

måtte avslå förevarande proposition, nr 182;

B. att yrkandet i motionerna I: 756 och II: 911 om dispens på annat sätt än genom den föreslagna lagen för Norrköpings stad att bedriva fluoreringsförsök icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att riksdagen i anledning av yrkandet i motionerna I: 758 och II: 914 om intensifierad forskning rörande användning av fluor i den kariesförebyggande verksamheten måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad reservanterna anför om sådan forskning; samt

D. att yrkandet i motionerna I: 31 och II: 53 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Det är två skäl som föranleder mig att ta till orda redan i den här debattens inledning. Det ena är att jag gärna vill utöver vad som står i propositionen lämna vissa uppgifter om hur vi ser på den här frågan hur vi tänker oss att tillämpa en eventuell lagstiftning. Det andra skälet är kanske inte lika bärande för denna kammare som för mig, nämligen den omständigheten att jag efter någon timme är förhindrad att delta i överläggningarna.

Herr talman! Det är självfallet åtskilliga åtgärder som måste vidtas från samhällets sida och som innebär antingen direkt eller indirekt ett tvång mot den enskilde, ett ingrepp i den personliga integriteten. Grunden för att sådana ingrepp anses kunna tillåtas är att åtgärderna bedöms ha en sådan betydelse från samhällets synpunkt, att den enskildes intresse får vika. På hälsovårdens

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

område ligger en sådan avvägning till grund för bl. a. tvångsingripande i anledning av epidemilagen och den skyldighet att underkasta sig vaccination mot smittkoppor som förelåg fram till 1958. Det är alltså inte någonting i vår lagstiftning främmande, att den enskilde för det allmännas bästa underkastas inskränkningar i den personliga integriteten.

När det gäller att bedöma, huruvida vattenfluorering, som otvivelaktigt innebär en begränsning i den enskildes valfrihet, skall få ske, bör också en avvägning göras mellan allmänna och enskilda intressen. Vid en sådan avvägning måste man hålla i minnet den allvarliga situation vi har på tandvårdens område. Jag vill därför gärna säga ett par ord om läget inom den svenska tandvården i dag, innan jag fortsätter att tala om propositionen.

Enligt den senaste medicinalstatistiken redovisades sammanlagt något över 5 000 tandläkare, en siffra som är något högre nu, eftersom medicinalstyrelsens uppgifter hänföra sig till slutet av år 1960. I denna siffra ingår inte heller de tandläkare, som har begränsade förordnanden att arbeta inom folktandvården. Totalsiffran innebär, att antalet tandläkare ökat från 3 380 år 1950 till något över 5 000 nu. Av dessa arbetade den 1 januari 1961 32 procent inom folktandvården.

Det har gjorts åtskilliga utredningar om det framtida behovet av tandvård och därmed också behovet av tandläkare. Sådana utredningar har under det senaste decenniet gjorts av 1951 års tandläkarkommitté, 1955 års universitetsutredning, 1957 års folktandvårdssakkunniga och slutligen 1960 års tandsläkarprognosdelegation.

Innan jag går ytterligare in på den sistnämnda utredningen, vill jag säga något om den folktandvårdsorganisation som vi har i vårt land och som successivt tagit allt större andel av det tillgängliga totalantalet tandläkare. Antalet tjänster inom folktandvården har sålunda ökat från 778 år 1950 till 1 864 år 1960, och den 1 oktober i år var an-

talet tandläkare i folktandvården inte mindre än 2 138.

Trots detta är situationen mycket bekymmersam i stora delar av landet, och antalet vakanser har ökat starkt under de senaste åren. Vad är då bakgrunden till de bristfenomen som vi har på detta område?

Det är klart att de har en bakgrund som i mycket är gemensam med den som vi har på sjukvårdssidan — en med hänsyn till den stigande ekonomiska och sociala standarden efter hand ökande efterfrågan på tandvård. De mycket stora barnkullarna har också haft en avgörande betydelse, och det gäller framför allt efterfrågan på skoltandvård. Självfallet kan vi inte bortse från att vi inte har haft en tillräcklig utbildningskapacitet för att möta den växande efterfrågan. Resultatet av denna utveckling har blivit att frågan om tandläkarbehovets tillgodoseende har fått en allt större betydelse, inte minst om man bedömer den mot bakgrunden av de beräkningar som gjordes för folktandvårdens vidkommande under 1930-talet, då man förmenade att antalet distriktstandläkare skulle behöva uppgå till 925.

Detta var alltså de prognoser efter vilka man arbetade, när folktandvårdsorganisationen tillskapades.

Nu har vi mer än dubbelt så många i folktandvården sysselsatta tandläkare men måste ändå erkänna, att behovet av ännu flera tandläkare är skriande, att vi i vissa delar av vårt land har det så bekymmersamt med möjligheten att bereda tandvård, framför allt åt vuxen-klientelet, att väntetider på upp till tre — fyra år är ganska vanliga. Detta gäller t. ex. i Karlstad, i Linköping, i Växjö och i en rad andra städer.

Tyvärr måste vi också säga oss, att vi inte haft tillräckligt med tandläkare för att klara all barntandvård. De äldre årsklasserna inom vår grundskola har inte överallt kunnat beredas den tandvård som varit avsedd åt dem. Jag behöver nog inte säga mer om bristfenomenen och de svårigheter vi har på detta område.

Som jag nyss framhöll är det ganska

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

många utredningar som gjort prognoser om det framtida tandläkarbehovet. År 1946 kom dåvarande folktandsvårdssakkunniga fram till att distriktstandvården skulle behöva 2 200 tandläkare. Det var alltså en väsentlig revision av 1930-talets beräkningar. 1957 års sakkunniga beräknade sedan behovet till betydligt över 3 000 tandläkare. Med hänsyn till de skiftande resultat som uppnåts av olika utredningar alltsedan 1930-talet har regeringen ansett det vara nödvändigt att få en samlad översyn av det totala tandläkarbehovet på längre sikt, och det är detta arbete som utförts av 1960 års tandläkarprognosdelegation. Med utgångspunkt från 1960 års befolknings-siffror beräknade delegationen att vi under de närmaste decennierna skulle behöva 7 400 tandläkare, varav 4 600 för folktandvårdens behov, 2 200 inom den privata sektorn och 600 tandläkare för undervisning, forskning o. s. v.

I början av 1961 gjorde delegationen en del viktiga kompletteringar till sina första prognoser med anledning av läkarprognosutredningens programmatiska beräkningar. Man kom då fram till att man med beaktande av olika profylaktiska åtgärder mot karies skulle ha ett framtida behov av 11 000 heltidsanställda tandläkare.

Det är alldeles klart att så långsiktiga prognoser måste innehålla många osäkra faktorer, men när ecklesiastikministern lade fram dessa beräkningar vid förra årets riksdag konstaterade han — liksom också statsutskottet — att det presenterade materialet klart visade att den nuvarande utbildningskapaciteten inte inom överskådlig framtid kunde resultera i en sådan ökning av antalet tandläkare, att någon förbättrad tandvårdsstandard var möjlig att uppnå. Det stod med andra ord klart att den dåvarande utbildningskapaciteten med 240 studerande om året var alldeles otillräcklig. Riksdagen godkände därför de planer på en ökning som regeringen lade fram och som i korthet innebär, att man så snart som möjligt borde öka utbildningskapaciteten till 360 studerande om året.

Såvitt jag kan bedöma, är det inte

realistiskt att tänka sig att den målsättning som uppställts av prognosdelegationen och också i princip accepterats av statsmakterna kan realiseras under det närmaste decenniet. Detta sammanhänger i första hand med att förhandlingar om att bygga en ny tandläkarhögskola i Göteborg pågår. Vi hoppas på ett skyndsamt resultat av dessa planer. Preliminärt beräknades att arbetet skulle kunna komma i gång 1964 eller 1965, men sedan tar det ju 5 år, innan de nya tandläkarna blir färdiga. Därför måste vi räkna med, att även om man gör stora ansträngningar nu att vidga utbildningskapaciteten, kommer resultatet inte tandvården till godo förrän om sju — åtta år.

Det är klart att vi här sökt vidtaga vissa rent provisoriska åtgärder, även om det har mött kritik på sina håll att vi undersökt möjligheterna att vid odontologiska läroinstitutioner ute i Europa kunna utbilda svenska ungdomar till tandläkare. Sådana möjligheter har också erhållits vid sex eller sju institutioner i Västtyskland. Regeringen har därför beslutat att de svenska ungdomar som önskar och har förutsättningar att utbilda sig i Västtyskland kommer att få stipendier för att studera där på samma sätt som om de hade studerat vid våra svenska institutioner. Det har också visat sig att intresset för denna utbildning har varit glädjande stort. Genom universitetskanslerns förmedling har 29 svenska pojkar och flickor anmält sig för studier vid dessa institutioner i Västtyskland, och ett 25-tal har tagit sig dit på eget initiativ. Vi har således för närvarande cirka 54 ungdomar som studerar i Västtyskland.

Vi har sagt oss att när vi nu använder oss av denna möjlighet till utbildning i ett annat land måste vi vara beredda att så småningom på något sätt kompensera detta när vi, som vi hoppas, uppnår en tillräcklig utbildningskapacitet i vårt eget land. Om några decennier kan det kanske visa sig möjligt för oss att ta emot ungdomar från Norge, Danmark och Finland för utbildning här. Jag har bara velat peka på detta för att

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

visa vilka provisoriska åtgärder som vidtagits, och jag vill säga att vi försöker att med alla till buds stående medel få till stånd en så omfattande utbildning som möjligt. I detta sammanhang vill jag också nämna att även andra provisoriska åtgärder undersöks.

Trots detta måste vi också i fortsättningen räkna med en mycket besvärande brist på tandläkare. Låt mig i detta sammanhang säga att vi självfallet inte heller kan bortse från de mycket starka intressen som finns i vårt land för att också tandvården skall läggas under den obligatoriska sjukförsäkringen. Frågan kommer närmast att övervägas i den nu sittande utredningen, men det är väl möjligt att denna utredning kommer med ett förslag i sådan riktning. Om så skulle bli fallet måste vi räkna med ytterligare en väsentlig stegring i efterfrågan på tandvård och självfallet även en stegring i behovet av tandläkare.

I all den planering som företages från statsmakternas sida kan man inte bortse från detta.

Som jag tidigare sagt kan den kraftiga utbyggnaden av resurser, vilken ägt rum under senare år för att kunna tillgodose det växande behovet av tandvård, ändå inte i längden på ett avgörande sätt hejda den omfattande tandförstöring som till övervägande del förorsakas av tandkaries. Det torde också vid en realistisk bedömning stå klart att man inte annat än på mycket lång sikt kan åstadkomma en så allmän höjning av munhygien och ändring av kostens sammansättning, som krävs för att undgå kariesangrepp på tänderna. Erfarenheten av fluor i det kariesförebyggande arbetet ger vid handen att detta ämne kan bli ett sådant medel. Det är vidare ställt utom allt tvivel att vattenfluorering i högre grad än andra former av fluorpåverkan på tänderna kan vara av betydelse för en kariesprofylax i stor skala.

Nödvändigheten av att åtgärder vidtages från samhällets sida för att hejda utbredningen av tandkaries och vattenfluoreringens ändamålsenlighet för detta syfte motiverar enligt min mening

att man godtar den inskränkning som vattenfluoreringen innebär. Sådana remissmyndigheter som justitiekanslersämbetet och hovrätten över Skåne och Blekinge har också funnit att det tvång som fluoreringen innebär i och för sig kan tillåtas på grund av dess stora allmänna betydelse, under förutsättning dock att åtgärden inte är förenad med hälsofara.

I den framställning som ligger till grund för propositionen hemställas om dispens från hälsovårdsstadgans bestämmelser för att möjliggöra en tids fortsatt fluorering i Norrköping. I anslutning härtill har ifrågasatts om inte syftet med framställningen kan tillgodoses genom särbestämmelser för Norrköpings del i detta hänseende.

Bakgrunden till att vattenfluoreringen i Norrköping avbrutits är som bekant att regeringsrätten i utslag den 7 december 1961 funnit vattenfluoreringen medföra missförhållande i hälsovårdshänseende. Till stöd härför har i utslaget åberopats bl. a. att fluorering begränsar möjligheten för den enskilde att, om han så önskar, undvika att använda vatten som tillsatts fluorid. Att denna omständighet ansetts utgöra hinder för vattenfluorering beror uppenbarligen på att dylika inskränkningar i den personliga friheten inte kan göras utan författningsstöd. Jag anser att bestämmelser som kan medföra inskränkning i den personliga friheten måste vara generellt giltiga och inte får rikta sig mot befolkningen i endast en del av landet. Det kan alltså inte komma i fråga att begränsa en lagstiftning av denna natur att gälla endast befolkningen i Norrköping. På grund härav har jag ansett det nödvändigt att formellt utforma de bestämmelser som skall utgöra grund för vattenfluorering såsom ett generellt bemyndigande för Kungl. Maj:t att medge åtgärden. En annan sak är att det av olika skäl kan vara befogat att utnyttja bemyndigandet ytterligt restriktivt.

Det förhållandet att vattenfluorering innebär ett ingrepp i den personliga friheten har jag vidare funnit motivera att bestämmelserna därom upptages i en av

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag samt att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslaget. Som klart framgår av propositionen har lagrådet inte haft något att erinra mot förslaget.

En ovillkorlig förutsättning för att vattenfluorering skall kunna tillåtas någonsins i vårt land — vare sig i Norrköping eller på någon annan plats — är självfallet att en sådan inte medför hälsorisker av betydelse. Jag kan på grundval av det föreliggande materialet i detta hänseende inte finna annat än att det bland medicinsk expertis föreligger nästan fullständig enighet om att vattenfluorering till en koncentration av ett milligram fluor per liter vatten inte innebär beaktansvärda hälsorisker.

Jag skulle också vilja säga att detta är en erfarenhet som man inte enbart kommit fram till i vårt land. Effektiviteten och riskfriheten av vattenfluorering har efter expertutredningar enhälligt betygats av bl. a.: American Medical Association 1951 och 1957, en brittisk vetenskaplig regeringskommission 1953, en nyzeeländsk vetenskaplig regeringskommission 1957, en kommitté inom Världshälsoorganisationen 1958 — där kommittén bestått av representanter för England, Brasilien, Schweiz, Indien, Sverige och USA — en irländsk regeringskommitté 1960, en holländsk vetenskaplig regeringskommission 1960, en kanadensisk regeringskommission 1961 och brittiska hälsovårdsministeriet i sin rapport 1962. Låt mig tillägga att i Amerika utföres för närvarande en fluorering av vatten som konsumeras av ungefär 40 miljoner människor, och inom samma statsbildning förekommer naturlig fluorhalt i vatten som konsumeras av något över 7 miljoner människor. Det är således inte någon nyhet och något enastående för vårt land när våra vetenskapsmän och våra forskare kommit fram till det resultatet att man kan bedöma en fluorering av vatten i den koncentration som vi föreslagit såsom innebärande mycket ringa hälsorisker.

I den offentliga debatten i anslutning till det föreliggande lagförslaget har man velat göra gällande att denna slutsats in-

te kan dragas av de uttalanden på denna punkt som gjorts vid remissbehandlingen av framställningen från hälsovårdsnämnden i Norrköping om dispens för fortsatt fluorering där, eftersom de flesta tillstyrkande remissmyndigheterna uttalat sig endast om förhållandena i Norrköping. Det är klart att jag är angelägen om att ta upp denna sida av problematiken, eftersom medicinska fakulteten vid Göteborgs universitet i ett brev till departementet riktat uppmärksamheten på dessa förhållanden liksom också professor Theorell, som i en tidningsartikel har gjort samma påpekande. Jag skulle emellertid till detta resonemang vilja säga att detta skulle i så fall innebära att vår medicinska expertis skulle vara beredd att godta fluorering i Norrköping trots misstankar om att åtgärden som sådan kan utgöra en hälsofara. Befolkningen i Norrköping skulle alltså vara ett lämpligt försöksobjekt för att utvärdera bl. a. fluoreringens hälsorisker. Jag vågar anta att en så cynisk inställning inte är representativ för den medicinska sakkunskapen i vårt land. Jag vill också gärna här framhålla att de kontakter vi under de senaste dagarna haft med representanter för fakulteten i Göteborg har givit vid handen att fakultetens brev, även om det kan uppfattas på det sättet, inte bör bli föremål för en sådan bedömning. Man har velat säga att man inte haft att ta ställning till frågan om en generell lagstiftning men att man naturligtvis ändå velat göra gällande att detta inte ändrar någonting i uppfattningen om att det inte föreligger en sådan hälso-risk att man vill avstyrka fluorering av vatten. Detta framgår väl också mycket klart av det uttalande som professor Theorell gjort, nämligen att inte heller han har ändrat sin uppfattning i fråga om vattenfluoreringens skadlighet eller oskadlighet.

I flertalet remissyttranden säges uttryckligen att inga belägg för hälsorisker förekommer eller att några skadeverkningar av en fluordos om ett mg per liter aldrig kunnat påvisas. Sammanställes sådana uttalanden med de skäl som åberopas för att vattenfluorering tills vidare

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

bör begränsas till Norrköping — främst ytterligare utredning rörande dess kariesförebyggande effekt och rörande möjligheterna att tekniskt kontrollera fluortillförseln — står det klart att de remissorgan som tillstyrkt vattenfluorering i Norrköping inte funnit vattenfluoreringen som sådan utgöra en så beaktansvärd fara för hälsotillståndet att man av denna anledning måste avstå från att utnyttja vattenfluorering som kariesprofylax.

En annan självklar förutsättning för att vattenfluorering skall kunna tillåtas är att det i varje särskilt fall kan ges erforderliga garantier för att fluorkoncentrationen i vattnet inte företer större variationer än att fluortillförseln blir den rekommenderade — ett mg per liter vatten. Expertisen är väsentligen enig om att vattenfluoreringen i Norrköping fyllt kraven i detta hänseende och att hinder mot fortsatt fluorering i Norrköping inte föreligger av denna anledning. Inte heller i andra avseenden har man funnit att sådana brister förelegat beträffande det tekniska förfarandet vid vattenfluoreringen i Norrköping eller beträffande kontrollen av fluoreringen att fortsatt fluorering där skulle innebära hälsorisker. Erfarenheterna i Sverige på dessa områden är emellertid begränsade till Norrköping. Med hänsyn härtill anser jag att vattenfluorering tills vidare bör tillåtas endast i Norrköping.

Ett ytterligare skäl för ett så begränsat utnyttjande av bemyndigandet enligt lagförslaget utgör enligt min uppfattning den omständigheten att man inte har säkert belägg för att fluorpåverkan på tänderna ger kariesskydd även efter barna- och ungdomsåren. Visar det sig att effekten är obetydlig i högre åldrar, kan vattenfluorering komma att framstå som en onödigt ingripande åtgärd. Särskilt gäller detta, därest andra former att nå fluoreffekt på tänderna visar sig i fråga om både effekt och användbarhet vara jämställda med vattenfluorering. Jag avser därför att, om lagförslaget antages av riksdagen, tillåta vattenfluorering endast i Norrköping under ytterligare en femårsperiod.

Såsom framhålles i propositionen skall som villkor för den fortsatta fluoreringen gälla bl. a. att fluorens inverkan på tändernas motståndskraft mot karies undersökes även beträffande vuxna personer. Samtidigt bör forskningen och försöken beträffande andra former av fluortillförsel fortsättas i full omfattning. Efter femårsperiodens slut bör sålunda förutsättningarna vara avsevärt större än i dag att bedöma nödvändigheten av att i större omfattning tillgripa vattenfluorering som ett medel i kampen mot tandkaries.

Som framgår av vad jag nu sagt avser jag att prövning av framställning om vattenfluorering i Norrköping skall ske hos Kungl. Maj:t. Delegation av tillståndsprövning till medicinalstyrelsen, som är den enda myndighet som kan komma i fråga, bör enligt min mening i vart fall inte ske förrän man på grundval av resultat av de fortsatta undersökningarna i Norrköping och försök med andra former av kariesprofylax genom fluor och på annat sätt kan bedöma lämpligheten att medge vattenfluorering i andra orter.

Tillståndsprövningen bör givetvis göras i nära kontakt med medicinalstyrelsen, som bör utarbeta förslag till de föreskrifter och andra villkor som skall gälla för tillstånd. Som framgår av propositionen skall ett villkor vara att kontinuerlig kontroll sker beträffande de medicinska verkningarna av fluortillförseln, och att övervakning av fluoreringen sker genom medicinalstyrelsens försorg. Styrelsen skall givetvis ingripa så snart anledning finns därtill.

Herr talman, låt mig avsluta med att säga att med de restriktiva riktlinjer som jag sålunda dragit upp för tillämpningen av den föreslagna lagen torde huvuddelen av de betänkligheter mot lagförslaget, som kommit till uttryck från enskilda håll, bli undanröjda. Jag hoppas därmed att riksdagen måste följa utskottet i dess ställningstagande.

Fröken **NORDSTRÖM** (fp):

Herr talman! När vi i andra lagutskottet för några veckor sedan skulle ta ställ-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

ning till propositionen 182 med förslag till lag om tillsättning av fluor i vattenledningsvatten, kände jag mig mera trängd än vid något annat tillfälle i riksdagen. I detta ärende står uppgift mot uppgift och påstående mot påstående, och diskussionen rör sig inom ett område där en vanlig människa, utrustad allenast med vanligt lekmanaförstånd, måste känna sig desorienterad. Min personliga uppfattning om förhållandet mellan samhällets ingripande och åtgärder och individens handlingsfrihet i de fall, där en sådan handlingsfrihet är möjlig kom här i konflikt med ställningstagande till ett praktiskt förslag om en till synes lätt framkomlig väg att sätta spärr för en kostnadskrävande folksjukdom, som i sin tur synes dra med sig ytterligare svaghets- och sjukdomstillstånd.

Jag förstår till fullo statsrådets oro. Jag gjorde det innan statsrådet talade, och jag gör det än mera nu.

Jag skall inte gå in på tandläkarutbildningen. Statsrådet har erkänt att den är och har varit underdimensionerad. Man kan aldrig med vattenfluorering nå dem som bor i de värsta tandläkarbristområdena, nämligen på landsbygden. Där kommer man väl aldrig att kunna få en vattendistribuering som ger samma betryggande säkerhet som i de större städerna. Om vi får bättre tillgång till tandläkare, behöver detta inte betyda att ett eventuellt överskott inom folktandvården skulle söka sig till landsbygden. Vill en tandläkare bo i en stad, har han alltid möjlighet att öppna privatpraktik.

Departementschefen säger i propositionen, vilket återges längst ner på sidan 15 i utskottsutlåtandet: »En framträdande nackdel med vattenfluorering är att åtgärden praktiskt sett i hög grad beskär den enskildes valfrihet i fråga om fluorkonsumtion.» Detta finner tydligen departementschefen särskilt betänkligt, eftersom det tas upp i propositionen, och statsrådet dessutom gör ett liknande uttalande i kammaren.

Statsrådet visar också betänkligheter och en viss räddhåga när statsrådet föreslår att vattenfluorering endast skall

tillåtas, som det anförs i propositionen, på ett mindre antal orter. Av vad statsrådet sade nyss, framgår att lagändringen för närvarande endast är avsedd att gälla för Norrköping. Det var visserligen en nyhet, men den ändrar ändå inte min principiella inställning.

Trots dessa betänkligheter präglas ändå statsrådets slutliga ställningstagande till förslaget av ett »hinc robur et securitas» med hänvisning på många ställen till en praktiskt taget enhällig svensk odontologisk och medicinsk expertis. Statsrådet upprepade detta i kammaren.

Ledamöterna av andra lagutskottet har, liksom riksdagens övriga ledamöter, fått sig tillsända skrivelser från organisationer som av olika skäl motsätter sig vattenfluorering. Vi har kanske fått litet mera än vad kammarens ledamöter fått. I dessa skrivelser tar man upp samma motargument som statsrådet, att åtgärden innebär ett kraftigt intrång på den personliga friheten, och man värjer sig mot den av medicinska skäl. Samtliga utskottsledamöter har förmodligen fått en del privatbrev och fått telefonsamtal från kända och okända. Stundom i en anda av överspändhet.

I det sakliga materialet har kunnat utläsas att man i Västtyskland för bara två år sedan fick en lag som förbjöd vattenfluorering och att en mängd stater och samhällen i USA med inte mindre än 60 miljoner invånare har frångått vattenfluorering de senaste åren. Några upplysningar härom lämnas icke i propositionen.

I anti fluorlitteraturen gör man vidare gällande att kalciumfluoriden, som finns i det naturliga vattnet, och natriumfluoriden, som tillsättes vattenledningsvattnet, inte klart har ådagalagts ge samma verkningar. Beträffande om detta är sant fick jag i lagutskottet inte något besked som tillfredsställde mig. Den lilla vetenskapliga läggning jag har och mina kvardröjande kunskaper i kemi säger mig emellertid att man inte skall draga slutsatser av ett ämnes verkningar, i detta fall kalciumfluor, och hänföra dessa slutsatser till ett annat ämnes verkningar, natriumfluor, utan

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

att veta att båda ämnena har exakt samma egenskaper, eller enklare uttryckt: om det naturligt kalciumfluoriderade vattnet i Uppsala inte haft negativa verkningar, får man inte utan vidare draga den slutsatsen att på konstlad väg natriumfluoriderat vatten inte skulle få sådana verkningar.

När departementschefen beträffande valfriheten drar en parallell med klorering av vatten och med vaccinering mot smittkoppor kan jag inte finna annat än att denna parallell haltar, om nu en parallell kan halta. Kloreringen genomföres för att göra vatten, som är bakterieinfekterat eller som kan antagas vara bakterieinfekterat över en viss tolerans, drickbart; och drickbart vatten måste vi alla ha för att över huvud taget kunna leva. Kloreringen är alltså en nödvändighetsåtgärd. Vaccineringen har kommit till för att skydda individen och folk från en dramatisk och förödande farsot, som väl inte kan hejdas på annat sätt. Karies kan däremot hejdas på annat sätt, låt vara att det ställer sig kostsammare. Smittkoppsvaccinering utförs individuellt av läkare och följs upp individuellt av läkare. Mot fluorering av tänder efter samma principer, pensling eller sköljning under kontroll av läkare och tandsköterskor, har vi reservanter icke något att erinra.

För övrigt kan sedan några år tillbaka dispens erhållas från smittkoppsvaccinering. Inte ens den är numera obligatorisk. Från att dricka fluorerat vatten däremot kan ingen av de människor, som bygger och bor inom ett fluorerat område, bli befriad. Man har helt enkelt inte tillgång till något annat vatten.

I en tidningsartikel för ett par dagar sedan redogjordes för att Tandvärnet hade delat ut 10 000 tandborstar, muggar och tandkrämstuber till barn i Kiruna och Gällivare. Och lärarna i de tre lägsta klasserna skall börja undervisa om vikten av att hålla tänderna rena och av att inte äta så mycket smask. Detta skall vara den största kampanj i tandvårdande syfte som hittills har gjorts.

När en så vällovlig men ändå begrän-

sad aktion betecknas som ett unicum och som mycket märklig, så frågar man sig — fortfarande som lekman — Hur mycket har gjorts för att lära vuxna människor och hur mycket har gjorts framför allt för att lära barnen munhygien, och hur undervisar man i munhygien? Gör man det så att det går fram, och varför vidtar man inte överallt i landet genom kommunala initiativ, genom landstingsinitiativ eller genom Tandvärnet liknande åtgärder innan man tar till något så drastiskt som vattenfluorering?

Efter vad jag fått veta lär det i TV ha förekommit några tandvårdsprogram. Jag såg dem inte, och jag hörde inte talas om dem vare sig före eller efter det att de visades. Jag frågar mig om man inte skulle kunna göra lika dramatiska TV-program om karies och låta dem föregås av samma förhandsreklam som man lät föregå exempelvis de hjärn- och hjärtoperationer som vi fick se för några år sedan. Har man verkligen använt alla resurser som massmedierna givit oss att upplysa, och varför icke också skrämma människor som inte vet sitt bästa?

Vi har i Stockholm och Göteborg sedan några år behandlat skolbarnens tänder, i Göteborg börjar man snart också med sexåringarna, med applikation av fluor, och man skall börja en sådan aktion även i Älvsborgs och Jönköpings län. I Jönköpings län skall den omfatta inte mindre än 25 000 barn. I Malmö har de senaste dagarna 2 000 barn anmält sig frivilligt för fluorbehandling av tänderna. Resultatet av denna behandlingsform omnämnes i propositionen men finns inte redovisat i utskottsutlåtandet, som ju är det lättast tillgängliga för kammarens ledamöter eftersom man inte hinner läsa alla propositioner.

Enligt uppgift från Göteborg sparar man sedan behandlingen med pensling sattes in cirka tio tandläkare och lika många tandsköterskor. För fluorapplikeringen är en tandläkare och fem tandsköterskor engagerade i Göteborg, och de hinner med 20 000 skolbarn. Jag förmodar att denna tandläkare och de fem tandsköterskorna inte nöjer sig med ett

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

mekaniskt arbete, utan också ger ungarna ett ord med på vägen och även gör andra iakttagelser som kan vara av värde i tandvårdssammanhang.

Jag fick i lagutskottet trots den som vanligt förnämliga föredragningen och trots den långa debatt som följde på föredragningen inte något svar på min fråga om fluorens långtidsverkan. Att en sådan inte kan uteslutas framgår av dagens debatt, men man uttalar sig i allmänna ordalag, och hur skulle man för övrigt kunna ge besked? Man har över huvud taget bara 15 års erfarenhet i främmande länder av fluorering med natriumfluorid. Den anturliga kalciumfluoridens verkningar lämnar jag utanför detta resonemang. Vi har bara sju års erfarenhet i Sverige, d. v. s. en femtedel eller en sjättedel av ett normalt människoliv, och det är dock under hela livet som det avses att vi skall dricka fluorerat vatten, om vi bor inom ett område där fluorering skall tillåtas.

Som jag nyss sade återopas i propositionen en så gott som enhällig odontologisk och medicinsk expertis, och vad den har sagt relateras efter en lång kringgående rörelse i utskottsutlåtandet. Jag har gjort intervjuer med forskare med speciell inriktning på andra tandsjukdomar än karies, eftersom jag tycker det är intressant att även deras uppfattning fångas in, och har gjort den erfarenheten att man inte alls är säker på att just fluorering av vatten är en kungsväg. Att fluor inverkar fördelaktigt på karies och att vattenfluoreringen har den kraftigaste effekten sattes givetvis inte i fråga.

Djupare än så sträcker sig tydligen inte den odontologiska enigheten.

För ett par dagar sedan fick vi till vår förvåning se att en av de medicinska fakulteterna, nämligen fakulteten i Göteborg, såsom också statsrådet redogjorde för, under den helt korta tid som gått sedan justeringen i utskottet den 13 november till i dag hunnit komma in till inrikesministern med en skrivelse, där man främst uppehåller sig vid frågan om remissförfarandet men där man ock-

så hemställer att inrikesministern åter skall ta upp frågan innan riksdagen godkänner lagförslaget.

Jag fick alldeles nyss en stencilerad avskrift av denna skrivelse. Medicinska fakulteten säger att de från medicinsk synpunkt väsentligaste frågorna är dels i vad mån en fluorid tillsats kan anses riskfri, dels vilken grad av kariesprofylax man kan uppnå med lokal fluoridbehandling. Ingendera frågan kan ännu anses definitivt besvarad, skriver medicinska fakulteten i Göteborg den 14 november, alltså dagen efter justeringen i utskottet.

I går fanns i Svenska Dagbladet införd en intervju med professor Theorell, såsom också statsrådet nämnde. Professor Theorell säger att han inte har yttrat sig om lagförslaget i propositionen. Han uttalar att det i fluoreringsfrågan ännu finns mycket outforskat och att andra vägar inte har prövats tillräckligt. Han har inte ändrat mening sedan 1958, vilket påståtts på en rad håll. Vad han då yttrade gäller alltså, och han redovisar sin uppfattning i tre punkter. Fluorering av vattenledningsvatten bör inte tillåtas, med undantag för Norrköpingsexperimentet. Lokal applikation av fluoridhaltiga preparat på tänderna bör prövas i stor skala under varierande betingelser och under erforderlig kontroll. Den lokala applikationen anser professorerna har avgjort framsteg framför andra alternativ i två hänseenden: resultatet kan kontrolleras mycket effektivare, och förgiftningsrisker är praktiskt taget uteslutna. Som en tredje punkt tar han upp att saluförande av fluoriderat koksalt kan övervägas.

Jag ringde för säkerhets skull upp professor Theorell i går och frågade honom om han var rätt refererad, och han betygade att han var det till alla delar. Jag passade också på att fråga honom, vad han på sakens nuvarande ståndpunkt ansåg om riskerna, och fick svaret att det för vanliga människor med normal vattenkonsumtion förmodligen inte var någon risk men att fluoren kan tänkas ge skadeverkningar exempelvis

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

hos personer med saltsyrebrist — och det är ju en ingalunda ovanlig sjukdom; detta sista är min kommentar.

När jag frågade professorn varför han just aktualiserade fluortillsättning till koksalt — den saken tog jag upp i utskottet, men den föll under bordet såsom orealistisk — erinrade han om att vi en gång i tiden hade en saltskatt för att skatten skulle drabba alla människor lika. Han ville med denna pedagogiska bild påpeka att människors konsumtion av koksalt då var och enligt professorns uppfattning fortfarande är tämligen stabil, och han tillade att detta ingalunda är fallet med vattenkonsumtionen. Vissa diabetiker som dricker fem à sju liter vatten om dagen måste såvitt han kunde bedöma saken ha tillgång till annat vatten än det fluorerade, och hur skulle det gå till? Vi har ju inga egna brunnar i städerna.

Liknande kvantiteter vatten dricker människor med varmt arbete — jag tänkte exempelvis på hyttarbetare, och professorn nämnde eldare och några andra yrkesutövare som utför tungt kroppsarbete på en het arbetsplats.

Något som har förvänat mig i professor Theorells och i medicinska fakultetens resonemang — hur glad jag än är att det publicerades i elfte timmen — är att de anser att försök skall kunna fortsättas i Norrköping men inte vill ge startlov för de få ytterligare platser som departementschefen tydligen tänkte sig när han skrev propositionen.

Nu har statsrådet, som han nyss förklarade, tänkt sig att försöksverksamhet endast skall ske i Norrköping. Om man accepterar försöksverksamhet i Norrköping inom en del av staden med 45 000 invånare — det är ju bara halva staden som berörs, eftersom man i Norrköping har två vattenverk och det endast är vattnet från det ena som skall fluoreras — har man brutit en princip och gett sig ut på de okända stigar som medicinska fakulteten i Göteborg och professor Theorell anser att sådana här försök med fluorering utgör.

I debatten har dragits paralleller med neurosedynet, som ju har prövats på lä-

kemedelsfabriker och för vilket försäljningstillstånd beviljats både här i landet och i andra länder, men som vållat så katastrofala skadeverkningar. Även jag har här dragit in neurosedynet i diskussionen men endast i det sammanhanget att jag tror, att inget ögonblick kan vara mera olyckligt valt att tillåta fluorering av dricksvattnet även i den mest begränsade geografiska omfattning — denna åtgärd drabbar dock generellt alla människor som bor inom området i fråga — än just detta när neurosedynkatastrofen skrämt upp en stor allmänhet.

Medicinska fakulteten i Göteborg tar i sin skrivelse upp den givetvis mycket mer adekvata jämförelsen med fenacetinet. Det har i femtio års tid använts i olika huvudvärksmediciner, men först för ett par år sedan konstaterades att fenacetin kunde framkalla njurskador med dödlig utgång. Jag hoppas att ingen säger att det är fel av reservanten att dra in fenacetin i detta sammanhang, eftersom ju missbruk av alla gifter kan medföra dödliga skador — även 100 gr koksalt kan döda en människa. Det är icke jag som i min osakkunnighet drar in fenacetinet i debatten utan medicinska fakulteten i Göteborg.

Jag skall, herr talman, inte ta upp flera synpunkter på propositionen och de åtgärder som där föreslås, på utskottsutlåtandet och statsrådets inlägg. Det finns flera av kammarens ledamöter, framför allt motionärerna, som tidigare och djupare än jag har levt sig in i detta problem och som bättre än jag kan ta upp dessa synpunkter.

Jag har i utskottet dragit konsekvenserna av min tveksamhet eller rättare sagt oro för fluoreringens långtidsverkan och av min principiella inställning att människors frihet skall respekteras när så av praktiska skäl kan göras. Någon annan lag av liknande principiell innebörd, innebärande att vissa befolkningsgrupper kommer att undantagslöst påtvingas en medicinskt profylaktisk behandling finns icke.

Jag ber, herr talman, att i kammaren få yrka avslag på andra lagutskottets

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

hemställan och bifall till den av fru Gunne i andra kammaren och mig i denna avgivna reservationen.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Den skrivelse som medicinska fakulteten i Göteborg har tillställt inrikesministern vittnar om en hög uppskattning av inrikesministern. Fakulteten har velat göra inrikesministern uppmärksam på möjligheten av en misstolkning av dess remissyttranden. Man kan förstå denna höga uppskattning. De som svarar för Göteborgs sjukvård har anledning att vara tacksamma för vad inrikesministern gjort för att befrämja deras verksamhet. Men rent praktiskt ligger frågan nu hos riksdagen. Inrikesministern torde inte vilja hejda den och inte heller kunna det. Inför det beslut som vi skall fatta tror jag att det kan vara skäl att ytterligare dröja något inför det påpekande som medicinska fakulteten i Göteborg gjort.

Som redan anförts i debatten framhåller medicinska fakulteten i Göteborg att det är förslaget från 1958 som den har tagit ställning till. Fakulteten säger i sin skrivelse till inrikesministern att fakulteten inte har sig bekant att några nya fakta sedan dess tillkommit som motiverar en ändrad inställning. De från medicinsk synpunkt väsentligaste frågorna är, säger fakulteten, dels i vad mån fluorid tillsatsen kan anses riskfri, dels vilken grad av kariesprofylax man kan uppnå med lokal fluoridbehandling. Ingendera frågan kan, framhåller fakulteten, ännu anses definitivt besvarad. Och så hänvisar man till fenacetinet. Fakulteten gör det därför att det sedan länge har funnits en mycket stor och rikhaltig litteratur om fenacetinets verkningar. Trots detta har man först nu efter 50 år upptäckt de njurskador, som medlet vållar.

För en lekman är det ytterst svårt att inte ta hänsyn till en sådan varning. Det skulle ha varit avsevärt lättare för oss om det förslag, som nu ligger på vårt bord, visade på den enda väg som kan leda till sänkning av kariesfrekvensen.

Men detta är nu ingalunda fallet, såsom också påpekas i fakultetens skrivelse.

För att börja med de eventuella risker som en vattenfluorering kan medföra, är det alldeles riktigt, som sägs i propositionen, att flertalet remissinstanser räknar med mycket ringa sådana risker. Men de räknar med att riskerna *kan* finnas. Och framför allt har remissinstanserna, i likhet med medicinska fakulteten i Göteborg, tagit ställning till endast försöksverksamheten i Norrköping.

Eftersom inrikesministern tog upp privata samtal som man från departementets sida haft med fakulteten i Göteborg, varvid skulle ha framgått att fakultetens skrivelse inte borde ges den tolkning som jag har gett den, vill även jag hänvisa till ett privat samtal. Det gäller ett samtal som jag i går kväll hade med fakultetens specialist på detta område, professor Arvid Carlsson. Han gav mig tillåtelse att referera vårt samtal här. Han betonade dels att det endast var en försöksverksamhet som fakulteten tagit ställning till, dels att han förvånade sig över att man i Norrköping så litet hade tagit hänsyn till eller undersökt eventuella skadeverkningar. Vad man mest, för att inte säga endast, intresserat sig för är den odontologiska sidan av problemet. Han var inte säker på att andra remissinstanser haft klart för sig hur illa det stod till beträffande den övriga undersökningen, och han försäkrade att han själv icke haft det då remisskrivelsen gick.

Läser man remissyttrandena i deras helhet finner man också att de, med undantag för Norrköpingsfallet, inte är beredda att tillstyrka medgivande för kommuner att efter särskilt tillstånd tillsätta fluor. Flertalet remissinstanser säger mycket klart att större erfarenhet är av nöden för att sådana möjligheter skall kunna öppnas. Medicinska högskolan i Umeå vill t.ex. inte ta ställning till frågan om generell fluorering men framhåller bl. a. att det finns vissa tekniska problem som sammanhänger med risken för användning av fluor i produkter från livsmedelsindustrin och att det finns vissa frågor avseende fluorens inflytan-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

de på metaboliska processer t. ex. i fosterorganismen, vilka anses behöva ytterligare bearbetning.

Det kan inte förtänkas oss lekmän om vi ryggar tillbaka då vi ser att även andra vetenskapsmän än de i Göteborg varnar för risker, och även för risker när det gäller gravida kvinnor, i händelse av vattenfluorering. Det var dock inte länge sedan man tillät reklam för neurosedyn såsom ett preparat med »ovanligt bred säkerhetsmarginal och extremt låg toxicitet». — Fluoren är ett gift, och förbrukningen av vattenledningsvatten per individ måste bli olikartad. I detta sammanhang förtjänar det observeras att då man först erhöll penicillin- och sulfapreparaten använde läkarna dem mycket rikligare och mycket mer än nu; man har blivit försiktigare efter att ha konstaterat att användningen av dem innebär faror som man först inte räknade med. Dessutom finns det i vattnet en rad andra komponenter, det tillkommer en rad variationer beträffande vattenkonsumtion, hygien, kostvanor o. s. v.

Remissvaren från läkarhåll är ytterligt försiktiga, och knappt någon instans vågar tillstyrka det nu framlagda förslaget; däremot rekommenderar man som sagt fortsatt försöksverksamhet. Skall vi lekmän då ta på oss ansvaret för ett beslut som kan leda till att människors hälsa skadas?

Inrikesministerns resonemang om tillgången på tandläkare är bestickande, men tänk om resonemanget leder till att vi får ökat behov av läkare? Blir våra farhågor besannade kommer det ju att behövas fler läkare i stället för fler tandläkare. Och att avhjälpa en personalbrist med risk för människors hälsa förefaller mig egendomligt.

Det skulle ställa sig annorlunda om vårt beslut gällde tillstånd för enskilda individer att, om de så önskar och är beredda därtill att utsätta sig för eventuella risker. Men här uppmanas vi att på osäkra grunder fatta ett beslut som berövar individen möjligheten att själv bestämma. Av detta skäl är jag personligen tveksam om lämpligheten av fortsatt försöksverksamhet i Norrköping. Inrikes-

ministerns försäkran att man skall fortsätta endast i Norrköping är visserligen sympatisk men innebär ju ingen garanti för att inte lagen senare, vid andra tillfällen kan komma i tillämpning på andra orter. Jag tycker också att det skall vara obehagligt för norrköpingsborna att bli behandlade som försökskaniner efter beslut av oss, som inte utsätter oss för dessa risker.

I propositionen liksom i inrikesministerns tal hänvisas till de försök som gjorts i USA och England. I allmänhet anses försöken där ha slagit väl ut, men man vet ju inte ännu vilka följder de kan få. 15—20 år är för kort tid för att man skall kunna avgöra om skador på skelett eller njurar vållats. Där har vi återigen jämförelsen med fenacetinet; det tog ju 50 år innan man hade fått klarhet om dess skadeverkningar. Dessutom är försöken i USA nu på retur. En lekman måste ännu en gång konstatera att vetenskapsmännen inte är eniga. Det i propositionen nämnda engelska försöket har stoppats åtminstone på en ort, och detta beslut har givit ny fart åt diskussionen i England. Nyligen har en artikel i en engelsk läkartidskrift publicerats av en bland de forskare i England som sysslat mest med frågan, och där påpekas att man vet mycket litet om den långsamt verkande fluorförgiftningen. Inte heller vet man i vilken mån fluoren från fabriksrök och i olika berg- och jordarter påverkar människorna direkt eller via kreaturen. Det finns en rad frågetecken och även varningstecken. I artikeln nämnes att det finns en viss tendens till ökad dödlighet i nevriter inom de områden i England som beröres av försöken. Också i den engelska debatten varnar man mot fluoreringens faror för gravida kvinnor. Det kan också vara värt att komma ihåg att fluor i stor utsträckning finns i te, vilket som bekant är engelsmännens nationaldryck, men engelsmännens tänder har sannerligen aldrig ansetts vara särskilt goda. Påpekandet kan jämföras med det som kommer från Uppsala hälsovårdsnämnd, vari sägs att kariesfrekvensen i staden visat sig vara oroväckande hög trots att stadens ung-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

dom har växt upp under optimala fluor-betingelser. Konstaterandet följs också av en varning för eventuella risker. Detta var alltså för några år sedan; nu säger man i Uppsala att fluorbehandlingen gjort att ungdomen har mycket bättre tänder, men här står alltså uppgift mot uppgift, och man har icke i Uppsala lyckats övertyga sin egen läkare — den läkare som står i spetsen för stadens hälsovårdsnämnd — om att fluoren har gynnsamma följder för barnen. Man har mera lyckats övertyga honom om att understundom gäller den ena moderiktningen beträffande tandvården och understundom den andra.

Det finns inget skäl att överdriva riskerna, förneka sannolikheten av att fluorbehandling förebygger och förhindrar karies vill jag inte göra. Det finns emellertid bland de sakkunniga sådana som säger dels att man inte vet hur fluoren verkar, dels att den ofta kan verka tillfälligt hindrande så att kariesangreppen sätter in så mycket värre vid en senare tidpunkt. Hade det varit alldeles nödvändigt, kunde man haft skäl att överväga att ta eventuella risker. Men det finns ju andra metoder att tillgripa, som inte innebär tvång och inte innebär samma riskmoment. Här har nämnts vissa försök. I Göteborg liksom i Stockholm och på andra orter har man redan infört fluorbehandling genom munsköljning i skolorna. Man ämnar i Göteborg nu också upprätta fluorsköljningsstationer för förskolebarn. Och det hela är baserat på frivilligt deltagande. Man ämnar samtidigt intensifiera upplysningen om betydelsen av bättre kostvanor, och här tycker jag att man tagit upp en punkt som gått lätt förbi i propositionen, där det sagts mycket litet om kostvanorna och om tandvårdens betydelse. Det framgår emellertid tydligt att man inte kan bortse från den skada allt snaskätande vårlar och att tandborstningen av expertisen tillmätts stor betydelse. Då förefaller det litet genant att staten beskattar tandkrämerna med 20 procent i varuskatt. Den förtjänsten borde man kunna avstå från då man ändå tar in mycket stora pengar genom snaskätandet. Dess betydelse

framgår för övrigt klart av det förhållandet att kariesfrekvensen under det första världskriget var så mycket lägre — i Göteborg förbättrades barnens tandhälsa med 30 procent.

Utskottsmajoriteten säger att den samhälleliga nyttan av vattenfluoreringen överväger de nackdelar som ligger i tvångsmomentet. Hade det gällt någon smittsam sjukdom, såsom smittkoppor, eller att medelst desinficering förebygga smittsamma sjukdomar som vid klore-ring, hade jag förstått resonemanget, men nu gäller det i första hand ett tvång. Man kommer att tvångsvis experimentera med människor, och detta är, herr statsråd, någonting helt nytt. Det blir här fråga om tvångsmedicinering och inte desinficering mot smittsamma sjukdomar. Man för här in ett moment som är rätts-samhället främmande.

Jag skall avstå från vittgående slutsatser men hävdar bestämt att man bör akta sig för att försöka förbättra ett mindre antals hälsa med risk att skada ett större antals, och detta medelst tvång. Jag hävdar mycket bestämt att vi har all orsak att vara ytterligt försiktiga och ytterligt rädda om den personliga integriteten.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru SVENSON (cp):

Herr talman! Jag är mycket förvånad över innehållet i utskottets utlåtande. Å ena sidan framhåller man att det inte finns något belägg för att långvarig daglig fluorkonsumtion i små doser skulle medföra hälsorisker. Å andra sidan framhåller man att fluorens verkningar inte bara på tänderna utan även på hälsotillståndet i övrigt fortlöpande och vetenskapligt skall kontrolleras vid de fortsatta försöken. Dessa påståenden går inte ihop. Varför i all världen behöver man vetenskapligt kontrollera hälsotillståndet om fluoreringen inte medför några hälsorisker?

Propositionen intar samma haltande ståndpunkt. Å ena sidan avstyrker man bestämt ett medgivande till vattenfluore-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

ring av generell natur, uppenbarligen därför att området är för okänt och riskabelt. Å andra sidan förordar man en till vissa orter begränsad verksamhet. Hur går det ihop? För dem som utsättes för fluoreringen blir väl effekten den samma, oavsett det är tre-fyra orter eller 50 orter som omfattas av verksamheten.

Utskottet framhåller att lagförslaget inte har annat syfte än att möjliggöra fortsatt försöksverksamhet. I just det avseendet är jag ense med utskottet. Men det är ju denna försöksverksamhet som enligt utskottets egna ord skall vetenskapligt kontrolleras för att utröna bl. a. fluoreringens inverknings på hälsotillståndet. Lagförslaget innebär alltså ingenting annat än att medborgarna på vissa orter tvingas vara objekt för en vetenskaplig försöksverksamhet. Såvitt jag kan finna har man hittills hållit mycket styvt på principen att medborgarnas deltagande i vetenskapliga experiment och försök skall vara frivilligt. Lagförslaget innebär ett åsidosättande av den principen och ett ingrepp i den personliga integriteten. Jag behöver knappast säga att jag som lekman mycket djupt ogillar ett sådant förfaringsätt och att jag följaktligen inte kan biträda lagförslaget.

Motivet för lagförslagens anhängare är att man får ta tvänget och intrånget för den enskilde med hänsyn till den allmännyttan som man anser sig kunna tillgodose. Ja, nog är det i åtskilliga fall man får ge sig in på en sådan avvägning, men i det här fallet har jag ingen förståelse för det argumentet. Skall tvänget för den enskilde och allmännyttan kunna vägas mot varandra är första förutsättningen att både allmännyttan och tvängets konsekvenser är ordentligt klarlagda. Men så har inte skett i det här fallet. Den kariesprofylaktiska effekten — det är väl den som skulle vara allmännyttan — är inte klarlagd på längre sikt. Men framför allt är inte de långsiktiga verkningarna på hälsotillståndet klarlagda. Hur kan man väga två ting mot varandra, när man inte kan få fram någonders vikt? Kan-ske menar man rentav att det är den

vetenskapliga försöksverksamheten som är allmännyttig. Personligen anser jag att vetenskaplig verksamhet och forskning ur allmän synpunkt är nyttig, men för den skull kan man väl inte ålägga vissa medborgare att utgöra försöksobjekt. Var hamnar man slutligen om man går in för en sådan princip?

Man har återopat smittkoppsvaccineringen som en parallell till vattenfluoreringen. För det första är det väl en avsevärd skillnad mellan förebyggandet av en fruktansvärd epidemisk sjukdom och en kariesprofylaktisk verksamhet. För det andra blev väl aldrig smittkoppsvaccinationen ett obligatorium innan både allmännyttan och intrångets effekt var klarlagda. Man ålade inte vissa medborgare att underkasta sig vaccinationen för att närmare kunna utröna dess effekt. Jämförelsen mellan vaccinationen och det föreliggande lagförslaget tycker jag för min del faller platt till marken, särskilt som vaccinationen utföres under läkarkontroll så att den inte ges vid olämpligt hälsotillstånd. Motsvarande garantier kan inte skapas vid fluoreringen.

Låt mig så, herr talman, beröra de risker som man från vetenskapligt håll har pekat på men som inte är klarlagda. Dessförinnan vill jag dock, för att inga missförstånd skall uppstå, framhålla att man genom den hittillsvarande vattenfluoreringen fått en klart positiv effekt och inte kunnat inregistrera några menliga hälsoverknings. Men den hittillsvarande verksamheten har endast pågått i knappt tio år i vårt land och ett 15-tal år utomlands. De långsiktiga verkningarna har helt enkelt inte kunnat klarläggas.

Jag vill återopa vad laborator A. Strålfors anför om de långsiktiga riskerna för kronisk fluorförgiftning. Sjukdomen angriper främst skelettet och ger symptom som smärtor i rygg och skulderparti, stelhet i rygg och lemmar m. m. Sjukdomen har ett smygande förlopp och — jag vill särskilt fästa kammarens uppmärksamhet på detta — de kliniska och röntgenologiska symtomen utvecklas först efter 20—30 år. Vad hjälper det då med

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

en 15-årig erfarenhet av vattenfluorering?

Nu kan man givetvis säga att man har erfarenhet av naturligt fluorvatten. Här emot vill jag ställa laborator Strålfors' uttalande, att den kroniska fluorförgiftningen inte är känd av de flesta läkare och att de icke vet hur förgiftningen diagnostiseras. Om det uttalandet är giltigt skulle alltså kronisk fluorförgiftning på grund av naturligt fluorvatten kunna förekomma i betydande utsträckning utan att ha blivit upptäckt. Uttalandet har inte vederlagts i propositionen.

Genom massundersökningar har man något kunnat klarlägga det naturliga fluorvattnets verkningar. I områden i Indien med så pass låg fluorhalt som ned till 2,5 miljondelar har man konstaterat kroniska skelettsymtom hos 30 procent av befolkningen. I USA däremot har man i områden med upp till tredubbla fluorhalten inte kunnat konstatera motsvarande symtom. Orsakerna till dessa skillnader är inte klarlagda. Man vet inte vilka faktorer som medför att verkningarna av fluorgiftet i det ena fallet blir långt svårare än i det andra.

Näja, kan man säga, låt vara att 30 procent företedde symtom på skelettskador vid en fluorhalt av 2,5 miljondelar. När fluor tillsättes vattenledningsvatten är det ju fråga om en fluorhalt av en miljondel. Jag vill påpeka att det enligt uppgift inte är samma fluor i s. k. naturligt fluorvatten som i artificiellt fluorerat vatten. I naturligt fluorvatten rör det sig om — också enligt uppgift — kalciumfluorid, medan man vid fluoreringen använder natriumfluorid. På vetenskapligt håll hävdar man att förgiftningsriskerna är större vid konsumtion av natriumfluorid än vid konsumtion av kalciumfluorid. Hur mycket större och vilka samband eller relationer som här finns är inte klarlagt. Orsaken till denna skillnad lär emellertid vara att kroppen förmår utsöndra kalciumfluorid i större utsträckning än natriumfluorid. Natriumfluorid, alltså det som förekommer i artificiellt fluorvatten, absorberas och lagras i kroppens

vävnader i större utsträckning. Den jämförbarhet mellan naturligt och artificiellt som man utgår ifrån är alltså inte relevant eller vetenskapligt säkerställd.

Nu avser man, som sagt, att hålla en fluorhalt av en miljondel i vattenledningsvattnet, men vid den verksamhet som bedrivits i Norrköping har man på sina håll i vattenledningssystemet kunnat konstatera upp till två miljondelar. Jag noterar dock med tillfredsställelse att utskottet som villkor ställt att det skall vara betryggande garantier för att fluorkoncentrationen i vattnet kan hållas på en konstant nivå. Detta måste ju betyda att sådana variationer i fluorhalten som förekommit i Norrköping inte tolereras. Jag noterar detta uttalande av utskottet, som sagt, med tillfredsställelse. Men det är ju inte bara fluorhalten i vattnet som är en oviss faktor utan också andra betingelser. Toleransen mot fluor är uppenbarligen beroende av vederbörandes kroppsliga konstitution. Vidare spelar vissa sjukdomar in, särskilt sådana som gäller njurar eller benstomme. Av betydelse är också dieten, d. v. s. i vilken omfattning vederbörande förtär livsmedel med fluor. Och givetvis är också dricksvattenkonsumtionens storlek en betydelsefull faktor. Var och en av dessa skillnader och faktorer måste uppmärksammas, men det måste särskilt uppmärksammas att i ett befolkningsunderlag på 10 000-tals eller 100 000-tals människor måste förekomma fall där alla dessa olyckliga omständigheter sammanträffar. För sådana människor måste hälsoriskerna uppenbarligen vara mycket större än i genomsnittsfallet.

Sammanfattningsvis vill jag, herr talman, framhålla att den här vattenfluoreringen gäller en vetenskaplig försöksverksamhet, i vilken vissa medborgare tvingas medverka som försöksobjekt. De långsiktiga hälsoriskerna är inte klarlagda. Den kroniska fluorförgiftningen kan enligt vetenskapen konstateras först efter 20—30 år. Här ger inte den 15-åriga verksamheten med fluorering av dricksvatten någon vägledning. Jämförelsen mellan naturligt och artificiellt fluorvatten är inte relevant, emedan det

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

inte rör sig om samma slags fluor. De individuella variationerna och skillnaderna i fråga om förmågan att motstå fluorgiftets skadliga verkningar är mycket stora, men orsakssammanhangen är inte klarlagda. Det saknas enligt min mening det vetenskapliga underlag som krävs för ett sådant beslut som nu är i fråga. Jag stödjer därför det avslagsyrkande som framförts i reservationen.

Den hittillsvarande verksamheten med artificiellt fluorvatten har dock haft en otvetydig effekt mot karies. Det är angeläget att man får klarlagt på vilket sätt fluoren kan användas i kampen mot karies utan att det medför menliga verkningar på hälsan. I min motion i frågan har jag därför förordat en intensifierad forskning på området. Bl. a. bör de oklarheter beträffande de långsiktiga hälsoriskerna som jag här berört närmare utrönas. Vidare bör de pågående försöken och forskningarna med direkt fluorbehandling, genom munscköljningar och pensling eller borstning av tänderna fullföljas och vidgas. Man bör också pröva andra metoder. Vissa remissinstanser har pekat på fluortillsats i en del livsmedel, t. ex. salt. Dessa metoder har den fördelen att de kan utföras individuellt och på frivillig basis. Då kariesförebyggandet är mest angeläget i barna- och ungdomsåren kan de också avgränsas till dessa åldersgrupper. Detta kan vara särskilt angeläget emedan vissa skäl talar för att fluorens biverkningar kan vara större vid livslång användning och då åldrandets förändringar uppträder, särskilt i benstommen.

Den reservation till utskottets utlåtande som avgivits av fröken Nordström och fru Gunne innebär ett helt bifall till min motion i frågan. Jag ber, herr talman, att få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det är säkert många som vid det här laget menar, att det har ordats tillräckligt om fluorideringen av vattenledningsvatten och att det därför

skulle vara dags att säga ja eller nej i frågan. Den uppfattningen delar emellertid inte vi som svarar för motion 756 i denna kammare och motion 911 i andra kammaren, speciellt med hänsyn till den roll som vår motion tycks ha spelat när det gäller det slutliga ställningstagandet till denna fråga att döma av bl. a. inrikesministerns deklaration från talarstolen för en stund sedan.

Vi motionärer är ytterligt kritiska mot massmedicinering genom vattenkranarna men har inte velat motsätta oss att Norrköping ändå skall få möjlighet att slutföra sin försöksverksamhet i fråga om bekämpandet av karies. Det var redan 1952 som man började tillsätta fluor i vattnet vid ett av Norrköpings två vattenledningsverk, och man har begärt att få ytterligare fem år på sig för att fortsätta denna verksamhet. Trots vår kritiska inställning mot metoden anser vi att man bör tillvarata alla möjligheter att effektivt bekämpa tandröten. Men här går också meningarna isär mellan oss motionärer å ena sidan och regeringen och utskottsmajoriteten å den andra sidan. Enligt vår mening har regeringen och utskottsmajoriteten dragit för långt gående slutsatser av en rad remissvar som åberopats när man nu vill utvidga möjligheten för en rad andra kommuner att fluoridera vattenledningsvattnet. Vi har poängterat — och där är vi i sällskap med många betydelsefulla remissinstanser — att de sju, åtta årens försöksverksamhet i Norrköping inte bör spolieras, utan bör få slutföras, men det är stor skillnad mellan detta och att i nuläget vilja sprida ut fluor i nya områden. Ett sådant ställningstagande vill vi ingalunda beteckna som cynism. Vi menar nämligen, att så länge tveksamheten är så stor som nu hos expertisen bör man avvakta en tid. Enbart det faktum att det skrivits 7 000 arbeten i ämnet visar att man inte här sysslar med några självklarheter.

I propositionen erinras om att medicinalstyrelsen för fem år sedan tillsatte en rådgivande nämnd i denna fråga. Två av tre ledamöter i nämnden anslöt sig till att kommunerna bör få möjlighet att

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

fluoridera vattnet — en ledamot gick energiskt emot. Därefter tillfrågades medicinalstyrelsens vetenskapliga råd med samma resultat. Två ledamöter var för, två mot och en mycket tveksam. Detta hindrade emellertid inte medicinalstyrelsen från att göra en framställning i den riktning som den knappa majoriteten i den rådgivande nämnden förordade. Frågan gick sedan vidare till ungefär 75 remissinstanser. Deras yttrande saknar ingalunda intresse. Hälften av remissinstanserna hade en annan mening än medicinalstyrelsen.

Vi motionärer har alltså kunnat stötta upp vår argumentation med att hänvisa till några av de remissinstanser som gick emot vattenfluorideringen. De finns redovisade i propositionen. Jag vill bara i korthet erinra om att bland dem befinner sig JK, folkhälsoinstitutet, universitetskanslern, karolinska institutets lärarkollegium, medicinska fakulteten i Göteborg, en minoritet vid tandläkarhögskolan i Stockholm, Landskommunernas förbund, Svenska läkaresällskapet, Förste provinsialläkarnas förening, Föreningen för allmän hälsovård, Hälsofrämjandet och docenten Åslander vid tekniska högskolans avdelning för jordbrukslära. Inför dessa fick medicinalstyrelsen vika och »avbida», som det heter i propositionen.

Frågan fick emellertid ny aktualitet när Norrköpings hälsovårdsnämnd hemställde om dispens att återuppta vattenfluorideringen, som upphört efter regeringsrättens utslag.

Det blev nu en ny remissbehandling. Man ställde frågan, om man skulle ge dispens för vattenfluorideringen i Norrköping. Vi motionärer anser det viktigt att denna fråga klaras ut här i riksdagen, så att man skingrar det dunkel som skapats vid hanteringen av materialet.

Det har sagts, att en del remissinstanser har ändrat mening, men tittar man närmare på remissvaren, visar det sig att svaren gäller frågan om fluoridering i Norrköping, inte någonting annat. Här hittar vi medicinska fakulteterna i Uppsala och Göteborg, karolin-

ska institutets lärarkollegium, Landstingsförbundet, Svenska läkaresällskapet, statens medicinska forskningsråd, lärarkollegiet vid högskolan i Umeå och förste provinsialläkaren i Norrbotten. Av speciellt intresse var folkhälsoinstitutets yttrande. Man accepterade där försöksverksamheten i Norrköping men tillade, att det alltså inte är klart om vattenfluoridering är ofarlig, och yrkade på nya utredningar i denna fråga. Av ett visst intresse i detta sammanhang är vidare yttrandet från hälsovårdsnämnden i Uppsala — det kommer antagligen att återopas i fortsättningen. Uppsala har ett av landets mera fluorrika vatten, men hälsovårdsnämnden där tillhör dem som ställde sig mycket tveksamma i detta sammanhang.

Mot denna bakgrund och trots utskottsmajoritetens lovvärda försök att åstadkomma en sammanjämkande skrivning känner vi oss inte riktigt övertygade om lämpligheten av propositionens förslag, utan vi är fortfarande tveksamma. Beträffande själva principen att använda vattenledningsvattnet vid bekämpandet av s. k. folksjukdomar är vi på den punkten alltså lika kritiska. Att vattnet och luften kan tas i anspråk för att bekämpa smittsamma farsoter är vi väl alla överens om. I ett sådant läge måste ju alla resurser sättas till. Och framtida farsoter är inte helt uteslutna. Tillbud har inte saknats, och vem vet vad en framtida bakteriologisk krigsföring kunde få för konsekvenser på andra håll i världen. Det finns som bekant utländska forskare som varnar för föreningar mellan fluor och andra preparat, exempelvis DDT. Kan för övrigt dessa frågor anses tillräckligt utredda? Och är tandröten så okuvlig att bekämpa med traditionella åtgärder, att vattenledningsvattnet måste användas? Ett jakan- de svar på den frågan speglar en överraskande djup pessimism.

I propositionen dras vissa paralleller mellan vaccinerings och fluoreringen. Det är väl ett argument i överkant! Poliovaccineringen är exempelvis frivillig, och i en broschyr som för närvarande sprids av kungl. medicinalstyrelsen vi-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

sas, vilka utomordentliga resultat man kommit till på frivillighetens väg. Broschüren distribueras av samma myndighet som nu vill ha detta tvångsmässiga bekämpande av den icke smittsamma tandröten.

Ärade kammarledamöter! Tillåt oss göra det tankeexperimentet, att de spritproblem som kunde ha uppkommit vid avskaffandet av motboken 1955 inte hade kunnat behärras med upplysning och propaganda! Skulle någon då ha övervägt en allmän tillsats av antabus i vattenledningsvattnet? Både tandröten och alkoholismen bottnar i viss mån i missbruk — en del betecknar dem som brist-sjukdomar. Slickepinnar eller alkohol? De hundratusentals som för längesedan förlorat sina egna tänder skulle alltså tvingas dricka fluor mot tandröta i tänder som inte längre finns, medan helnykterister och måttlighetsförbrukare måst dricka antabus mot ett begär man aldrig haft.

I dag betecknas tandröten som en folksjukdom, men vad heter morgondagens folksjukdomar? Stress kanhända — den beräknas i dag enligt vissa uppgifter kosta omkring 20 miljoner sjukdagar per år. Vem kan i dag tänka sig en massmedicinering mot stress? Får vi bara tillräckligt många vattenkranar, infrias ändå vår allmänna strävan till största möjliga valfrihet i samhället.

Nu kan man emellertid fråga sig vad orsaken till dessa drastiska åtgärder kan vara. Tandröten är intet nytt fenomen, och individuell behandling pågår som här sagts i en rad skolor. Dessa prov är ännu inte helt avslutade. Fluorfrågan aktualiserades i en motion vid vårriksdagen. Motionen slutar med den trosvisa förklaringen att det »från skilda synpunkter vore ytterst värdefullt och angeläget att städer och kommuner i kariesbekämpande syfte får tillsätta fluor till sitt dricksvatten». Man åberopar USA, Sovjet, Öst- och Västtyskland och Norrköping, men man lämnar inte mycket siffermaterial. Som undertecknare står ett par ledamöter i medkam-maren. De är dessutom framstående kommunalmän i Norrköping. Man kan

fråga sig varför inte dessa motionärer under alla dessa år sedan 1952 lyckats genomföra fluorering i hela Norrköping. Sannolikt beror detta på samma tveksamhet som vi motionärer känner. Man har väl velat avvakta och samla erfarenheter i denna fråga.

Ett speciellt intresse bland remissva-ren tilldrar sig enligt min mening Svenska stadsförbundets svar från år 1958. Det gick i negativ riktning. Stadsförbundet anförde de ansvarsfrågor som kan väntas följa, aktualiserade av personer som är känsliga och inte tål fluorerat vatten. Stadsförbundet pekade på de processer som följde i gengasdriftens spår. Till detta framhåller inrikesministern i sin proposition att dessa frågor »torde böra lösas genom allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser».

Detta låter ju enkelt och självklart. Om jag inte själv på nära håll upplevt de koloxidproblem som följde med gengasdriften under kriget, skulle jag inte uppta kammarens tid med att erinra om detta remissvar. Själv var jag i daglig kontakt med dessa problem vid det kommunalägda trafikföretag som bl. a. trafikerar Norrbro här utanför riksdagshuset. Här uppstod ett stort antal koloxidförgiftningar med förtidspensionering och sjukskrivningar som följd. Rättegångar följde, och undersökningar har pågått sedan kriget fram till senare tid om äkta eller enligt andras mening förmänta koloxidförgiftningsfall. Här har skadestandsfrågorna spelat en mycket stor roll. Kanhända anses den frågan bli löst genom ett bifall till andra lagutskottets utlåtande nr 41, som också skall behandlas här i dag.

I anslutning till den pågående fluordiskussionen kan man också fråga sig om vi inte angriper frågan ur delvis felaktiga utgångspunkter. Jag tänker på den exempellösa sötsakskonsumtionen. 1960 åt svenska folket 60 miljoner kg choklad, karameller och sötsaker för över en halv miljard, närmare bestämt 665 miljoner kronor, och vi konsumerade 185 miljoner askar tabletter. Här ligger England i ledningen, mycket långt före gruppen USA, Västtyskland och

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Sverige, som ligger på ungefär samma nivå.

Den hämningslösa reklamen fortsätter emellertid, och sedan ropar man på samhällseliga åtgärder för att bota skadeverkningarna. År 1958 var det inte så många som var kategoriska i sina yttranden om vattenfluoreringen, men det fanns några. Här har vi ett, där det heter: »Föreningen anser det därför synnerligen önskvärt, att vattenfluoreringen kommer till stånd i så stor omfattning som möjligt och att medicinalstyrelsen bemyndigas att bevilja kommuner som så önskar tillstånd att fluoridera vatten.» Undertecknat: »Svenska choklad- och konfektyrfabrikantföreningen u. p. a.» Här är väl ändå kommentarer överflödiga!

Läkemedelsindustriföreningen har i dagarna distribuerat en skrift — kanhända inspirerad av propositionen om en ny läkemedelsförordning som bl. a. skall ge oss en giftnämnd på medicinalstyrelsen. Av denna skrift framgår att av de 1 000 farmaceutiska specialiteter som inregistrerats under åren 1934—1936 fanns endast 151 kvar år 1961. 849 av de 1 000 hade helt enkelt slagits ut ur marknaden. Av 1 000 läkemedel som inregistrerades så sent som 1955—1959 hade redan 1961 inte mindre än 239 bortfallit. Är det underligt då att man är en smula skeptisk och kan tala om tro och vetande i denna debatt? Det som var en nymodighet i dag kanhända inte lever kvar i morgon.

Herr talman! Mot den bakgrund som jag anfört anser vi motionärer, att man bör ta god tid på sig att avvakta resultaten av de olika fluoreringsmetoderna. I det här fallet är det inte fråga om att bekämpa en epidemi med okänt ursprung som spridits på okända vägar. De delade meningarna bland expertisen har ett gemensamt: de talar om största försigtighet. Vi har inte velat motätta oss det nya i tiden men är för närvarande inte beredda att ge klarsignad för fluorbehandling i ytterligare ett antal kommuner. Vi har tid att vänta ett tag till.

Eftersom inrikesministern överraskan-

de nog har tolkat utskottets utlåtande så — och givit ett uttryckligt löfte inför kammaren i dag — att han under de närmaste fem åren inte avser att ge tillstånd för andra kommuner än Norrköping, avstår jag från yrkande. Statsrådets besked innebär ett nästan fullständigt tillgodoseende av vår motion. Vi har då bara att hoppas att inrikesministern finns kvar i regeringen 1967! När den tiden kommer blir det regeringens sak att pröva frågan på nytt.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Den senaste talaren nämnde att 7 000 olika avhandlingar skrivits beträffande användningen av fluor. Vi har inte tagit del av dem alla, men vi har i alla fall fått oss tillsända en ganska stor samling. Till 99,9 procent innehåller de synpunkter, som man tidigare i debatten givit uttryck för, med undantag av vad inrikesministern hade att säga. Av de handlingar som har tillställts oss och av vad som redan har sagts i denna fråga bibringas man onekligen den uppfattningen, att vederbörande har glömt bort allting annat än det motstånd mot fluoreringen som ligger bakom. Frågan varför fluoreringen har kommit upp har liksom tappats bort i debatten.

Att denna fråga om en tillsats av fluor till vattnet har kommit upp har samband med den konstaterade allmänförsämringen av tandbeståndet i vårt land. Denna försämring av tänderna betraktas väl allmänt såsom ett resultat av dieten, framför allt såsom ett resultat av en alltför stark konsumtion av sötsaker under uppväxtåren. På ett relativt tidigt stadium, i samband med de motioner i våras som avsåg att bereda möjligheter för Norrköping att fortsätta med fluoreringen, hade jag en uppvaktning av motståndare till fluorering. En av de starka motståndarna till en sådan vattentillsats framhöll, att det vore ofantligt mycket effektivare för syftet att få bättre tänder hos det uppväxande släktet om en annan diet tillämpades på bar-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

nen under uppväxtåren och de undanhölls alla sötsaker. »Det har jag tillämnat i min familj», sade han, »och det är inget av barnen som har dåliga tänder.» Jag är alldeles övertygad om att han hade rätt i detta, det är bara det att jag inte tror att det går att få en sådan ordning genomförd i familjerna, eftersom det numera i allt större utsträckning tycks vara barnen som bestämmer dieten — inte föräldrarna eller läkaren eller någon annan som ger föreskrifter i detta avseende.

Fröken Nordström förklarade, att hon inte fick något riktigt besked i utskottet när hon frågade, huruvida det fanns hundra procentig garanti för att konsumtionen av sådant med fluor tillsatt vatten på längre sikt verkligen var oskadligt. Det fick hon inte heller, eftersom den frågan ännu inte är besvarad, men däremot är det fullkomligt klart — det lär väl ingen bestrida — att dras man med dåliga tänder, så är detta inte bara hygieniskt otrevligt, utan det är också förenat med mycket stora hälsorisker.

Sedan kan jag väl hålla med den senaste talaren, herr Palm, om att fluoren förmodligen inte har någon inverkan på dem som redan har mist sina tänder — löständer är antagligen alldeles opåverkbara i detta avseende. Jag tror t. o. m. att man kan gå så långt att man säger att tänderna hos den, som redan i relativt unga år har fått dem förstörda, inte heller påverkas av en sådan tillsats i vattnet. Sakkunskapen är tydligen överens om att man bör sätta in behandlingen på ett mycket tidigt stadium och helst när barnen är små. Att börja med behandlingen när barnen är i skolåldern ger visserligen resultat, men ett sämre resultat än om man hade börjat med behandlingen så snart som barnen övergår från modersmjölken till vatten för att släcka törsten. Ur dessa synpunkter är herr Palms jämförelser med avskaffandet av motboken synnerligen haltande, ty det är ju ändå inte på det sättet att denna tillsats till vattnet, som har sin största betydelse för tändernas utveckling när det gäller det uppväxande släktet — låt oss säga upp till 15—20

års åldern — skulle kunna jämföras med de åtgärder som kunde tänkas för att förbättra tillståndet för dem som är hemfallna åt alkoholmissbruk. Detta är i regel någonting som inträffar efter den farliga åldern beträffande tänderna.

Som jag redan tidigare påpekat är det mycket som har tillställts oss i tryck och skrift beträffande den ifrågasatta lagstiftningen, men innehållet i allt detta finns faktiskt koncentrerat i den mycket kortfattade reservation som fogats till utskottets utlåtande, nämligen farhågorna för att konsumtion av fluorideerat vatten inte är garanterat oskadligt och för att en sådan åtgärd innebär ett ingrepp i den personliga friheten och integriteten. Jag har redan berört frågan, i vilken utsträckning fluoreringen kan vara hundra procentigt oskadlig. Detta är inte konstaterat i de undersökningar som hittills har gjorts. Men det behöver ju inte betyda att det inte kan finnas människor som är allergiska också mot fluorbehandling och att i sådana fall så småningom kan upptäckas vissa icke önskvärda konsekvenser för vissa individer. Med den vetenskapliga forskning som nu bedrivs kan vi nämligen räkna med att man inte som förr i tiden nöjer sig med att konstatera att folk lugnt och stilla dog en naturlig död utan kommer att söka ta reda på vad de lidit av för att konstatera om orsakerna har sitt ursprung i det ena eller andra i själva livsföringen. Huruvida fluoren har sådana verkningar kan följaktligen inte konstateras förrän efter ytterligare forskning och efter ytterligare studier.

Beträffande ingreppen i den personliga integriteten har bl. a. fröken Nordström framhållit att hon inte velat som skäl godkänna jämförelsen med de åtgärder som har blivit obligatoriska genom tvånget till vaccinering i vissa situationer, eftersom dessa syftar till någonting annat än vad som avses med fluorering av vatten. Det är väl inte en jämförelse mellan verkningarna som åsyftas, utan det är väl fråga om åtgärder som ur principiell synpunkt måste anses likartade, nämligen tvång för den enskilde att underkasta sig åtgärder för att und-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

vika de risker som eljest skulle vara förenade med sjukdom eller för att förebygga uppkomsten av sjukdom. Så är det väl också i det här avseendet; det är fråga om en åtgärd som i första hand skall möjliggöra prov — såsom inrikesministern sagt — av verkningarna av en fluortillsats till vattnet.

Fru Segerstedt Wiberg var också inne på samma fråga och hävdade starkt att den pricipen borde tillämpas så långt som möjligt, att man skulle lämna den personliga integriteten i orubbat bo. Men den högsta juridiska sakkunskapen vi har som har blivit tillfrågad — lagrådet, Svea hovrätt m. fl. — har ju inte haft någonting i princip att invända mot att en sådan åtgärd vidtogs. Man kan alltid fråga sig: Vad fordrar den personliga friheten? Ställer den ovillkorliga krav på att vi skall ha hundra procentig enighet, innan någonting positivt skall kunna vidtas? Är det några som är negativt inställda till en åtgärd, skall den på grund av att den personliga integriteten inte får röras lämnas oprövad? Jag tycker att vi i detta avseende måste sätta lika stort värde på den som vill vidta en positiv åtgärd för att om möjligt få ett bättre tillstånd hos tänderna hos det uppväxande släktet. Den åtgärd som skall vidtas är ju ändå alltid beroende på beslut i kommunen och den vilja som där finns att vidta åtgärder av detta slag. Om vi vore hundra procentigt övertygade om att detta var den enda rätta vägen för att komma dit vi vill komma, nämligen ett bättre tillstånd beträffande tänderna, borde vi inte lämna valfriheten öppen, utan besluta att vattnet skall ha fluortillsats, eftersom detta inte är förenat med hälsorisker men har en gynnsam inverkan på tänderna.

Men det är inte fråga om detta. Det är fortfarande inte tal om någonting annat än att försök skall få göras på vissa platser, där goda förutsättningar finns för att man skall kunna kontrollera mängden av fluor i vattnet och ha goda garantier för att man håller en konstant styrka i vattnet. Försöken skall alltid ske under kontroll inte bara beträffan-

de inverkan på tänderna utan också beträffande hälsotillståndet i övrigt. Kammararens ledamöter bör väl inte glömma bort att utskottet sagt att det förutsätter att provningen skall ske av ett centralt organ och aldrig medges utan att medicinalstyrelsen har blivit hörd.

Jag tycker därför att de bästa förutsättningar finns för att försöken skall kunna bedrivas i den skala som ansetts erforderlig för att man skall kunna få fullgoda undersökningsresultat, vilket enligt mitt förmenande inte bör tolkas så att försöken skall vara begränsade enbart till Norrköping. Även om inrikesministern har lovat att det inte skall ske någonting utöver detta försök under de närmaste fem åren, skulle det kunna vara intressant att fortsätta med försöken även på en plats, där förutsättningarna är annorlunda än i Norrköping.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få hemställa om bifall till utskottets hemställan och följaktligen om avslag på samtliga motioner.

Fröken NORDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande sade att »vederbörande» hade glömt bort varför fluorering borde komma till. Jag känner mig ingalunda träffad, ty redan i det första anledningen sade jag i mitt anförande att jag hyser all respekt för statsrådets oro för kariesens utbredning. Att jag så länge uppehöll mig vid tandvårdens planerade aktion och vid att diskutera TV-program och annan upplysning måtte väl också vara tecken på att jag förstår vad frågan gäller.

När utskottets ordförande säger sig inte tro på möjligheten att påverka barn och föräldrar, är han väl pessimist i överkant. Vad har vi redan lärt barnen, vad har vi lärt föräldrarna och hur har vi lärt dem detta? Är det de staccars lärarna i skolorna som allt skall bestyra, som också skall lära ut tandvård? Har man satt in verklig sakkunskap?

Utskottets ordförande sade att jag förklarar, att jag inte fått svar på frågan om

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

en hundraprocentig garanti mot riskerna. Så blåögd är jag inte att jag tror att man kan få en hundraprocentig garanti, och så blåögd var jag inte ens att jag ställde den frågan. Jag ville i utskottet endast ha tillgång till något mindre diffusa uttalanden än som stod mig till buds i propositionen. Redan ett samtal med professor Theorell gav mig klarare besked.

Herr Strand påpekade att man behöver sätta in en fluorering även på småbarnen, men, herr Strand, även småbarn äter väl salt, och fluorering av salt är en av de vägar som man på sakkunnigt håll — jag hänvisar fortfarande till professor Theorell — anser vara möjlig att komma fram på. Att köpa och konsumera fluorerat salt kan ju under inga omständigheter bli obligatoriskt lika litet som vi i dag behöver köpa jodsalt. Den som vill ha ett gott tandskydd har redan nu möjlighet att få pensling, att ta tabletter, och kanske får han i en framtid möjlighet att köpa fluoriderat salt.

Ett införande av fluoridering av dricksvattnet måste vara föregånget av ett kommunalt beslut, varför den vilja som finns i de kommunala instanserna kommer att bli utslagsgivande. Då vill jag fråga: Tror inte utskottets ordförande att dubierna i de kommunala instanserna kommer att bli minst lika stora som här i kammaren och meningarna lika delade?

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jo, fröken Nordström, det tvivlar jag inte ett dugg på. Motståndarna till åtgärden kommer att sörja för att det blir debatt även i de kommunala instanser som skall fatta beslut i dessa frågor. Men, fröken Nordström, när jag talar om de åtgärder som lämpligen borde prövas, är inte mitt ställningstagande beroende på pessimism eller optimism i det ena eller andra avseendet, utan det är präglat av den känsla jag har av att frågan om tändernas vård nu i dag inte är den enskildes angelägenhet i samma utsträckning

som tidigare, eftersom det ställs krav på samhället beträffande folktandvård och att sjukvårderna om möjligt skall överta kostnaderna för sådan vård. Folket vill följaktligen i sina krav inte ha det på det sättet, att den enskilde skall få avgöra om han vill det ena eller det andra. Skall man ha något kollektivt, så för detta alltid med sig sådana olägenheter som att man inte alltid har möjlighet att avgöra, om man vill ha det på det ena eller det andra sättet. Jag vill erinra om att även skoltandvården har ett visst tvång över sig. Skolmyndigheterna fordrar att barnen skall underkasta sig den vård som samhället bjuder och skall sörja för att de får den i rätt tid och om möjligt på rätt sätt.

När jag talade om hundraprocentig garanti tänkte jag inte enbart på fröken Nordströms fråga utan också på allt det som står i det material som vi fått oss tillsänt, nämligen att man vill ha hundraprocentig garanti, innan man anser sig kunna vara med om en åtgärd av ifrågavarande slag.

Fröken Nordström frågade i sitt första anförande, och jag tror också hon sade att hon hade ställt frågan i utskottet, varför man inte använder tillsats till salt i stället, vilket skulle kunna vara en utväg. Ja, fröken Nordström, visst kan det ställas frågor i utskottet som det inte finns någon möjlighet att besvara. Varför tillsätter man inte fluor till konfekt och choklad och sådant som ungarna gärna äter? Men vi kan inte i utskottet ställa till med en vetenskaplig undersökning om vad som är lämpligt eller inte lämpligt i det ena eller andra avseendet. Kunde man sätta tillsatsen till choklad tror jag att man utan större svårigheter skulle få barnen att regelbundet konsumera den minst tre gånger om dagen. Däremot är jag inte övertygad om att metoden med pensling, tabletter eller något annat, som skulle kunna ersätta fluoridering av vattnet, skulle få samma effekt som denna sistnämnda metod. Barnen kan gå till skoltandvården eller någon annan instans och få sköljning, pensling eller borstning av tänderna med fluorpreparat,

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

men någon garanti för att de gör detta under skollovet eller vid andra tillfällen så att man kan lita på de undersökningar som görs beträffande sådana barn har man inte. Det är väl därför man gör uttalandet, att ur effektsynpunkt är tillsats till vattnet mera att lita på än varje annan metod som provas. Finns den goda viljan att medverka till att skapa bättre tänder, kan man komma långt även med andra metoder, kanske ännu längre än med tillsats till vatten, men det är ju fråga om hela folket, och det är ur den synpunkten man skall bedöma möjligheten och resultatet.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Liksom förste vice talmannen vill jag först uppehålla mig litet vid propositionens motivering, ty den är bakgrunden till vårt ställningstagande.

Vi svenskar har rätt att vara stolta och glada över vår hälso- och sjukvård. Den är bland de bästa i världen. Vår medellivslängd hör, som ni vet, till de längsta i världen just på grund därav. När de statistiska uppgifterna för detta år är färdiga, skulle jag tro att det kommer att visa sig, att medellivslängden ligger omkring 75 år. Också vår sjuklighet är bland de lägsta i världen. Dit har vi kommit delvis på grund av goda sjukvårdsresurser, goda sjukhus, god sjukvårdspersonal, god materiell utrustning inom sjukvården, men dock främst genom en rad massprofylaktiska åtgärder, som vi vidtagit gentemot våra folksjukdomar. Genom åren är det nämligen konstaterat, att det inte finns någonting billigare och samtidigt effektivare då det gäller att hjälpa människornas hälsa och hindra sjukdom än att bekämpa sjukdomarna i förväg. Det är svårare och dyrare att bota den som redan insjuknat. Det är alltså de massprofylaktiska vägarna som är viktigast ur folkhälsans synpunkt.

Jag vill bara beröra de tre viktigaste som vi använt. I slutet av förra århundradet började smittkoppsvaccineringen, som medfört att de tusentals offren för smittkopporerna i de tidigare stora epide-

mierna helt kommit bort. Sedan genomfördes bekämpandet av de epidemiska sjukdomarna genom epidemilagen. Den medförde tvångsinternering av dem som sjuknat på detta sätt, vi genomförde klorering av dricksvatten så att infektionerna skulle hindras. Samtidigt vidtogs andra åtgärder för att höja hygien och hindra infektionernas spridning. Den tredje av dessa massprofylaktiska åtgärder var åtgärderna mot tuberkulos, pastörisering av mjölk, BCG-vaccinering av barn och tvångsinternering av sjuka. Det finns också andra åtgärder av denna art som genomförts, men dessa är de största och viktigaste.

Alla dessa åtgärder har inneburit tvång för den enskilde, men ett tvång som måst tillgripas på grund av åtgärdens stora samhälleliga betydelse. I ett samhälle måste vi ta hänsyn till våra medmänniskor. Samhället måste ingripa när vi själva inte har förstånd att göra vad klokt är, och samhället tar till tvångsingripande för att förhindra att vi skadar våra medmänniskor.

Den proposition vi i dag behandlar har framkommit på grund av att vi nu också börjar få möjlighet till massprofylax då det gäller den svåra folksjukdomen karies. Den förorsakar inte bara omedelbara skador i form av dåliga och infekterade tänder och därigenom dåligt bett och dålig matsmältning. Också indirekt förorsakas många olika sjukdomar, där infektionen så att säga kommit in i organismen genom de infekterade tänderna och där dessa infektioner i inte så litet antal fall indirekt leder till lidande, invaliditet och död.

Vi har försökt olika vägar, t.ex. att genom begränsning av snackskonsumtionen minska kariesfrekvensen. Det har visat sig att den vägen är praktiskt svårframkomlig. Jag sitter själv som ordförande i en skolstyrelse, som redan för 10 år sedan genomförde att barnen inte äter snack i skolorna och att inga snackskiosker finns utanför skolorna. Vi har också — vilket fröken Nordström efterlyste — sett till att skolorna år efter år och lektion efter lektion undervisar barnen om vikten av tandhygien. Vi är inte

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

ensamma. Också hos vår närmaste granne, i Malmö, är detta genomfört. Jag kan alltså svara fröken Nordström, att det i mycket stor utsträckning sedan mer än 10 år pågår en mycket omfattande undervisning och upplysning av våra skolbarn om snaskens förstörande inverkan på tänderna och hur viktigt det är att man sköter tänderna med god tandhygien. Det är stora belopp som varje år kommer från medicinalstyrelsen för sådan upplysning och propaganda och för arbetet att lära ungdomarna och barnen sköta sina tänder.

Men vi har alltså lärt oss att vi inte kommer så långt på den vägen. Minskningen av tandröten är inte mer än bortåt tio procent, på några ställen femton procent. Mer går inte. Vi måste söka andra vägar. Därför har försöken med fluorering börjat redan för ett femtontal år sedan.

Jag var på den tiden motståndare till sådan åtgärd. Jag ansåg att man inte borde tillgripa den utan att man borde pröva andra vägar. Men jag har sedan dess ändrat mig. Jag deltog i en diskussion i detta ärende på 1950-talet tillsammans med professor Jan Waldenström, och vi var då båda motståndare till fluoreringen. I dag har vi båda ändrat uppfattning, och jag är nu en lika stor anhängare av fluoreringen, ty den har visat sig vara den enda framkomliga vägen, framför allt genom fluorering av dricksvatten.

Enligt propositionen vill man emellertid gå mycket försiktigt fram. Här är inte fråga om någon generell fluorering av dricksvattnet i hela vårt svenska samhälle. Såväl propositionen som andra lagutskottets utlåtande understryker att det här är fråga om en restriktiv lagstiftning. Fluorering av dricksvattnet skall ske endast efter medgivande från Kungl. Maj:t efter mycket restriktiva grunder, och särskilt utskottet har klart sagt ifrån att det icke bör ske utan medicinalstyrelsens godkännande. Särskilt har det både i propositionen och utskottets utlåtande understrukits, att fluoreringen måste stå under fortlöpande medicinsk och odontologisk kontroll samt att vattenverket måste vara sådant att det finns betryg-

gande garantier för att fluorkoncentrationen i vattnet kan hållas på konstant nivå. Såsom vi hört i dag är det närmast blott fråga om norrköpingsområdet.

Oppositionen mot denna lagstiftning grundar sig enligt min mening på två saker: dels på felaktig och otillfredsställande information om lagstiftningens verkliga innebörd, dels på känsloskal och olust inför allt som ingriper i den personliga integriteten.

Mot vad oppositionen anfört vill jag säga, att allt mänskligt vetande är begränsat, till och med då det gäller så exakta vetenskaper som matematik och fysik. Än mer då det gäller sådana vetenskaper som handskas med biologiska och medicinska problem. Detta gäller även denna fråga om fluorens eventuella skadlighet. Medicinalstyrelsen har här uttryckt sakfrågan på ett mycket träffande sätt. Den skriver: »Kravet på bevis för absolut riskfrihet vid fluorering av dricksvatten är helt orealistiskt. Icke något ämne som för närvarande tillsättes vatten eller livsmedel efter vederbörligt tillstånd fyller detta krav. Vad man kan kräva är ett starkt vetenskapligt stöd för att risker för individen är osannolika eller betydelselösa.» Jag vill här nämna, att vi har ungefär 500 olika tillåtna tillsatser till livsmedel.

Nu har under de senaste femton åren cirka 7 000 vetenskapliga arbeten publicerats beträffande fluorens biologiska inverkan på människor och experimentdjur. I ett mycket stort antal av dessa har den vetenskapliga undersökningens centrala uppgift varit att uppspåra eventuella skadeverkningar vid olika koncentrationer av fluortillförsel. Inte i något enda av dessa arbeten av vederhäftig vetenskaplig standard har man vid här aktuell koncentration kunnat konstatera någon förändring av praktisk betydelse för individen. Och detta är inte bara min uppfattning; den ansvarige i medicinalstyrelsen, medicinalrådet Olof Osvald, gör sig till tolk för samma uppfattning och använder ungefär samma uttryck. Små, för ögat oftast ej synliga färgförändringar i tandemaljen har funnits och en del andra smärre förändringar, dock

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

utan praktisk betydelse. Därom är all vederhäftig vetenskaplig expertis, som *själv* arbetat med dessa problem, enig.

Hur kan det då komma sig att vi har en opposition och att bland vetenskapsmännen finnes olika meningar? Ja, vi finner olika meningar bland vetenskapsmännen i varje vetenskaplig fråga. Det finns icke någon fråga där vetenskapen är helt enig. Ofta beror oenigheten på teoretiska överväganden. Det är så även här. Oppositionen kommer från andra vetenskapsmän, som oftast haft teoretiska skäl till motsatt uppfattning men som blott kunnat konstatera farhågor, inga iakttaga skador.

Jag vet mycket väl att farmakologen professor Arvid Carlsson tidigare uttalat farhågor i detta sammanhang. Han är farmakolog och teoretiker. Ur teoretisk synpunkt är detta riktigt, men jag känner inte att han har konstaterat kliniska skador — han har över huvud taget inte sysslat med praktiska sjukdomsproblem, han har sysslat med problemen ur teoretisk synpunkt.

De som sysslat med dessa problem praktiskt finner vi dels i medicinalstyrelsen, som utan tvekan enstämmigt tillstyrker, dels i Världshälsoorganisationens expertkommitté i dessa frågor, som utan inskränkning säger, att vattenfluoreringen är både effektiv och riskfri. Vi finner dem också bland de ansvariga i American Medical Association, som på grund av den stora förekomsten i Amerika av orter både med artificiell och med naturlig hög fluoridhalt har särskilt goda förutsättningar att bedöma dessa frågor. Sällskapet har efter tvenne sakkunnigutredningar av praktiska experter på området avgivit samma förklaring: vattenfluoreringen är effektiv, den är riskfri. De ansvariga officiella myndigheterna finner vi sålunda är på samma linje.

Fröken Nordström säger att seneffekterna inte är utredda. Ja, teoretikerna vill gärna konstruera en motsatsställning mellan kalciumfluoridens och natriumfluoridens effekter. Det är möjligt men inte bevisat att en sådan motsats föreligger. Det är framför allt i skelettet man tänkt sig att det kan uppstå senskador.

Nu är det så att fluorid alltid inbyggs i skelettet som kalciumfluorid. En motståndare till fluorering — en doktor som heter Obel — har sagt att det uppstår skador så småningom på skelettet, dock först sedan koncentrationen av fluor i benet uppgått till 4 000 milligram per kilogram ben. För att en så hög koncentration skall uppkomma räcker det inte att en människa under hela sin livstid dricker vatten som innehåller ett milligram fluor per liter.

Karaktéristiskt är att de skador som påvisats icke i något fall varit skador som uppkommit genom vattendrickning. De fall vid vilka man säkert konstaterat skadeverkningar av fluor har uppkommit i samband med fabriksdrift, där fluorhaltiga ämnen har använts, så att det bildats fluorhaltiga gaser vilka åstadkommit förgiftningar. Förgiftningarna är alltså industriella förgiftningar och beror icke på vattentillförseln. Den enda undersökning som här enligt vad jag kunnat finna utgör ett undantag är en indisk, men jag tvekar att betrakta den undersökningen som vederhäftig, enär man icke lämnar några detaljuppgifter och resultaten står i bjärt motsats mot de resultat som nåtts vid en rad amerikanska undersökningar av samma art, där man icke kunnat konstatera samma sak och vilka ger betydligt mer detaljerade uppgifter.

Det finns i Arkansas i Amerika en stad som heter Bauxite, där den naturliga fluorhalten i vattnet går upp över 14 ppm, alltså 14 milligram per liter. Invånarna där har alltså under hela sitt liv druckit vatten med en sådan fluorhalt. Man har kunnat konstatera vid mikroskopiska undersökningar eller undersökningar under fluorensensljus, att varje individ har s. k. dental fluoros, men man har inte kunnat konstatera ett enda fall där någon individ fått sin arbetsförmåga nedsatt eller erhållit praktisk betydelsefull skada.

Rent realistiskt och sakligt måste jag säga, att vi i denna fråga står på en så säker grund som det över huvud taget är möjligt att stå i en vetenskaplig fråga av en sådan biologisk och medi-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

cinsk karaktär som denna. Vad det här i realiteten gäller är att bedöma och avväga *risk*en med åtgärden mot *vin*sten med densamma. Här kan man med stor säkerhet säga, att risken är liten — om den över huvud taget förefinnes, vilket jag betvivlar. Gagnet är däremot stort.

Tandrötan eller karies är ett för folkhälsan synnerligen allvarligt hot. Skadorna inskränker sig ej blott till defekta tandbett, dålig tuggförmåga för individen och stora tandvårdskostnader för samhället — cirka 70 procent av alla hundratals miljoner kronor om året som går till svenska folkets tandvård beräknas bero på karies. Därtill kommer att de trasiga och oftast infekterade tänderna inte sällan blir inkörsport för svåra, ej sällan invalidiserande eller dödliga sjukdomstillstånd. Det rör sig ur folkhälsans och sjukvårdens synpunkter om stora och allvarliga problem. En framgångsrik profylax mot karies är för vår svenska folkhälsa av oerhört stor betydelse. Detta är det möjliga gagnet som vi alltså har att väga mot den av mig nyss berörda mer teoretiskt än praktiskt förefintliga risken. Genom att bekämpa karies effektivt bekämpar man även uppkomsten av en hel del andra mer svårartade sjukdomstillstånd.

Det gäller här — som redan ovan anfördes — en saklig avvägning mellan vad man kan vinna med åtgärder mot de nackdelar som är förbundna med densamma. Det är även på grund av denna åtgärds stora samhälleliga betydelse som den kan godtagas från allmänrättslig synpunkt, vilket bland annat understrukits av JK-ämbetet.

Det är utan tvekan fråga om ett ingrepp i den personliga integriteten, en beskärning av den enskildes valfrihet i fråga om fluorkonsumtion. Men gör vi inte liknande ingrepp i många andra avseenden utan att det möter protester? Det är precis likartad beskärning av den enskildes frihet som den som sker vid alla andra av de här tidigare omnämnda massprofylaktiska åtgärderna. Vi måste helt enkelt finna oss i detta. Om vi vill leva i ett samhälle måste vi vara med om att detta samhälle hindrar oss

från vissa saker, t. ex. om vi mot våra egna intressen inte vill skydda oss mot en sjukdom. Det är ju samhället som betalar kostnaderna för vår sjukvård om vi blir sjuka. Samhället måste naturligtvis söka nedbringa sina kostnader för sjukvården så mycket som möjligt. Om vi vill leva i ett samhälle får vi alltså ta samhällets välsignelser med dess nackdelar. Vill man inte leva i ett samhälle kan man ju bosätta sig som eremit på en öde plats, där det inte finns någon fluor. Ja, det kanske möjligen inte finns många sådana platser därför att flertalet grundvattenskällor i vårt land har fluor i vattnet. Ramlösavattnet innehåller t. ex. fyra gånger så mycket fluor som den mängd som nu skall tillsättas dricksvattnet i Norrköping.

Slutligen vill jag, herr talman, säga ett par ord om förhållandena i Göteborg, eftersom de tilldragit sig så stor uppmärksamhet i denna debatt, alltså den pensling och borstning av tänderna med fluor som påbörjats i Göteborg. Invändningarna mot dessa metoder är att de är kostsammare, mer personalkrävande, blott blir till nytta för en begränsad folkgrupp, och kanske främst att de är så mycket mindre effektiva. Det enda resultat man hittills fått fram är att man kunnat nedbringa antalet nya hål per år och barn från 4,6 till 4,0. Granskar man emellertid kariesstatistiken några år tillbaka, finner man att variationerna i kariesfrekvens under de föregående åren går ända ned till 3,2 nya hål per år. Denna tidigare nedgång i kariesfrekvensen berodde på att man under vissa tider haft mindre tillgång på snask och annat sådant. Variationerna i kariesfrekvensen är så stora, att det måste anses vara statistiskt fullständigt värdelöst om man ett år får fram en minskning från 4,6 till 4,0. Man har heller inga som helst uppgifter om resultatet av dessa försök med barn i spädbarns-åldern då ju denna del av projektet avses att påbörjas under nu innevarande höst. Norrköpingsförsöken visar å andra sidan vilken kolossal skillnad i resultat det blir, om man behandlar skolbarn eller om man börjar redan med

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

förskolebarn. Om barnen fått fluortillsats i vattnet redan från födelsen till 7 års ålder, alltså under första sju åren, blir resultatet en minskning i kariesfrekvensen med mer än 50 procent. Om behandlingen sker medan barnen är i åldern 7—14 år blir minskningen bara drygt 30 procent. Det är ur biologisk synpunkt ganska naturligt, att man får bättre effekt om fluoren byggs in i emaljen i unga år än om den bara penslas utanpå tänderna senare. Jag instämmer helt i medicinalstyrelsens uppfattning, till vilken utskottet anslutit sig, att fluorering av vatten ur dessa synpunkter är ett överlägset massprofylaktiskt medel på grund av dess automatiska verkan på tänderna. Om fluoren tillsätts dricksvattnet kommer den in i tandemaljen och ökar dess resistens på ett sätt som de andra metoderna inte kan åstadkomma.

Vad vi i denna fråga behöver är framför allt saklig upplysning. Det finns opposition mot vattenfluorering liksom mot smittkoppsvaccinering och pastörisering — däremot märkligt nog inte så mycket mot klorering och mot isolering av tbc-sjuka. Oppositionen mot fluorering är helt naturligt störst i USA, där mer än 40 miljoner människor dricker fluorerat dricksvatten. Det är även därifrån som huvuddelen av det enligt min uppfattning ovederhäftiga material kommer, varpå man söker bygga en saklig grund till avvisande av vattenfluorering.

Medicinalstyrelsen skriver: »Det är påtagligt att motståndet mot vattenfluoreringen är lokaliserat till ett fåtal orter och i dessa av allt att döma till ett fåtal personer. Detta motstånd, som väsentligen har sin grund i farhågor för okända men för den sakkunnige högst osannolika eller helt otänkbara biverkningar av fluoren, torde emellertid komma att avta eller försvinna med ökad upplysning om fluorens skyddseffekt för tänderna och riskfriheten av en kontrollerad vattenfluorering.»

Det är vad medicinalstyrelsen skriver. Styrelsen är ju vårt ansvariga ämbetsverk på detta område, och jag kan helt instämma i uttalandet. Upplysning är

verkligen vad som här behövs. Vi har oerhört mycket att vinna ur hälsosynpunkt, och riskerna är obetydliga eller osannolika. Ingen av våra massprofylaktiska medicinska åtgärder har varit bättre grundad och bättre vetenskapligt förundersökt än denna. Därtill kommer, och det vill jag liksom i början av mitt anförande understryka, att det nu inte är fråga om någon generell lagstiftning om vattenfluorering utan tvärtom fråga om en mycket restriktiv sådan, vars restriktivitet utskottet ytterligare understrukit, och vi vet ju att det från början bara är Norrköping som avses. En opposition mot en så välgrundad lagstiftning synes mig ur samhällets synpunkt olycklig och oklok.

Jag vill understryka att det är en väsentlig skillnad mellan reservationen å ena sidan och professor Theorells och Göteborgs medicinska fakultets uppfattning å den andra. De båda sistnämnda har nämligen starkt understrukit att försöket i Norrköping bör få fortsätta, och de uttrycker det som ett starkt önskemål. Reservanterna vill däremot avbryta dessa i Norrköping hittills väl genomförda försök. Det är den stora skillnaden, vilket gör att jag anser att reservationen ur samhällets synpunkt och ur folkhälso-synpunkt är olycklig.

Jag ber, herr talman, att få tillstyrka utskottets förslag.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske litet svårt att polemisera mot ett frånvarande statsråd och mot en utskottsordförande som i varje fall inte för närvarande kan uppträda och tala i denna egenskap.

Till utskottets ordförande skulle jag emellertid vilja säga att det låter bra med karameller, men man kan inte gå den vägen av det enkla skälet att fluor är ett gift. Om barnen finge köpa fluor-karameller, skulle de enligt vetenskapens rön kunna ta skada, och därför vågar man inte tillåta något sådant. Man skulle eventuellt våga gå vägen via tandkräm, eftersom man då kan tillsätta

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

mycket små doser, och så god är inte tandkrämen att man riskerar att barnen skall äta den.

Beträffande statsrådets löfte att lagen, om den går igenom, endast skall tillämpas i Norrköping, vill jag säga att det är ett mycket märkvärdigt försvar för ett lagförslag och ur konstitutionell synpunkt mycket egendomligt. Då förstår jag bättre ordföranden, som konsekvent håller på lagförslaget, ty det är klart att om vi tar lagen så finns det inte och bör inte finnas någon garanti för att lagen icke tillämpas. Den enda slutsats man kan dra av detta löfte är att statsrådet har tagit starkt intryck av kritiken och är mycket osäker på förslaget.

Professor Edström bevisar mycket, enligt min mening för mycket. Han nämnde 7 000 arbeten. Det framgick inte, om han hade studerat alla arbetena. Jag vet bara att han sade att alla dessa arbeten har visat att det inte finns någon risk för fluorskador. Jag har endast kunnat räkna vad de sakkunniga har läst, och därvidlag har jag kommit fram till 14 arbeten om kronisk fluorförgiftning. Jag konstaterar också att professor Edström med välbehag säger att de som inte tycker som han är teoretiker eller okunniga. Han räknar mig till de okunniga, och han räknar professor Carlsson till teoretikerna. Jag vet inte varför det skall läggas professor Carlsson till last att han är teoretiker, eftersom en av de kritiska invändningarna gäller att man inte kan ha någon praktisk erfarenhet. Man har bara hållit på i 10 å 15 år med fluorideringen, och det anses att man åtminstone måste ha 50 år på sig i det avseendet. Det finns teoretiska sakkunniga, även professorer, som säger att det kan tänkas att fluorideringen kan ge genetiska följdverkningar. Det finns praktiker — enligt professor Edströms resonemang ovederhäftiga sådana — som i England har konstaterat vissa faror och som direkt säger att det har förekommit skador. Herr Edström säger också att man i Göteborg endast har en begränsad erfarenhet, medan försöksverksamheten i Norrköping skulle vara

väl genomförd. Ja, teoretikern Carlsson säger, att den icke är tillräckligt underbyggd utan endast avser tandvården, den odontologiska sidan av frågan.

Gentemot ordförandens resonemang skulle jag vilja säga, att när den sidan av spørgsmålet som gäller skadeverkningsarna förts fram, så är det ju därför att man är ganska överens om att karies kan förhindras. Det finns en del som är tveksamma, men vi som är motståndare har inte gått på den längst drivna linjen. Vi anser att man förmodligen kan stoppa karies, men vi är av den uppfattningen att det fortfarande finns vissa risker. Och, herr Edström, till dem som betonar att det finns risker och som anser att en lagstiftning icke bör komma i fråga så länge sådana finns, hör justitiekanslern. Herr Edström anser om oss som står emot lagstiftningen, att vi ingenting vet. Det är alldeles riktigt. Vi vet för litet för att basera en lagstiftning på detta ringa vetande. Vi vet endast att forskare och vetenskapsmän är oeniga, och då förefaller det mig vara fullständigt orimligt att vi lekmän skall stifta en lag, som kan medföra risker.

Därför vidhåller jag mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr EDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag håller med herr Palm om att detta börjar bli en diskussion om tro och vetande, och då kan man hålla på hur länge som helst.

När jag talade om ovederhäftiga och vederhäftiga vetenskapliga arbeten citerade jag egentligen medicinalrådet Osvald i medicinalstyrelsen, som yttrat sig just så som jag återgav i mitt anförande. Han säger att det när det gäller denna fluorering inte finns en enda undersökning av vederhäftig, vetenskaplig standard, som har påvisat skadliga verkningar av den föreslagna koncentrationen av fluor, ej heller av 2 milligram fluor per liter vatten, bortsett från de helt betydelselösa och för de flesta inte alls märkbara fläckarna i tandemaljen. Jag betraktar medicinalrådet Osvald som

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

vår förnämsta praktiska expert på detta område, eftersom han har ansvaret för dessa frågor i medicinalstyrelsen.

Jag sade inte att skador över huvud inte kunnat påvisas utan endast att man inte hos människor kunnat påvisa skador av praktisk betydelse för deras arbetsförmåga och hälsotillstånd genom fluortillförsel i dricksvatten. Visst har skador påvisats — jag nämnde just att skador uppträtt framför allt i samband med industriella förgiftningar, både hos människor och djur, och jag vet mycket väl att ett tiotal arbeten har publicerats om skador vilka uppkommit på detta sätt. Men det har inte varit möjligt att hos människor påvisa några skador av praktisk betydelse för arbetsförmåga och hälsotillstånd till följd av en fluorförekomst av 1 milligram per liter dricksvatten. Ett motsatt påstående har jag icke kunnat finna i något vederhäftigt vetenskapligt arbete, lika litet som medicinalrådet Osvald kunnat konstatera någonting sådant.

Om man i den praktiska medicinen skulle vänta 50 år innan man vågar göra någonting, då skulle utvecklingen inom medicinen gå mycket långsamt framåt. Gudskelov är vi praktiskt verksamma läkare inte fullt så teoretiskt bundna, utan vi försöker att åstadkomma resultat i praktiken även om vi vet att man sällan kan göra en sak absolut riskfri. Det gäller att avväga risker mot fördelar.

Fordrade man hundra procents riskfrihet när man skall göra något skulle ju ingen människa i vårt land våga operera sig — varje operation av större format innebär en viss livsrisk. Men man väljer att låta operera sig därför att chansen för att man skall återvinna hälsa är mycket större än risken för att man skall dö. Så är det alltid. Det avgörande vid avvägningen blir vad som är att vinna gentemot riskens storlek.

Fru Segerstedt Wiberg säger att det för en lekman är ytterst svårt att inte ta hänsyn till yttrandet från Göteborgs medicinska fakultet. Jag tycker att det för en lekman borde vara ännu svårare

att inte ta hänsyn till vad vårt lands ansvariga medicinska myndighet, medicinalstyrelsen, liksom världshälsoorganisationen och de andra officiella ansvariga myndigheterna säger.

»Skall vi lekmän», säger fru Segerstedt Wiberg också, »ta på oss ansvaret för ett beslut som leder till att människors hälsa kan skadas och som leder till ett eventuellt ökat behov av läkare?» Jag skulle vilja säga att ett eventuellt avslag på propositionen innebär att vi tar ansvaret för ett beslut som leder till att människors hälsa även i fortsättningen skadas i alldeles för stor utsträckning och som leder till ökat behov av tandläkare. Enligt min mening tar vi ett mycket större ansvar genom att avslå propositionen än genom att bifalla den.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag ta ned professor Edström på jorden genom att påminna om att fluoridering av vattenledningsvatten under alla förhållanden kan gälla endast 50 procent av Sveriges folk; man kan inte fluoridera annat än då vattenverken har en viss kapacitet.

Framst begärde jag emellertid ordet för att säga att vi väl inte tvångsopererar folk — man opererar ju inte alla för blindtarmen därför att ett litet antal eventuellt vid något tillfälle måste genomgå en blindtarmsoperation.

Herr EDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är medveten om att vi inte kan vinna 50 procents reduktion av tandröten i Sverige omedelbart, men jag tror att om vi får bedriva detta arbete och samla mer och mer erfarenheter, så kommer resultatet småningom att bli mer än 50 procents reduktion av tandröten. Men det måste givetvis ta många år innan vi nått dithän.

Vad beträffar operationsrisken så tog jag detta som exempel på att vi människor ständigt i vårt liv måste avväga risker mot fördelar.

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Efter herr Edströms enligt min mening av vetenskaplig tyngd och personligt engagemang präglade huvudanförande nyss och de därpå följande mycket spetsiga replikerna skulle jag som lekman egentligen kunna begränsa mig till att instämma i herr Edströms synpunkter. Men jag har ändå tagit till orda därför att jag vill begagna tillfället att uttrycka min glädje över att diskussionen kring de kariesprofylaktiska problemen har tagit sådan omfattning som fallet blivit i samband med behandlingen av enligt min mening en sådan detaljfråga som tillsats av fluor till vattenledningsvatten dock utgör.

Utan tvekan har de kariesprofylaktiska problemen betydande storleksordning ekonomiskt, eftersom tandsjukdomarna i vårt land drar en samhällelig kostnad av ett par hundra miljoner kronor om året och de enskildas kostnader måhända överstiger detta belopp. Men problemen är betydelsefulla även med hänsyn till bl. a. just de av herr Edström redovisade synpunkterna, att tandsjukdomarna sannolikt utgör inkörsporten till ett avsevärt antal andra och i många fall ytterst allvarliga sjukdomar. Det är därför som jag vid detta tillfälle gärna skulle vilja lägga inrikesministern om hjärtat att beakta de bl. a. av mig i all enkelhet gjorda påpekandena, att man så fort som möjligt bör verkställa 1957 års folktandvårdssakkunnigas förslag om en central forskningsinstitution för dessa ändamål. Det är min förhoppning att detta skall bli möjligt inom en mycket snar framtid.

Om en sådan institution kommer till — och även i väntan på en sådan institution — betyder det oerhört mycket att forskningen har möjlighet att göra olika försök. Det försök som den här lagen skulle ge utrymme för är ju en artificiell tillsättning av fluor till vattenledningsvatten.

Det är sant, som det har sagts, att denna verksamhet inte kan komma alla landets medborgare till godo. I antagligen hälften av alla fall måste det bli fråga om — i fall man skall gå in för

fluorbehandling — en annan applicering av fluoren. Försök i den riktningen pågår bland annat i Göteborg och i Stockholm och på andra håll i landet också. Enligt min mening bör denna verksamhet fortsätta. Jag betraktar nämligen fluortillsättning till vattenledningsvatten som en detalj i ett stort arbete för att skapa kariesprofylax.

Jag tror att det har gått troll i orden i den här debatten, men vill inte uttala mig om huruvida det är tandtroll, som ju är ett populärt ord i sammanhanget. Emellertid tror jag att man känslomässigt har gått för långt. Jag är ledsen att behöva såra de värderade damerna, som har en annan uppfattning, men man har enligt min mening vad jag skulle vilja kalla överdriven rädsla för de skadliga följdverkningar som kan uppkomma. Om vi bifaller utskottsmajoritetens förslag, så kommer vi — med den försiktiga skrivning som utskottet har gjort — att få betydande garantier för att försöken dels begränsas till sin omfattning, dels följs upp vetenskapligt. Bägge de sakerna är i varje fall för mig av så avgörande betydelse att jag utan någon som helst självövertvinnelse kan tillstyrka det utskottsförslag som föreligger.

Jag skall med anledning av den utdragna debatten, herr talman, begränsa mig till de nu framförda synpunkterna och ber bara att få tillstyrka utskottets förslag.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! Motståndet mot vattenfluoreringen påminner i mångt och mycket om det motstånd, som på sin tid restes av antroposoferna mot användningen av mineraliska gödselämnen på våra åkrar. Det motståndet hade sin grund i vidskepelse, och jag skulle vilja säga att motståndet mot vattenfluoreringen också har väldigt mycket karaktären av vidskepelse. I själva verket beror det till väsentlig del på okunnighet om de biologiska händelseförloppen. Det finns ett stort antal grundämnen som i låg koncentration är nödvändiga för den levande organismen, både för männi-

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

skor och djur, men som kan vara skadliga eller rent av giftiga vid hög koncentration. Till dem som är nödvändiga eller i varje fall nyttiga vid en låg koncentration hör också fluor. Men, som sagt, det är riktigt att fluoren också kan verka skadligt. De koncentrationer av fluor i vattenledningsvattnet, som det nu är fråga om, ligger dock långt under det gränsvärde som kan sägas skilja mellan den nyttiga och den skadliga verkan.

Vi vet också, att vattnet innehåller en hel mängd olika substanser, och i våra vattenverk i städer och större samhällen förändras ju vattnet på än det ena än det andra sättet. Man sätter till olika ämnen för att förbättra vattnets kemiska sammansättning. Det förekommer t. ex. tillsats av kalk och fosfor för att få vattnet värdefullare, och det förekommer tillsats av klor för att bekämpa vissa skadliga organismer. Alltsammans detta är åtgärder i syfte att förbättra vattnet, och fluorering är också en sådan åtgärd. Det finns de som betecknat fluortillsättningen som ett tvång, men då man tidigare har tillsatt klor, kalk eller fosfor — jag tror att det är 10 eller 12 olika grundämnen vilkas koncentration i vattnet ändras på olika sätt på olika håll i vårt land — har man även vid dessa tillfällen utsatt medborgarna för ett tvång.

Som tidigare sagts under debatten, gäller det här ett ämne, som är nödvändigt. Vill vi ha ett riktigt bra vatten, måste vi se till att vattnet innehåller en viss mängd fluor. Därigenom får vi ett verkligt värdefullt vatten, som kan utöva en gynnsam inverkan.

I själva verket är de fluormängder, som man får i sig genom vattenledningsvatten, om detta skulle fluoreras på det sätt som här föreslagits, obetydliga i jämförelse med de fluormängder, som man kan få i sig på annat sätt, t. ex. genom att dricka mycket te.

Det är, herr talman, väsentligt, anser jag, att man gör klart för sig att en förbättring av vattnet genom fluorering är en åtgärd som syftar till samma mål som många andra åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten. Fluorering är en

nödvändig åtgärd för att få högsta möjliga vattenkvalitet. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag skall också be att få deklarerat min uppfattning i denna fråga. Låt mig på en gång säga att jag — liksom herr Edström — ifråm att ha varit en motsståndare till fluoridering under de år som gått sedan frågan blev aktuell och sedan jag kommit mera i beröring med folktandvårdens problem har blivit en anhängare av användning av vattenfluoridering under noggrann kontroll.

Ingen bestrider att en ökad fluortillförsel har visat sig minska kariesfrekvensen. Det finns mycket klara erfarenheter om den naturliga fluorhalten i dricksvattnet och dess betydelse för kariesfrekvensen. Vi har exempel på det från vårt län, nämligen de två orterna Forshaga och Storfors. Framför allt Forshaga har högre fluorhalt och väsentligt lägre kariesfrekvens. Ingen kan heller bestrida att den föreslagna metoden med fluoridering av dricksvattnet är den metod som når längst generellt.

Däremot är uppfattningen om den med dricksvattnet följande fluorideringens farlighet olika. I denna fråga föreligger ju omfattande experiment på olika håll i världen, och de har pågått i över 15 år. Några säkra erfarenheter som skulle tyda på att en fluortillförsel av den storleksordning som här föreslås skulle medföra hälsovådor av betydelse föreligger, såvitt jag kan bedöma, inte. Det resonemang som man har fört om skadorna av fluoren bygger inte på erfarenheter från vattenfluoridering av en typ som här föreslås. Fru Segerstedt Wiberg säger att man behöver en erfarenhet som sträcker sig över 50 år för att man skall kunna yttra sig i denna fråga. Man kommer då fram till ungefär samma tidrymd som behövs, skulle jag tro, för att bedöma farligheten av att äta ägg i vanlig utsträckning. Även i vårt land har ett experiment utförts,

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

och det har pågått i bortåt 10 år. Detta försök har varit mycket värdefullt, eftersom det, genom att det omfattade det ena av Norrköpings två vattenverk, har givit möjligheter till jämförelse på ett sätt som tidigare sällan har varit möjligt att utföra. Detta experiment har näst avbrytas. Det önskvärda och av ingen bestridda återupptagandet av detta experiment kräver en ny lagbestämmelse, och det är förslag till en sådan lag som nu föreligger här.

Jag tycker lagförslaget är väl avfattat. Statsrådet har sagt, att det enligt hans mening inte bör meddelas några ytterligare tillstånd än till Norrköping under de närmaste fem åren. Även om så inte vore fallet tycker jag emellertid att den noggranna prövning av de ärenden, som faller under lagen och som utskottet förutsätter, tycks ge en garanti för att alla de erfarenheter i frågan, som kan vinnas under den tid som ligger framför oss kommer att tas med i bedömningarna vid meddelande av nya tillstånd.

Det finns ingen metod för fluortillförsel, som får en så generell effekt som den här föreslagna. Tabletter, tandborstning och munsköljning bland skolbarn används, men enligt erfarenheter även från vårt län när man inte alls lika generell effekt bland klientelet som man skulle kunna nå med en fluortillförsel i dricksvattnet.

Statsrådet har i sitt anförande här redovisat tillgången på tandläkare och redogjort för situationen inom folktandvård och skoltandvård. En norsk tandläkarprofessor sade vid en kurs i vårt län i våras, att det över huvud taget inte fanns möjlighet att anskaffa ett erforderligt antal tandläkare för att nå en tillfredsställande tandvård sådan som utvecklingen nu är. Den metod, som denna lagbestämmelse vill tillåta, synes vara en väg att nå fram till en sådan förbättrad situation inom folktandvården, att det skulle vara möjligt att få en tillfredsställande tandvård i landet.

Till slut skulle jag med instämmande vilja citera ett par rader ur propositionen. På sidan 44 står det: »Vad det här

gäller är att göra en avvägning mellan vad man kan vinna med åtgärden och de nackdelar, som är förbundna med den.» Litet längre fram säger statsrådet, att »vattenfluorering är en effektiv kariesförebyggande åtgärd, som inte medför sådana hälsorisker eller andra olägenheter att man bör avstå från att utnyttja den».

Jag vill helt instämma i vad statsrådet säger på dessa ställen och ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr KÄLLQVIST (fp):

Herr talman! För den, som under en rätt lång tid har haft möjlighet att följa kampen mot de svåra tandsjukdomarna i olika sammanhang, måste varje möjlighet att profylaktiskt bekämpa dessa målsas med tillfredsställelse. Det är alldeles tydligt att de resurser som vi nu har för att bota de redan åstadkomna skadorna är högst otillräckliga. Under den närmaste framtiden kan man heller inte helt klara den konservativa vården i den utsträckning som vore önskvärd.

Den nu aktuella behandlingen med fluor har givit synnerligen goda resultat, och därom tvistar man ju inte. Jag har själv varit i tillfälle att under tre år följa ett försök i vår skolkommun, där man använt sig av en metod som här i olika sammanhang berörts, nämligen tandborstning. Man har rätt att dra den slutsatsen att man på detta sätt kan minska kariesfrekvensen med ungefär 30 procent. Det anses vara mycket mycket värdefullt, men vad man kan anmärka mot denna metod är att man ju inte når alla och framför allt när man inte dem som kanske bäst behöver få denna behandling.

Av den anledningen tror jag att fluor i vattnet på det sätt som här föreslås skulle vara betydligt bättre. Dessutom är denna andra metod ganska personalkrävande, då man måste ha utbildad personal för att tillämpa den ute i skolorna.

Om man alltså tillsätter fluor i dricksvattnet är man säker på att få en lägre

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

kariesfrekvens. Därom är alla eniga. Statsrådet gjorde ett uttalande som i någon mån förvånade mig, i det han klart deklarerade, att man under de fem kommande åren inte skall ge några vidare tillstånd annat än till Norrköping. Man blir förvånad över detta uttalande, eftersom det knappast antytts något dylikt vare sig i propositionens eller i utskottets motiveringar eller i deras yttranden i övrigt. Jag skulle gärna vilja fråga statsrådet på denna punkt. Om man nu har en vattentäkt, där det finns naturlig fluor, och övergår från denna vattentäkt till en annan, där man inte har fluor och man alltså riskerar att på en plats få en betydligt ökad kariesfrekvens, är inte statsrådet då villig att åtminstone på den platsen ge tillstånd att tillsätta fluor i dricksvattnet om det finns tekniska förutsättningar härför? Något sådant skulle t. ex. kunna hända i Uppsala eller Ljusne. Om man där övergår från nuvarande vattentäkt till sjövattnet, riskerar man att få en ökad frekvens av karies. Jag tror att dessa synpunkter vore värda att belysas av statsrådet. De platser det här är fråga om skulle sätta värde på att få ett besked på denna punkt.

Herr talman! Jag skall fatta mig kort. Med tanke på betydelsen av värdefull profylax yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Jag lovar kammarens ledamöter att fatta mig kort, men jag kan för att freda mitt samvete inte underlåta att anteckna min ståndpunkt till protokollet. Någon annan effekt av mitt yttrande väntar jag mig inte.

Det förefaller mig som om propositionen är en smula lösligt skriven och lösligt sammansatt. Det förefaller mig också som om vissa yttranden i denna debatt varit litet oöverlagda, t. ex. herr Edströms jämförelse mellan operationer och tillsättandet av fluor till dricksvattnet.

Men, herr talman, beträffande det me-

dicinska vågar jag inte redovisa någon mening. Man kan konstatera att åsikt står mot åsikt. Och då bjuder väl försiktigheten att man inte handlar? Herr Kaijser sade nyss att det inte finns några säkra bevis på att fluor är skadligt. Säger inte det yttrandet tillräckligt? Vad som skulle behövas är säkra bevis på att metoden är oskadlig.

Beträffande den praktiska sidan av saken har det sagts från sakkunnigt håll att man skjuter mygg med kanoner. Enligt uppgift skulle det sålunda i Stockholms stad konsumeras mellan 300 och 350 liter vatten per invånare. Därav användes endast 2 liter till dricksvatten, d. v. s. till mänsklig konsumtion, och till stor del förtärs det av personer över 15 år, vilka alltså inte skulle nås av kariesbekämpandet. Skall man för att nå den lilla kategori det gäller tillsätta fluor i hela vattenmängden i Stockholm?

Ett tredje och för mig personligen avgörande skäl är det principiella. Här står vi inför det första fallet, såvitt jag kan finna, av tvångsmedicinering i visst syfte. Vi är därmed inne på en fråga som gäller rättsskyddet, och att medverka till ett bifall till en sådan proposition tycker jag är ganska motbjudande. Jag förstår att inrikesministern och regeringen — inte minst efter denna debatt — kommer att tillämpa sina fullmakter med yttersta varsamhet. Jag kan bara inte förstå, varför Norrköping skall vara en särskild försöksplats och sättas i ett annat läge än alla andra svenska samhällen. Men trots den försiktighet, som departementschefen kommer att ålägga sig och sina efterföljare på hans stol, tycker jag att en elementär rättsskyddsprincip bjuder att man yrkar bifall till reservationen.

Herr Svanström sade nyss, att han tyckte att det gått för mycket känsla i debatten, och han talade i det sammanhanget om kammarens damer. Herr Svanström, jag tycker att vi skall vara tack samma mot kammarens damer och för våra känslor!

I det sist yttrade instämde herr *Svanström* (cp).

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Herr ANDERSSON, AXEL JOHANNES, (fp):

Herr talman! Jag kan lova att bli ännu mera kortfattad, ty vad jag skulle vilja göra nu är egentligen bara att ställa en fråga.

Jag tillhör nämligen de vidskepliga, dem som enligt herr Svanströms uppfattning har gått alldeles för långt i överdriven rädsla. När jag lyssnade till herr Edströms minst sagt lyriska uttjutelser om fluoreringens välsignelser, tyckte jag det var något av en »hög visa» som han ägnade detta ämne. Han var brinnande i anden! Han var sannerligen inte vidskeplig på något sätt, och han sade att den som kan våga sig på att rösta för avslag i detta sammanhang tar på sig ett stort ansvar för att människornas hälsa skadas.

När man hör det där, förvånar man sig ju över att det inte finns två reservationer till det här utskottsutlåtandet. Nu är det bara de vidskepliga, som har reserverat sig. Men vart tog de i anden brinnande vägen, de som tror att det här har en sådan oerhörd betydelse för människornas hälsa? Fluoreringen skulle, så sade herr Edström, inte bara bota karies, utan också innebära bot för en hel del andra sjukdomar av både invalidiserande och dödlig art. Men har man den uppfattningen så borde man ha reserverat sig och krävt, att fluoridering av vattnet skulle genomföras omedelbart och i ett sammanhang i så stor utsträckning som det över huvud taget är möjligt.

Jag kan inte tänka mig att herr Edström som läkare, om han tror på en medicin, delar ut den bara till låt oss säga var tjugofemte patient. Det vore inte att förvalta sin uppgift riktigt. Men när herr Edström tror så mycket på detta, varför tar han inte steget fullt ut? Nu blir det så oändligt mycket svårare för oss vidskepliga att avgöra, hur vi skall handla i detta fall.

Sedan sade herr Osvald några ord om att ett stort antal grundämnen behövdes för tändernas uppbyggnad. Då frågar jag mig: Varför väljer man då bara ut ett enda grundämne, fluor, som dessutom är giftigt? Varför försöker man inte — det

finns möjligheter att göra så, påstås det — tillföra vattnet alla erforderliga grundämnen eller i varje fall ett större antal grundämnen? Varför har man stannat just för fluor?

Herr talman! Trots att man kommer att betrakta mig som vidskeplig ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det gläder mig att herr Andersson anser, att jag är brinnande i anden för att få till stånd fluorering och på det sättet söka bekämpa folksjukdomen tandkaries. Jag anser nämligen, att tandkaries för vår folkhälsa är en synnerligen besvärande sak, som inte bara kostar samhället hundratals miljoner kronor om året i tandvårdskostnader, utan också indirekt — genom att de infekterade tänderna bereder väg för andra sjukdomstillstånd — förorsakar ytterligare sjukdomstillstånd, stundom av både dödlig och invalidiserande art. Det är därför vi har så mycket att vinna ur folkhälsans synpunkt.

Man bör emellertid alltid börja försiktigt, och det gör vi också här. Vi prövar först i Norrköping, och sedan går vi vidare. Eftersom herr Andersson och andra anser riskerna vara så stora, lyssnar vi på dem och blir ytterligare försiktiga till att börja med. Jag är emellertid övertygad om att riskerna överdrives.

Herr Hernelius sade, att man måste ha säkra bevis för att fluoreringen inte skadar. Jag vill upprepa vad medicinalstyrelsen säger, nämligen att kravet på bevis i detta fall är orealistiskt och att inte något ämne som tillsättes dricksvatten och livsmedel fyller detta krav. Vi har redan 500 sådana ämnen som är tillåtna.

Då herr Hernelius polemiserar mot min jämförelse med operationer, vill jag ännu en gång säga, att man vid många tillfällen i människors liv måste avväga risker och fördelar. Det innebär när det gäller en operation att man måste väga riskerna med operationen mot de fördelar som man kan vinna genom att den sjuke blir återställd. Hela vårt liv är

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

fyllt av sådana avvägningar. Här måste var och en handla efter det omdöme som han har.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Med anledning av herr Hernelius' uttalande skulle jag vilja understryka ungefär detsamma som herr Edström nyss nämnde i sista delen av sitt anförande. I vår verksamhet som läkare — framför allt gäller det oss som är kirurger — förhåller det sig så att praktiskt taget alla åtgärder vi vidtar är förknäpade med risker och kan medföra skador. Men det gäller att väga de vinster man kan uppnå genom ingreppen mot de risker som man utsätter patienterna för. I vår verksamhet gäller det visserligen individuella saker, inte generella avvägningar, men jag tror att man har rätt att göra ett likadant bedömande även vid den fråga med generell betydelse som det här gäller.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! Herr Andersson ställde frågan, varför man inte skall reglera halten av andra grundämnen i vattnet. På det vill jag svara, att det inte är nödvändigt, ty många av de grundämnena som vi behöver intar vi på annat sätt i fullt tillräckliga kvantiteter. Men redan det antal grundämnena, vilkas tillförsel på ett eller annat sätt sker genom vattnet, torde uppgå till mellan 10 och 12. Sålunda är exempelvis halten av kalk och fosfor reglerad i många vatten. I många fall kan man emellertid inte tillsätta ämnet i vattnet, och i många fall är, som nämnts, halten av de grundämnena som människan får i sig tillräcklig så att det inte behövs någon reglering.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag hoppas att kammaren inte skall fatta det så, att mitt instämmande i herr Hernelius' anförande gällde något annat än de sista orden han yttrade.

Jag betraktar inte de betänkligheter

som framkommit här såsom ett särskilt uttryck för vidskepelse. Jag tror att det kan vara en sund reaktion. Men den måste i detta fall ge vika för det vetenskapliga intresse som föreligger att genomföra dessa försök.

Jag vill alltså, herr talman, instämma i att det är värdefullt att vi har damer med känslor här i vår kammare. Och när nu herrarna övergått till att bli brinnande i anden, så tycker jag att denna debatt har blivit fullödlig.

Herr ANDERSSON, AXEL JOHANNES, (fp):

Herr talman! Herr Edström tog tillbaka rätt mycket av vad han hade sagt tidigare, och man fick det intrycket, att den där brinnande anden dämpats ned, kanske mest därför att det finns de som i likhet med mig och många andra är vidskepliga. Han trodde att vi skulle bli lättare att övertyga om man dämpade ner sig. Jag tror inte alls på den metoden.

När jag satt och lyssnade till herr Edström såg jag framför mig en frisk och porlande, för att inte säga sprudlande bäck, som försöker övervinna allt motstånd på vägen men som får det snöpliga slutet att den rinner ut i sanden — ty det är väl vad som har skett med det projekt som herr Edström talat så varmt för.

Jag sade tidigare, att jag tyckte herr Edström var lyrisk. Jag vill påminna om ett gammalt känt skaldeord: om man är någonting, skall man vara det »fullt och helt, och icke styckevis och delat».

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! Till herr Svanström vill jag bara säga, att jag är lycklig och tacksam för det lilla instämmande som jag fick.

Till herr Kaijser och till herr Edström vill jag sedan säga, att det är alldeles uppenbart att det föreligger risker vid en operation. Men då föreligger väl, herrar Kaijser och Edström, ändock en viss valfrihet, som inte finns för invånarna i Norrköping.

Ang. tillsättning av fluor till vattenledningsvatten

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Jag vill bara säga att när en sprudlande bäck stöter på en stor sten, så tar bäcken en liten omväg.

Herr **KAIJSER** (h):

Herr talman! För herr Hernelius skulle jag vilja påpeka att Norrköping uppdelas i två halvor när det gäller dricksvattenförsörjningen. Den ena halvan skulle få fluor i vattnet, den andra inte. Här föreligger alltså en viss valfrihet på det sättet att man kan flytta, om det över huvud taget går att erhålla någon bostad.

Herr **ANDERSSON, AXEL JOHANNES**, (fp):

Herr talman! Jag vet inte var herr Edström har studerat bäckar — han är född i Norrland, men det var så länge sedan han vistades där, att han kanske anlagt skånska synpunkter på bäckar.

Den erfarenhet jag har av bäckar säger mig, att de inte alls går omkring stenarna, som de möter, utan de går rakt på dem och stängas med dem hela tiden. Att det sedan är stenarna som oftast vinner är en helt annan sak; det beror inte på bäcken.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Jag är född i det stengiga Norrland och jag har alltså även en viss erfarenhet av stenar. Det finns stenar som man med olika metoder så småningom kan urholka och sådana som man måste gå runt om. Detta är beroende på stenens storlek och kvalitet. Jag antar att herr Axel Johannes Andersson även träffat på stenar, som är så solida, att man måste gå runt om dem.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som

innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fröken *Nordström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 40, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken *Nordström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 25.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr **TALMANNEN** yttrade:

Jag ber att få fästa ledamöternas uppmärksamhet på att hos vaktmästarna i kapprummet utlagts två anteckningslistor.

Den ena är en anteckningslista för besök vid utställningen Konstens Venedig i nationalmuseum tisdagen den 27/11 kl. 13.30. Ledamöterna beredes härvid till en början tillfälle att se de nya lokaler — foajé, hörsal, m. fl. — som tillkommit såsom en första etapp i den av lotterimedel bekostade inre ombyggnaden av museet. En orientering ges rö-

Om förening av deltidstjänst med ordinarieskap

rande utställningen, och denna besökes därefter i grupper under ledning av sakkunnig ciceron.

Den andra listan är en insamlingslista som avser bidrag till Rädda Barnens verksamhet bland algeriska barn och ungdomar. En redogörelse för medlems avsedda användning har upptagits i insamlingslistan.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckta motioner om bestämmelser rörande tillstånd att förändra vattnets kemiska beskaffenhet i allmän vattenledning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1962 års internationella veteavtal, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 165, i anledning av väckta motioner om en av Aktiebolaget Statens skogsindustrier planerad industri i Otterbäcken;

nr 166, i anledning av väckta motioner om statsbidrag för TV-mottagare för skolbruk;

nr 167, i anledning av väckta motioner angående ersättning för markintrång vid framdragande av telefonledning;

nr 168, i anledning av väckta motioner angående kustradion på ost- och sydkusten; samt

nr 169, i anledning av väckta motioner om deltidarbete i statlig och statsunderstödd tjänst.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om förening av deltidstjänst med ordinarieskap

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 170, i anledning av väckta motioner

om förbättring av möjligheterna för gift kvinna att inneha förvärvsarbete, i vad motionerna avse förening av deltidstjänst med ordinarieskap.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Virgin m. fl.* (I: 436) och den andra inom andra kammaren av fröken *Wetterström m. fl.* (II: 516), hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte medverka till att innehav av deltidstjänst skulle kunna förenas med ordinarieskap.

Utskottet hade i det nu ifrågakarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att motionerna I: 436 och II: 516, såvitt nu vore i fråga, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts, utom av annan, av fröken *Andersson*, som dock ej antytt sin mening.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! Det här utlåtandet refererar ju till ett visst avsnitt av motioner som är väckta i bägge kamrarna. Övriga delar av dessa motioner har hänvisats till annat utskott. Yrandet på denna punkt går ut på »att Kungl. Maj:t måtte medverka till att innehav av deltidstjänst skall kunna förenas med ordinarieskap».

När dessa problem diskuteras talar man i första hand om arbetsmarknadens behov av denna arbetskraft och uppehåller sig kanske för litet vid frågan om de enskilda individernas önskemål.

Det är alldeles riktigt — som också säges i utlåtandet — att deltidstjänst redan nu kan förenas med ordinarieskap, d. v. s. att vederbörande kan få partiell tjänstledighet. Men ordinarie deltidstjänster inrättas dock inte, vilket naturligtvis är en »drawback» för dem det här gäller. Om det är så att vederbörande inte kan få partiell tjänstledighet, kan frågan om avsked från den ordinarie tjänsten aktualiseras. Visserligen kan i så fall deltidstjänsten förenas med anställning som extra ordinarie, vilket

Ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen

dock i alla fall innebär en förändring i tjänstemannens ställning.

I ett remissutlåtande i detta sammanhang sägs, att frågan möjligen kommer att bli föremål för övervägande av löneförfattningsberedningen. Eftersom jag själv händelsevis tillhör denna beredning, har jag undersökt detta, men såvitt jag har kunnat konstatera, kommer denna fråga sannolikt inte att upptas i det sammanhanget. Beredningens väsentligaste uppgift är att förenkla löneförfattningarna, och detta vore ju inte något speciellt sätt att befrämja den saken.

Det är klart att det finns relativt stora möjligheter till förening av deltidstjänst med ordinarieskap, men vi menar att det behövs en närmare precisering och utvidgning av dessa möjligheter. Motionerna hänvisar visserligen främst till gifta kvinnors deltidsarbete, men jag kan inte låta bli att i detta sammanhang betona, att våra önskemål kan gälla också andra deltidstjänstgörande, som av olika anledningar vill ha deltid.

Jag skall villigt erkänna, herr talman, att här har skett en mycket stor förändring i den allmänna opinionen beträffande frågan om deltidstjänst, sedan jag, som då tillhörde andra kammaren, någon gång i början av 1940-talet motionerade om utredning rörande deltidstjänster. Vi menar dock att det är önskvärt med en utvidgning och en mer prononcerad utveckling i positiv riktning.

Jag har, herr talman, inte velat komma med någon reservation. Jag uttrycker bara den förhoppningen, att civilministern måtte tänka på den här saken med välvilja, och jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo bevilningsutskottets betänkanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning

om ändring i uppbördsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272); samt

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Israel för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 3 januari 1962 dagtecknad proposition, nr 31, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag ur statsrådsprotokollet, berett riksdagen tillfälle att yttra sig angående de av föredragande departementschefen angivna riktlinjerna för utvecklingen av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen.

I propositionen hade redovisats en av riksdagen begärd utredning om försörjningsläget i Tornedalen och Överkalixbygden. Vidare hade framlagts en översikt över de åtgärder, som föreslagits för att skapa bättre försörjningsmöjligheter för befolkningen i detta område och stimulera till ökad verksamhet inom näringslivet.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner:

1) motionen II: 634, av herrar *Holmberg* och *Hagberg*;

2) de likalydande motionerna I: 523, av herr *Hedström m. fl.*, och II: 636, av

Ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen

herr *Lassinantti m. fl.*, i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga, dels om sådan utredning rörande tillämpning i Tornedalen av expropriations- och inlösenförfarande, som berörts i motionerna, och dels att de övriga synpunkter som framförts i motionerna måtte beaktas vid de fortsatta åtgärderna för att förbättra försörjningsläget för befolkningen i Tornedalen; samt

3) de likalydande motionerna I: 746, av herr *Nils-Eric Gustafsson*, och II: 900, av herr *Larsson* i Hedenäset, i vilka anhängits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte

A) i skrivelse till Kungl. Maj:t

1) dels anhänga — för underlättande av den yttre rationaliseringen av Tornedalens jordbruk — om skyndsamt utredning och förslag om utvidgade möjligheter till s. k. värdeutjämningsbidrag samt om möjligheter till statliga bostadslån och lånegarantier, hypotekslån m. m. för bostadsfastigheter, som avstyckades från jordbruksfastighet som ett led i strukturaliseringen;

2) dels uttala, att driften å bansträckorna Boden—Karungi—Haparanda—Övertorneå borde upprätthållas i minst samma omfattning som hittills, samt anhänga om skyndsamt förslag om inrättande av stambillinjer med genomgående SJ-taxor enligt Norrlandskommitténs och Tornedalsutredningens förslag;

3) dels uttala, att upprättandet av vägplan för samordning av försvarets och näringslivets intressen borde ske så snabbt som möjligt, och anhänga om utredning av frågan om särskild ersättning till intressenter i vägprojekt, där militära hinder fortbestode;

4) dels ock anhänga om förslag till 1963 års riksdag i frågan om återförande till tidigare fastigheter av markområden som köpts eller långtidsarrenderats av 1942 års militära markersättningsnämnd; samt

B) beakta vad i övrigt anförts i motionerna.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet i utlåtandet anförte;

B. att riksdagen måtte anse följande motioner besvarade med vad utskottet i utlåtandet anförte, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 523 och II: 636;

2) motionen II: 634 samt

3) de likalydande motionerna I: 746 och II: 900.

Herr **HEDSTRÖM** (s):

Herr talman! Det är en betydelsefull sak, att en avgränsad bygds näringsliv tas upp på detta sätt. Troligen är det första gången i den svenska riksdagen, men säkerligen inte den sista. Vi har flera bygder som kräver omsorg i detta hänseende.

Det var riksdagen som för närmare nio år sedan hos Kungl. Maj:t beställde den utredning, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition och bankoutskottets föreliggande utlåtande. Och riksdagen fattade sitt beslut den gången på grundval av en enskild motion, som i denna kammare framfördes av herr Jakob Grym, som på denna för hans hembygd historiska dag inte längre är bland oss. Det är många som med särskild värme minns hans insatser för Tornedalen här i kammaren denna dag.

Bakgrunden till motionen var de förhållanden som rådde i denna gränsbygd. Skattetrycket var högt. Folket hade små inkomster och arbetslösheten var stor. De kommunala kostnaderna var betungande, särskilt kostnaderna för skolundervisningen och de sociala utgifterna.

Den utredning, som med anledning av motionen kom att verkställas av länsstyrelsen i Norrbottens län, innebar en grundlig kartläggning av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen. Med den vetenskapliga noggrannhet, som kännetecknar landshövding Näsunds utredningar, blev också denna så utförlig och saklig att den kunde läggas till grund för proposition i ämnet.

Ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen

I propositionen anges riktlinjerna för en utveckling av näringslivet. Detta innebär i korthet att jordbruk och skogsbruk skall utvecklas, att industrien bör utbyggas och hantverk och småindustri understödjas med lämpliga åtgärder.

Som motionär i denna fråga vill jag säga något. Det gäller främst jordbruket och ägosplittringen. Vi är väl alla överens om att en verkligt genomgripande storleksrationalisering av jordbruket är nödvändig. Det innebär enligt utredningen i stora drag för Tornedalens vidkommande att dagens cirka 5 600 brukningsdelar bör reduceras till cirka 1 600. Redan nu står emellertid cirka 40 procent av dem öde och är knappast föremål för brukning. Deras ägare ägnar sig åt annan sysselsättning än jordbruk.

Förutsättningarna för rationalisering i Tornedalen är ganska goda, men ett problem är att få tillgång till den jordbruksjord som inte längre brukas. Vi har i vår motion, nr 523 i denna kammare och 636 i andra kammaren, angett efter vilka linjer vi anser att man bör kunna gå fram. Det är ytterst angeläget att lantbruksnämnden i första hand får tillgång till personella resurser så att inventering av jordbruken snarast kan ske och förslag om dispositionen av desamma kan framläggas så snart som möjligt. De som lämnat jordbruken bör inte behålla dem om dessa behövs för att skapa bärkraftiga enheter. Utskottet synes dela motionärernas allvarliga syn på detta problem.

Skogen utgör vid sidan om jordbruket den absolut främsta förvärvskällan för befolkningen i Tornedalen, men för att skogsbruket skall bli ännu lönsammare krävs en utbyggnad av skogsbilvägarna. Där kommer också det allmänna vägnätets förstärkning och utbyggnad in i bilden. För att dessa investeringar skall bli lönsamma behövs en utbyggnad av skogsindustrien. Det är därför angeläget att utredningen om utbyggnaden av industrierna i Karlsborgsverken verkställes skyndsamt.

De militära hinder, som hittills dämpat utvecklingen, bör så vitt möjligt undanröjas. Det är ju allmänt känt att des-

sa militära vägbyggnadshinder utgjort en hämsko på näringslivets utveckling i denna gränsbygd. Även om det finns ett militärt intresse att förhindra vissa vägbyggen, så finns det å andra sidan också ett militärt önskemål, nämligen att få en arbetsmarknad som binder så många människor som möjligt till gränsbygden. En gränsbygd är på sätt och vis en nations fönster mot omvärlden. Om där finns en ekonomi i blomstring, så skapas därigenom naturligt förutsättningar för en vilja att försvara vad som finns.

En annan fråga som skapar problem i Tornedalen är den gemensamma nordiska arbetsmarknaden. Det har förekommit när svenska medborgare har lämnat Tornedalen av brist på arbete att arbetssökande kommit från Finland och i många fall erbjudit sina tjänster billigare än den svenska arbetskraften. Detta har skapat problem och lett till ömtåliga situationer inte minst ur utlänningsarnas och det nordiska samarbets synpunkt.

Bankoutskottet är verkligen värt ett erkännande för den noggrannhet som det visat vid behandlingen av detta ärende. Här gäller det en tioårsplan. Det ankommer givetvis nu på länsmyndigheter, centrala ämbetsverk och Kungl. Maj:t samt i sista hand riksdagen att genom årliga anslag förverkliga den plan som är resultatet av ett närmare tioårigt utredningsarbete. Det är fråga om betydande belopp, men vi skall komma ihåg att det är produktiva pengar som ger arbete och utkomst åt människor och som driver bort arbetslöshetens deprimerande spöke och gör en sargad gränsbygd till en blomstrande del av vårt land.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Det föreliggande utskottsutlåtandet, som innehåller förslag till riksdagens yttrande över Kungl. Maj:ts proposition angående utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen,

Ang. utveckling av försörjningsmöjligheterna i Tornedalen

kommer inte att föranleda någon egentlig kritik från min sida. I egenskap av motionär vill jag dock, trots en ganska välvillig utskottsskrivning, anföra några få synpunkter.

Beträffande jordbrukets framtid i Tornedalen har utskottet sammanfattningsvis framhållit nödvändigheten av att en storleksrationalisering sker, så att man på sikt erhåller bärkraftiga jordbruksenheter. Jag delar denna allmänna målsättning, och jag vill i det sammanhanget erinra om betydelsen av de värdeutjämningsbidrag, som vi i vår motion tagit upp och som utskottet understrukt. Men jag tror samtidigt att det inom Tornedalen finns bygder, där förutsättningarna för jordbruksdrift är sådana, att stöd-jordbruk framstår som den lämpligaste formen. Storleksrationaliseringen av jordbruken får inte drivas så onyanserat, att den befolkningsavtappning som för närvarande sker ytterligare påspädes. Jag tror att detta behöver understrykas.

Sysselsättningsförhållandena i Tornedalen är otillfredsställande. Alltför stor del av befolkningen får vidkännas tidsperioder av arbetslöshet. Ur den enskilda individens synpunkt, den berörda bygdens synpunkt och hela landets synpunkt är detta förhållande otillfredsställande och djupt olyckligt.

För en förbättring av dessa förhållanden bör speciella åtgärder vidtas för utnyttjande av bygdens naturtillgångar och för främjande av näringslivet inom området. Det får inte vara så att arbetsmarknadspolitiken domineras av den »resebyråverksamhet», som ligger i de s. k. rörlighetsstimulerande åtgärderna. Propositionens och utlåtandets skrivning på denna punkt ger enligt min mening en något för stark betoning åt just omflyttningen — som inom parentes sagt oftast är en *utflyttning* — såsom ett medel i arbetsmarknadspolitiken.

Vi har i vår motion visat på vissa konkreta åtgärder som borde få vara förstahandsåtgärder och som skulle vara ägnade att ge Tornedalens befolkning en framtid inom den egna bygden.

Jag har, herr talman, velat göra dessa små randanmärkningar, men jag är väl

medveten om att vad Tornedalen i dag behöver inte är så mycket av uttalanden, vare sig skrivna eller muntligt framförda. I stället behövs *åtgärder*, och de bör *vidtagas snabbt*.

Jag vill därför sluta med att uttrycka den förhoppningen, att regeringen, som nu får detta riksdagens yttrande på sitt bord, utan tidsutdräkt måtte föreslå och vidta sådana åtgärder, att vårt lands nordliga gränsbygd verkligen får en möjlighet att fortleva.

Herr BERGH, RAGNAR, (h):

Herr talman! Det är inte vanligt att kommentera, i varje fall inte utförligt kommentera, ett utlåtande som inom vida gränser tillgodoser de önskemål man kan hysa. Jag medger emellertid att det finns speciella skäl att göra det i detta fall.

Jag skulle vilja gratulera bankoutskottet till att i full enighet ha visat sig både inse och behärta de speciella problem som finns i den svenska Tornedalen. I all synnerhet som de uttalanden bankoutskottet gör måste — förutsatt att de vinner riksdagens bifall, vilket jag betraktar såsom självklart — komma att bli bindande för både regering och riksdag.

Det är bara på en punkt jag skulle vilja göra en kommentar. Jag vill där anknyta till vad utskottet fullt riktigt säger nederst på sidan 8 och överst på sidan 9 om nödvändigheten av en utbyggnad av vägnätet, inte minst för skogsbrukets och den mindre företagssamhetens behov.

En sådan utbyggnad kommer att föranleda ett ökat hänsynstagande till översta Norrlands försvarsproblem. När vi från civilt håll har krävt tillkomsten av ett tätare vägnät, har vi emellanåt stött på hinder från de militära myndigheternas sida, vilka sin plikt likmätigt måst sätta vägfrågorna i förbindelse med bygdens försvarsproblem. Det går emellertid inte i längden att bromsa upp en landsändas utveckling, och vad som här skrives om nödvändigheten av vägnätets utbyggnad är så riktigt som det

är sagt. Det kommer emellertid att föra med sig, att övre Norrlands behov av förstärkta försvarskrafter kommer i ett delvis nytt och mera accentuerat läge.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölles vad utskottet i det nu ifrågasvarande utlåtandet hemställt.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 42, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brottsbalk, dels i ämnet väckta motioner, dels ock väckta motioner om samhällets åtgärder mot personer som anträffas berusade på allmän plats.

Genom en den 15 december 1961 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 10, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till brottsbalk.

Balken var avsedd att ersätta den nuvarande strafflagen av år 1864 — med undantag likväl för de i 6 kap. strafflagen meddelade bestämmelserna om skadestånd — samt därutöver bl. a. lagen om ungdomsfängelse, lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, lagen om villkorlig dom, lagen om villkorlig frigivning och lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.

Förslaget till brottsbalk innehöll tre huvudavdelningar, av vilka den första upptog vissa allmänna bestämmelser, den andra handlade om brotten och den tredje om påföljderna.

I de båda första kapitlen, som utgjorde första huvudavdelningen, meddelades grundläggande bestämmelser om brott och brottspåföljder samt om tillämpligheten av svensk lag. Den svenska jurisdiktionsrätten hade föreslagits utvidgad i fråga om brott utom riket av dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare.

Andra huvudavdelningen behandlade först brotten mot person, 3—7 kap., där efter förmögenhetsbrotten, 8—12 kap., brotten mot allmänheten, 13—15 kap.,

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

och brotten mot staten, 16—22 kap. De två sista kapitlen i denna avdelning, 23 och 24 kap., innehöllo bestämmelser om försök och nödvärn m. m. — Strafflagens bestämmelser om de särskilda brotten hade reformerats genom lagstiftning år 1942, såvitt avsåge förmögenhetsbrotten, och år 1948, såvitt avsåge brotten mot staten och allmänheten. I dessa delar innebar det nu framlagda förslaget icke några större nyheter. Beträffande brotten mot person innebar däremot förslaget en genomgripande revision. Jämväl 24 kap., som handlade om nödvärn och annan nödhandling, innehöll väsentliga nyheter.

Förslagets tredje huvudavdelning med bestämmelserna om påföljderna innebar en betydande formell men också saklig omarbetning av det nuvarande regelsystemet. I förhållande till gällande rätt innebar förslaget, att vissa påföljder skulle försvinna. Sålunda hade fängelse och straffarbete sammanslagits till ett enhetligt frihetsstraff, kallat fängelse. Förvaring och internering i säkerhetsanstalt skulle ersättas av en påföljd, benämnd internering. Å andra sidan skapades nya påföljder. Villkorlig dom hade uppdelats i två påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn. Nya voro också de olika formerna av överlämnande till särskild vård, nämligen överlämnande till vård enligt barnavårdslagen, vård enligt lagen om nykterhetsvård, vård enligt sinnessjuklagen och öppen psykiatrisk vård.

Kungl. Maj:ts förslag till brottsbalk var i nedan angivna delar så lydande:

1 KAP.

Om brott och brottspåföljder

5 §.

Ej må dömas till flera påföljder för samma brott, med mindre annat är stadgat.

Suspension och avsättning ådömes vid sidan av annan påföljd, vartill den tilltalade finnes böra dömas.

6 §.

Skall någon dömas för flera brott, ådömes gemensam påföljd för brotten, om ej annat är stadgat.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Om särskilda skäl äro därtill, må för ett eller flera brott dömas till böter jämte påföljd för annan brottslighet, så ock till fängelse jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt.

4 KAP.*Om brott mot frihet och frid***2 §.**

Den som i annat fall än i 1 § sägs berövar någon friheten, genom att bortföra eller inspärta honom eller på annat sätt, dömes för *frihetsberövande* till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

7 §.

Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, dömes för *ofredande* till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §.

Om någon olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse, telegram eller telefonsamtal är under befordran genom allmän befordringsanstalt, dömes för *brytande av post- eller telehemlighet* till böter eller fängelse i högst två år.

10 §.

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, frihetsberövande eller försättande i nödläge, för underlåtenhet att avslöja sådant brott, så ock för försök eller förberedelse till olaga tvång som är grovt dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

5 KAP.*Om ärekränkning***5 §.**

Brott som avses i 1—3 §§ må ej åtalas av annan än målsägande. Förtal eller grovt förtal må dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller av den som på grund av adaption stod i motsvarande förhållande till honom samt, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

6 KAP.*Om sedlighetsbrott***1 §.**

Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller genom hot som innebär trängande fara, dömes för *våldtäkt* till fängelse, lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för *våldförande* till fängelse i högst fyra år.

2 §.

Den som, i annat fall än i 1 § sägs, förmår någon till samlag eller annat könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom grovt missbruk av dennes beroende ställning eller övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö, dömes för *frihetskränkande otukt* till fängelse i högst fyra år.

8 §.

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år eller, om han är av samma kön, under tjuogoett år, dömes för *förförelse av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §.

Ansvar som i detta kapitel är stadgat för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre ej uppnått sådan ålder.

7 KAP.

Om brott mot familj

6 §.

Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet.

Egenmäktighet med barn må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

8 KAP.

Om stöld, råd och andra tillgreppsbrott

7 §.

Tager och brukar någon olovligen motorfordon eller annat motordrivet forskaffningsmedel, som tillhör annan, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för *tillgrepp av forskaffningsmedel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

11 KAP.

Om gäldenärsbrott

5 §.

Åsidosätter gäldenär uppsåtligt eller av oaktsamhet honom åliggande bokföringsskyldighet på sådant sätt att ställningen och rörelsens gång ej kunna i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, dömes för *bokföringsbrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Åtal för bokföringsbrott må äga rum allenast såframt gäldenären inom fem år från det brottet förövades kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar.

16 KAP.

Om brott mot allmän ordning

15 §.

Den som på allmän plats, utom- eller inomhus, uppträder berusad av alkoholhaltiga drycker, så att det framgår av hans åtbörder eller tal, dömes för *fylleri* till böter, högst femhundra kronor.

5 Första kammarens protokoll 1962. Nr 32

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Till böter som nu sagts dömes jämväl, om ruset orsakats av annat än alkoholhaltiga drycker.

17 KAP.

Om brott mot allmän verksamhet

6 §.

Om någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående, ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter, dömes för *beljugande av myndighet* till böter eller fängelse i högst två år.

22 KAP.

Krigsartiklar

4 §.

Krigsman som, då riket är i krig, obehörigen avsänder meddelande till eller eljest träder i förbindelse med någon som tillhör fiendens krigsmakt eller vistas på fiendens område, dömes för *samaröre med fienden* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

7 §.

Hålla krigsmän, under beredskapstillstånd eller då riket är i krig, obehörigen sammankomst rörande ämne genom vars avhandlande lydnadsbrott eller rymning lätt kan föranledas eller fruktan eller misströstan kan utbredas hos krigsmännen, dömes för *olovlig sammankomst* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år. Den som deltagit på tillskyndan eller med tillstånd av förman skall vara fri från ansvar.

16 §.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 19 och 21 kap. samt i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande brott som förövats under annan tid.

Om riket skulle komma att vara helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekom-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

mer, skall likaledes beträffande brott som förövas under sådan tid i tillämpliga delar gälla vad i de nämnda kapitlen finnes stadgat för det fall att riket är i krig. Därvid skall vad som sägs om rikets försvar äga tillämpning å motståndssamheten och vad som sägs om fienden äga tillämpning å ockupationsmakten.

25 KAP.*Om böter***2 §.**

Dagsböter ådömas till ett antal av minst en och högst etthundratjugo.

Dagsbot fastställs i penningar till belopp från och med två till och med femhundra kronor, efter vad som provas skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, må dagsbotens belopp därefter jämkas.

26 KAP.*Om fängelse***4 §.**

Den som är under aderton år må ej dömas till fängelse, med mindre särskilda skäl äro därtill.

Fängelse må ådömas den som fyllt aderton men ej tjuogoett år allenast när frihetsberövande är påkallat främst av hänsyn till allmän laglydnad eller fängelse eljest finnes lämpligare än annan påföljd.

Fängelse på livstid må ej ådömas för brott som någon begått innan han fyllt aderton år.

6 §.

Den som undergår fängelse på viss tid må, om det kan antagas främja hans anpassning i samhället, villkorligt frigivas sedan två tredjedelar av tiden, dock minst fyra månader, avtjänats (fakultativ villkorlig frigivning).

Vid prövning av fråga om fakultativ villkorlig frigivning skall särskilt beaktas den dömdes uppförande under anstaltstiden och sinnesriktning vid den tid då frigivning ifrågasättes, hans beredvilighet att ersätta genom brottet uppkom-

men skada samt de förhållanden i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

7 §.

Den som undergår fängelse på viss tid, ej under sex månader, skall villkorligt frigivas när han avtjänat fem sjättedelar av tiden (obligatorisk villkorlig frigivning).

27 KAP.*Om villkorlig dom***5 §.**

Har den dömda förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, skall han göra vad i hans förmåga står att fullgöra denna skyldighet. Rätten äger föreskriva att han under prövotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som angivas i domen.

Föreskrift som avses i första stycket må, efter ansökan av åklagare eller den dömda, ändras eller upphävas, när skäl äro därtill.

28 KAP.*Om skyddstillsyn***1 §.**

Skyddstillsyn må ådömas för brott varå kan följa fängelse, såframt det provas erforderligt att den tilltalade ställs under övervakning och mera ingripande påföljd än skyddstillsyn ej finnes påkallad.

Den som är under aderton år må ej dömas till skyddstillsyn, med mindre denna påföljd finnes lämpligare än vård enligt barnavårdslagen.

Är det lindrigaste straff som är stadgat för brottet fängelse i ett år eller däröver, må dömas till skyddstillsyn allenast om synnerliga skäl äro därtill.

11 §.

Uppkommer fråga om att undanröja skyddstillsynen eller om behandling enligt 3 § eller åtgärd som avses i 7 §, må övervakningsnämnden eller domstol vid vilken föres talan enligt 8 §, såframt omständigheterna föranleda därtill, förordna att den dömda skall på lämpligt sätt

omhändertagas i avbidan på vidare förordnande.

Den som sålunda omhändertages må ej kvarhållas längre än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock genom nytt beslut förordnas att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej kvarhållas.

35 KAP.

Om bortfallande av påföljd

1 §.

Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,

2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,

3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,

4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,

5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

2 §.

För brott som i 20 kap. 1—4 §§ sägs må påföljd ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom fem år eller, om å brottet kan följa straff som ovan i 1 § 3 sägs, inom tid som där stadgas.

3 §.

Frigives häktad utan att hava erhållit del av åtal eller avvisas eller avskrivs mål mot någon sedan han fått del av åtal, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses som hade häkteningen eller delgivningen ej skett.

36 KAP.

Om förverkande av egendom och om annan särskild rättsverkan av brott

9 §.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

ådömas, må vad i 1—5 §§ stadgas vinna tillämpning endast såframt i mål därom stämning delgivits inom tio år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I fall som nu sagts skall vad i 35 kap. 3 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

dels följande vid vårssessionen väckta:

de likalydande motionerna I: 525, av fröken *Mattson*, samt II: 638, av fröken *Bergegren m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 526, av herrar *Schött* och *Sveningsson*, samt II: 640, av herr *Munktell m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 527, av herr *Sveningsson m. fl.*, samt II: 639, av herr *Munktell m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 532, av herr *Andersson*, *Axel Emanuel*, *m. fl.*, samt II: 648, av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 533, av herr *Hanson*, *Per-Olof*, *m. fl.*, samt II: 646, av fru *Gärde Widemar m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 534, av herr *Hernelius*, samt II: 652, av herr *Munktell m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 537, av herr *Jonasson m. fl.*, samt II: 641, av herr *Boo m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 538, av fru *Segerstedt Wiberg*, samt II: 642, av herrar *Christenson* i Malmö och *Bracónier*,

de likalydande motionerna I: 539, av fru *Segerstedt Wiberg*, samt II: 644, av herr *von Friesen*,

de likalydande motionerna I: 540, av fru *Segerstedt Wiberg*, samt II: 643, av herr *von Friesen*,

de likalydande motionerna I: 541, av fru *Segerstedt Wiberg*, samt II: 645, av herrar *Gustafson* i Göteborg och *von Friesen*,

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

de likalydande motionerna I: 542, av fru *Segerstedt Wiberg* och fröken *Nordström*, samt II: 653, av herrar *Nyberg* och *Wiklund* i Stockholm,

de likalydande motionerna I: 543, av herr *Sveningsson*, samt II: 649, av herrar *Magnusson* i Tumhult och *Hedin*,

de likalydande motionerna I: 544, av herrar *Sveningsson* och *Schött*, samt II: 651, av herr *Munktel m. fl.*,

motionen I: 535, av herr *Hernelius*,
motionen I: 536, av herr *Hernelius*,
motionen II: 647, av herrar *Hagberg* och *Johansson* i Stockholm,

motionen II: 650, av herr *Martinson*, ävensom

motionen II: 654, av fru *Sjövall*,

dels ock följande vid höstsessionen väckta:

de likalydande motionerna I: 743, av fröken *Mattson*, samt II: 899, av fru *Sjövall*,

motionen I: 744, av fröken *Mattson*,
motionen I: 745, av fru *Segerstedt Wiberg*, ävensom

motionen II: 898, av herrar *Palm* och *Regnéll*.

Vidare hade utskottet behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade, likalydande motioner, I: 232, av herr *Hanson*, *Per-Olof*, samt II: 210, av fröken *Elmén m. fl.*, om samhällets åtgärder mot personer, som anträffades berusade på allmän plats.

I motionerna I: 525 och II: 638 hade hemställts, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag till brottsbalk måtte

dels A besluta:

1. att 1 kap. 6 paragraf skulle erhålla följande lydelse:

»Om särskilda skäl äro därtill, må för ett eller flera brott dömas till böter jämte påföljd för annan brottslighet, så ock till fängelse jämte villkorlig dom för brottsligheten i övrigt.»;

2. att 26 kap. 4 paragraf första stycket skulle erhålla följande lydelse:

»Den som är under aderton år må ej dömas till fängelse.»;

3. att i 28 kap. 1 paragraf tredje stycket skulle utgå;

4. att i 28 kap. 11 paragraf skulle ingå såsom ett tredje stycke:

»Omhändertagande enligt denna paragraf må ej beslutas i fråga om den som är under aderton år.»;

dels ock B

vid utformandet av sin skrivelse till Kungl. Maj:t beakta vad i övrigt i motionerna framförts.

I motionerna I: 526 och II: 640 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att en utredning skulle tillsättas för att allsidigt och förutsättningslöst utreda frågan om införande i det svenska reaktionssystemet av kortvarigt frihetsberövande.

I motionerna I: 527 och II: 639 hade föreslagits, att riksdagen skulle antaga vid proposition nr 10 fogat förslag till brottsbalk med de ändringar, att nedan angivna lagrum erhöles följande lydelse:

8 kap. 7 §.

Tager och brukar någon olovligen *fortskaffningsmedel*, som tillhör annan, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för tillgrepp av fortskaffningsmedel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet — — — fyra år.

28 kap. 1 §.

Skyddstillsyn må ådömas för brott varå kan följa fängelse, såframt det provas erforderligt att den tilltalade ställes under övervakning och mera ingripande påföljd *ej finnes erforderlig för att avhålla honom från vidare brottslighet eller av hänsyn till allmän laglydnad*.

Den som — — — enligt barnavårdslagen.

Är det — — — äro därtill.

35 kap. 1 §.

Påföljd må ej ådömas för brott, för vars *beivrande åtgärd ej blivit vidtagen* inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,

2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,

3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,

4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,

5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en — — — av dem.

35 kap. 2 §.

För brott som i 20 kap. 1—4 §§ sägs må påföljd ej ådömas, såvida åtgärd för brottets beivrande icke blivit vidtagen inom fem år eller, om å brottet kan följa straff som ovan i 1 § 3 sägs, inom tid som där stadgas.

35 kap. 3 §.

Åtgärd för brottets beivrande skall anses vara vidtagen, när den misstänkte i laga ordning erhållit del av åtal som mot honom väckts för brottet, eller vid förundersökning som lett till allmänt åtal underrättats om den mot honom riktade misstanken.

Avvisas eller avskrivs målet sedan åtal väckts, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses, som hade åtgärd för brottets beivrande ej vidtagits.

I motionerna I: 532 och II: 648 hade hemställts, att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 10, med förslag till brottsbalk, måtte

I. besluta,

a) att 25 kap. 2 § skulle erhålla följande lydelse:

»Dagsböter ådömas — — — ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa eller ådömes den tilltalade skadestånd, må dagsbotens belopp därefter jämkas.»;

b) att 27 kap. 5 § skulle erhålla följande lydelse:

»Har den dömd — — — denna skyldighet. Rätten må i domen meddela föreskrift rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighetens fullgörande under provotiden.

Föreskrift som avses i första stycket må, efter ansökan av målsägande, åklagare eller den dömd, ändras eller upphävas, när skäl äro därtill.»;

c) att erläggande av skadestånd, varom föreskrift meddelats enligt 27 kap.,

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

5 §, skulle ske till exekutiv myndighet och även i övrigt i enlighet med vad i motionerna anförts, samt

II. beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

I motionerna I: 533 och II: 646 hade, utom annat, anhållits,

beträffande 4 kap. 2 §, att brottsbeteckningen måtte ändras till »olaga frihetsberövande»;

beträffande 5 kap. 5 §, att allmänt åtal må kunna väckas även vid förolämpningsbrott;

beträffande 8 kap. 7 §, att brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel skulle avse fortskaffningsmedel över huvud taget;

beträffande 11 kap. 5 §, att det borde stadgas, att åtal må ske, endast om det av starka skäl funnes påkallat från allmän synpunkt;

beträffande rubriken till 25 kap., att densamma skulle ändras till »Om böter och viten»;

beträffande 26 kap. 4 §, att det föreslagna lagrummets »särskilda skäl» skulle utbytas mot »synnerliga skäl»;

beträffande 26 kap. 6 och 7 §§, att 7 § skulle utgå och ersättas med en anvisning i 6 §, att villkorlig frigivning borde ske efter 5/6 av strafftiden såframt ej särskilda skäl talade däremot; samt

att frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare måtte göras till föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning.

I motionerna I: 534 och II: 652 hade anhållits, att riksdagen måtte för sin del dels antaga det vid proposition nr 10 fogade förslaget till brottsbalk med den ändring, att 15 § i 16 kapitlet utginge, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att en allsidig, förutsättningslös utredning snarast måtte igångsättas i syfte att utreda frågan om upptagande av bestämmelser om straff för fylleri i annan författning än brottsbalken ävensom rörande vård och samhällsreaktion vid fall av berusning på allmän plats.

I motionerna I: 539 och II: 644 hade beträffande 4 kap. 2 § yrkats, att brottsbeteckningen skulle ändras till »olaga frihetsberövande».

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

I motionerna *I: 541* och *II: 645* hade föreslagits, att riksdagen skulle ur förslaget till brottsbalk utesluta 17 kapitlets § 6.

I motionerna *I: 542* och *II: 653* hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta sådan ändring av 26 kap. 4 § förslaget till brottsbalk, att kriminell ungdom under 18 år icke kunde dömas till fängelse.

I motionen *I: 536* hade upptagits frågan om straffrättsligt skydd mot ärekränkning för kollektiva enheter av privat natur. Särskilt hade motionären beaktat det fall, att de ärekränkande uppgifterna medfört ekonomisk skada. Motionären hade hemställt, att riksdagen måtte beakta de i motionen anförda synpunkterna.

I motionen *II: 650* hade, utom annat, anhallits, att riksdagen med anledning av Kungl. Maj:ts förslag till brottsbalk måtte besluta, att

avvisa förslaget i 6 kap. 1 §, att våldtäkt inom äktenskapet skulle bli straffbar handling;

6 kap. 8 § skulle erhålla följande lydelse: »Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar sig tillfällig könsförbindelse med någon som är av samma kön och som ej uppnått tjugooft års ålder, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.»; samt

6 kap. 9 § skulle utgå.

I motionen *II: 654* hade, utom annat, föreslagits, beträffande 6 kap. 1 och 2 §§, att sexualhandlingar inom äktenskap — och i konsekvens därmed i fasta förbindelser — icke skulle straffbeläggas. Vidare hade i denna motion anförts, att gällande straffrätts krav på absolut våld som medel för våldtäkt borde behållas. I samband därmed hade ifrågasatts, om icke viss typ av våldtäktsbrott borde hänföras till våldförande eller till frihetskränkande otukt eller misshandel; samt

beträffande 6 kap. 8 §, att paragrafen skulle omarbetas och att de straffbara handlingarna skulle preciseras klarare.

I motionerna *I: 232* och *II: 210* hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt av frågan om reformerade former för samhällets åtgärder mot berusade personer på allmän plats.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen, med förklaring att propositionen nr 10 icke kunnat oförändrad bifallas, måtte

dels med bifall till följande motioner, nämligen

1. *I: 527* och *II: 639*, i vad de rörde 8 kap. 7 §,

2. *I: 533* och *II: 646*, i vad de rörde 4 kap. 2 §, 8 kap. 7 §, rubriken till 25 kap. och 26 kap. 4 § samt

3. *I: 539* och *II: 644*, i vad de rörde 4 kap. 2 §,

dels ock med avslag å följande motioner, nämligen

1. *I: 525* och *II: 638*, i vad de rörde 1 kap. 6 §, 26 kap. 4 § samt 28 kap. 1 och 11 §§,

2. *I: 527* och *II: 639*, i vad de rörde 28 kap. 1 § samt 35 kap. 1, 2 och 3 §§,

3. *I: 532* och *II: 648*, i vad de rörde 25 kap. 2 § och 27 kap. 5 §,

4. *I: 533* och *II: 646*, i vad de rörde 3 kap. 1 och 4 §§, 5 kap. 5 § samt 26 kap. 3, 6 och 7 §§,

5. *I: 534* och *II: 652*, i vad de rörde 16 kap. 15 §,

6. *I: 537* och *II: 641*,

7. *I: 538* och *II: 642*,

8. *I: 539* och *II: 644*, i vad därigenom föreslagits ändring i lagtexten annorstädes än i 4 kap. 2 §,

9. *I: 540* och *II: 643*,

10. *I: 541* och *II: 645*,

11. *I: 542* och *II: 653*,

12. *I: 743* och *II: 899*, i vad därigenom ifrågasatts ändring i den föreslagna lagtexten,

13. *I: 535*,

14. *I: 744*,

15. *II: 647*,

16. *II: 650*, i vad den rörde 6 kap. 1, 2, 8 och 9 §§,

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

4 kap.

2 §.

Den som i annat fall än i 1 § sägs berövar någon friheten, genom att bortföra eller inspärta honom eller på annat sätt, dömes för *olaga frihetsberövande* till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet — — — två år.

8 §.

Om någon olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse eller såsom telefonsamtal, telegram eller annat telemmeddelande är under befordran genom allmän befordringsanstalt, dömes för *brytande av post- eller telehemlighet* till böter eller fängelse i högst två år.

10 §.

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, *olaga frihetsberövande* eller försättande i nödläge, för underlåtenhet att avslöja sådant brott, så ock för försök eller förberedelse till olaga tvång som är grovt dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

7 kap., 6 §.

Olaga giftermål må ej åtalas, med mindre för gärningen blivit dömt till återgång av äktenskapet.

Egenmäktighet med — — — allmän synpunkt.

8 kap., 7 §.

Tager och brukar någon olovligen motorfordon, båt eller annat fortskaffningsmedel, som tillhör annan, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för *tillgrepp av fortskaffningsmedel* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet — — — fyra år.

22 kap.

4 §.

Krigsman som, då riket är i krig, obehörigen avsänder meddelande till eller eljest träder i förbindelse med någon, som tillhör fiendens krigsmakt eller vistas på fiendens område, dömes för *samaröre med fienden* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

17. II: 654, i vad därigenom ifrågasatts ändring i den föreslagna lagtexten, samt

18. II: 898,

för sin del antaga det genom propositionen framlagda, i utlåtandet efter B., C. och D. återgivna förslaget till brottsbalk med de ändringarna, att 1 kap. 5 §, 4 kap. 2, 8 och 10 §§, 7 kap. 6 §, 8 kap. 7 §, 22 kap. 4, 7 och 16 §§, rubriken till 25 kap. samt 26 kap. 4 § erhöles den av utskottet föreslagna lydelsen;

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 533 och II: 646, i vad de rörde 11 kap. 5 §, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att motionerna måtte överlämnas till utredningen för översyn av bokföringslagen för att i denna del beaktas vid utredningens arbete;

C. att riksdagen, med bifall till därom i motionerna I: 232 och II: 210 samt I: 534 och II: 652 framställt yrkande, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att en utredning måtte verkställas om formerna för samhällets åtgärder vid omhändertagande av berusade personer på allmän plats; samt

D. att följande motioner, nämligen

1. I: 525 och II: 638,
2. I: 526 och II: 640,
3. I: 532 och II: 648,
4. I: 533 och II: 646,
5. I: 539 och II: 644,
6. I: 543 och II: 649,
7. I: 544 och II: 651,
8. I: 743 och II: 899,
9. I: 536,
10. I: 745,
11. II: 650 samt
12. II: 654,

i vad de ej kunde anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Av utskottet förordade ändringar i förslaget till brottsbalk voro så lydande:

1 kap., 5 §.

Ej må — — — är stadgat.

Suspension eller avsättning ådömes vid sidan av annan påföljd, vartill den tilltalade finnes böra dömas.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

7 §.

Hålla krigsmän, under beredskapstillstånd eller då riket är i krig, obehörigen sammankomst rörande ämne genom vars avhandlande lydnadsbrott eller rymning lätt kan föranledas eller fruktan eller misströstan kan utbredas hos krigsmännen, dömes deltagare för *olovlig sammankomst* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år. Den som deltagit på tillskyndan eller med tillstånd av förman skall vara fri från ansvar.

16 §.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 19 och 21 kap. samt i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande brott som förövas under annan tid.

Om riket — — — å ockupationsmakten.

25 kap.

Om böter m. m.

26 kap., 4 §.

Den som är under aderton år må ej dömas till fängelse, med mindre *synnerliga* skäl äro därtill.

Fängelse må — — — annan påföljd.

Fängelse på — — — aderton år.

Reservationer hade avgivits

Vid utskottets uttalande under rubriken »Den föreslagna lagstiftningens huvudgrunder»

Av herr Nilsson, Ferdinand, som dock ej antytt sin mening;

Vid A i utskottets hemställan

Till 1 kap. 6 §.

Av fröken Mattson, utan angiven mening;

Till 5 kap.

Av herr Nilsson, Ferdinand, som ansett, att utskottets yttrande vid detta kapitel bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits;

Till 5 kap. 5 §.

Av herr Hansson, Per-Olof, och herr Alexanderson, fru Gärde Widemar samt herr Gustafsson i Borås, vilka ansett, att viss del av utskottets yttrande vid detta kapitel bort lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet beträffande 5 kap. 5 § bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 533 och II: 646, för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge nämnda paragraf med den ändringen, att första stycket erhöles följande lydelse:

Brott som avses i 1—3 §§ må, förutom av målsägande, åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt;

Till 6 kap. 1 §.

Av fröken Mattson, som ansett, att utskottets yttrande vid denna paragraf bort hava den lydelse, reservationen visade. I den av reservanten förordade motiveeringen hade bland annat föreslagits, att ifrågavarande lagrum borde givas en mycket restriktiv tillämpning;

Till 6 kap. 2 §.

Av fröken Mattson, som ansett, att utskottets yttrande bort erhålla i reservationen angiven lydelse. I den föreslagna motiveeringen hade bland annat anförts, att reservanten icke ville motsätta sig bibehållandet av 2 § men att lagrummet måste givas en mycket restriktiv tillämpning;

Till 6 kap. 8 §.

Av fröken Mattson, som ansett, att utskottets yttrande vid denna paragraf bort hava den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet i anledning av motionerna II: 650 och II: 654 bort hemställa, att riksdagen för sin del icke måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 6 kap. 8 § samt att efterföljande paragrafer måtte erhålla ändrad numrering;

Till 6 kap. 9 §.

Av fröken Mattson, som ansett, att utskottets yttrande vid denna paragraf bort lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet med bifall till motio-

nen II: 650 bort hemställa, att riksdagen för sin del icke måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 6 kap. 9 § samt att efterföljande paragrafer måtte erhålla ändrad numrering;

Till 8 kap. 7 §.

Av herrar *Ahlkvist*, *Nyström* och *Erik Svedberg*, fröken *Mattson* samt herrar *Landgren*, *Östrand* och *Ekström* i Björkvik, vilka ansett, att utskottets yttrande vid denna paragraf bort erhålla i reservationen angiven lydelse samt att utskottet beträffande nämnda paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte med avslag å följande motioner, nämligen

1. I: 527 och II: 639,
2. I: 533 och II: 646 samt
3. I: 537 och II: 641,

för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 8 kap. 7 §;

Till 25 kap. 2 §.

Av herr *Nilsson*, *Ferdinand*, som ansett, att utskottets yttrande vid förevarande paragraf bort erhålla den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet beträffande nämnda paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till därom i motionerna I: 532 och II: 648 framställt yrkande, för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 25 kap. 2 § med den ändringen, att sista meningen i andra stycket erhöles följande lydelse:

Är brottet ringa eller ådömes den tilltalade skadestånd, må dagsbotens belopp därefter jämkas;

Till 26 kap. 4 §.

1. Av herr *Nilsson*, *Ferdinand*, som ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragraf bort hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet beträffande denna paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte med motsvarande avslag å följande motioner, nämligen,

1. I: 525 och II: 638,
2. I: 533 och II: 646 samt
3. I: 542 och II: 653,

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 26 kap. 4 §;

2. Av fröken *Mattson*, som ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragraf bort lyda så, som i denna reservation angivits, samt att utskottet beträffande denna paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till följande motioner, nämligen

1. I: 525 och II: 638, i vad de rörde 26 kap. 4 §, samt
2. I: 542 och II: 653,

ävensom med avslag å motionerna I: 533 och II: 646, för sin del antaga propositionen såvitt avsåge 26 kap. 4 § med den ändringen, att paragrafen erhöles följande lydelse:

Den som är under aderton år må ej dömas till fängelse.

Fängelse må ådömas — — — annan påföljd.

Fängelse på livstid — — — aderton år;

Till 26 kap. 6 och 7 §§.

Av herr *Hanson*, *Per-Olof*, och herr *Alexanderson*, fru *Gärde Widemar* samt herr *Gustafsson* i Borås, vilka ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragrafer bort erhålla i reservationen angiven lydelse samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 533 och II: 646 hos Kungl. Maj:t anhålla, att förslag till ändring av lagstiftningen rörande villkorlig frigivning måtte föreläggas riksdagen;

Till 27 kap. 5 §.

Av herr *Nilsson*, *Ferdinand*, som ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragraf bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet beträffande denna paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till därom i motionerna I: 532 och II: 648 framställt yrkande, för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 27 kap. 5 § med den ändringen, att andra stycket erhöles följande lydelse:

Föreskrift som avses i första stycket må, efter ansökan av målsägande, åkla-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

gare eller den dömd, ändras eller upphävas, när skäl äro därtill;

Till 28 kap. 1 §.

1. Av fröken *Mattson*, som ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragraf bort lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet beträffande denna paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte, med motsvarande bifall till motionerna I: 525 och II: 638 samt avslag å motionerna I: 527 och II: 639, för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad gällde 28 kap. 1 § med den ändringen, att tredje stycket utginge;

2. Av herrar *Arvidson* och *Fröding*, vilka likväl ej antytt sin åsikt;

Till 28 kap. 11 §.

Av fröken *Mattson*, som ansett, att utskottets yttrande vid nämnda paragraf bort erhålla den avfattning, som i denna reservation angivits, samt att utskottet beträffande förevarande paragraf bort hemställa, att riksdagen måtte med motsvarande bifall till motionerna I: 525 och II: 638 för sin del antaga det genom propositionen framlagda förslaget i vad avsåge 28 kap. 11 § med den ändringen, att till paragrafen lades ett tredje stycke av följande lydelse:

Omhändertagande enligt denna paragraf må ej beslutas i fråga om den som är under aderton år;

Till 35 kap. 1—3 §§ och 36 kap. 9 §.

Av herrar *Per-Olof Hanson*, *Arvidson* och *Alexanderson*, fru *Gärde Widemar* samt herrar *Gustafsson* i Borås och *Fröding*, vilka ansett, att utskottets yttrande vid dessa paragrafer bort hava i reservationen angiven lydelse samt att utskottet beträffande nämnda lagrum bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 527 och II: 639 måtte för sin del besluta sådan ändring i det genom propositionen framlagda förslaget, att 35 kap. 1—3 §§ och 36 kap. 9 § finge följande lydelse:

35 kap.

1 §.

Påföljd må ej ådömas för brott, för vars beivran åtgärd ej blivit vidtagen inom

1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,

2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,

3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,

4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,

5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

2 §.

För brott som i 20 kap. 1—4 §§ sägs må påföljd ej ådömas med mindre åtgärd för brottets beivran blivit vidtagen inom fem år eller, om å brottet kan följa straff som ovan i 1 § 3 sägs, inom tid som där stadgas.

3 §.

Åtgärd för brottets beivran skall anses vara vidtagen, när den misstänkte erhållit del av åtal för brottet eller vid förundersökning, som lett till allmänt åtal, underrättats om misstanken.

Avvisas eller avskrivs åtalet, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses som hade delgivningen eller underrättelsen ej skett.

36 kap.

9 §.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må vad i 1—5 §§ stadgas vinna tillämpning endast såframt i mål därom stämning delgivits inom tio år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I fall som nu sagts skall vad i 35 kap. 3 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning;

Vid D i utskottets hemställan

Till den i utlåtandet behandlade frågan rörande kortvarigt frihetsberövande.

Av herrar *Per-Olof Hanson*, *Arvidson* och *Alexanderson*, fru *Gärde Widemar* samt herrar *Gustafsson* i Borås och *Frö-*

ding, vilka ansett, att utskottets yttrande vid denna fråga bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till därom i motionerna I: 526 och II: 640 samt I: 533 och II: 646 framställda yrkanden, hos Kungl. Maj:t anhålla, att en allsidig och förutsättningslös utredning måtte verkställas av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Efter mer än 50 års utrednings- och lagstiftningsarbete står vi i dag inför genomförandet av ett lagverk, som är avsett att ersätta vår nu gällande snart 100-åriga allmänna strafflag och åtskilliga lagar, som anknyter till denna lag.

Redan år 1909 uppdrogs åt professor Johan Thyrén att göra en utredning angående straffrättsliga frågor. Detta uppdrag utvidgades sedermera till att avse utkast till en helt ny strafflag, avsedd att ersätta 1864 års strafflag. Man fann emellertid så småningom, att denna tanke icke kunde realiseras i ett sammanhang. I stället inriktade man sig på att genomföra arbetet i etapper, samtidigt som man genomförde partiella reformer beträffande sådana spörsmål som lämpade sig för fristående behandling.

Från slutet av 1930-talet omhändertogs det förberedande utredningsarbetet av två kommittéer, straffrättskommittén, som under ledning av riksmarskalken Birger Ekeberg behandlade bestämmelserna om de särskilda brotten och vad därmed äger samband, och strafflagberedningen, som med hovrättspresidenten Karl Schlyter såsom ordförande övervägde utformningen av reaktionssystemet. Utredningsarbetet avslutades av straffrättskommittén år 1953 och strafflagberedningen år 1956. Även vid den fortsatta beredningen av ärendet inom justitiedepartementet har arbetet delats upp i olika avsnitt, och lagrådsgranskningen har skett i två etapper, år 1958 och åren 1960—1961.

Nu föreligger det samlade resultatet av de gångna årens reformarbete i ett

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

enhetligt lagverk, förslaget till brottsbalk. I enlighet med vad som har iakttagits vid annan reformverksamhet beträffande större rättsområden har bestämmelserna inordnats i en balk, avsedd att infogas i det system som har uppdragits i 1734 års lag.

Såsom har framgått av vad jag här har sagt, är det snart hundra år sedan en fullständig nykodifiering av vår straffrätt skedde. Men det har också framgått, att 1864 års strafflag icke finns kvar i sitt ursprungliga skick. Åtskilliga ändringar har skett. Sedan det systematiska arbetet med en reformering av gällande lagstiftning inlemts, har sålunda den omfattande grupp som brukar benämnas förmögenhetsbrotten reviderats genom lagstiftning år 1942, och brotten mot staten och allmänheten ändrades år 1948. Inom reaktionssystemet har förändringarna framför allt tagit sig uttryck i särskilda lagar vid sidan av strafflagen. Här må nämnas 1931 och 1937 års böteslagstiftning, ungdomsfängelselagen år 1935, lagstiftning om förvaring och internering i säkerhetsanstalt åren 1927 och 1937, den nya lagen om villkorlig dom år 1939, straffverksställighetslagen år 1945, de nya tillräknelighetsreglerna också från år 1945 och 1952 års lagstiftning om påföljd för brott av underårig.

Den lagstiftning som sålunda har skett återspeglas i brottsbalken. Det betyder, att balken i vissa delar i huvudsak innebär en kodifiering av gällande rättsregler. När det gäller bestämmelserna om de särskilda brotten, är det väsentligen endast brotten mot person som nu framträder i ett nytt, helt reviderat skick. I fråga om påföljdssystemet sker förändringar inom vidsträcktare områden.

Även om brottsbalken sålunda inte betyder en total revidering av vårt gällande straffrättssystem, innebär de i brottsbalken föreslagna förändringarna tillsammans en väsentlig reform. Reformen framträder icke bara i den systematiska bearbetningen av regelsystemet. Brottsbalken ger också uttryck för vår tids samhällssyn och vår tids syn på de

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

straffrättsliga problemen och innebär att tendenser och värderingar som har framträtt vid tidigare lagstiftning har fått ett samlat uttryck. Förslaget till brottsbalk har härigenom också kommit att bli ett av de största lagförslag som riksdagen i modern tid haft att taga ställning till.

Jag vill, herr talman, icke minst med hänsyn till vad jag nu har anfört uttala min stora tillfredsställelse över att första lagutskottet vid sin granskning av lagförslaget i allt väsentligt har enhälligt anslutit sig därtill. Jag är imponerad och tacksam över det arbete, den framsynthet och den noggrannhet, som utskottet och dess sekretariat har ådagalagt vid sin granskning av detta omfattande och otvivelaktigt mycket komplicerade lagverk. Tillåt mig också, herr talman, att i detta ögonblick få uttala min stora beundran för och min stora tacksamhet till de framsynta män och kvinnor, som har deltagit i det omfattande och mödosamma utredningsarbete, som avspeglar sig i de grundläggande kommittéförslagen. I detta sammanhang vill jag också nämna mina framstående företrädare i ämbetet, som har lagt grunden till detta lagförslag, och mina medarbetare, som i olika befattningar i justitiedepartementet med sin uppslagsrikedom, omfattande kunskaper och framstående skicklighet har gjort framläggandet av propositionen möjligt.

Jag har framhållit att reformarbetet på det centrala straffrättsliga området i och med brottsbalken nu står inför sin avslutning. Detta påstående måste emellertid modifieras i två avseenden. För det första har man, trots de långvariga förberedelserna, eller kanske just därför, icke kunnat undvika att det finns vissa områden, på vilka nya förändringar är aktuella men vilka man icke har ansett vara av den beskaffenhet att de bör fördröja brottsbalksarbetet. Fråga kan därför snart nog uppkomma om ändring i balken. Ett sådant område gäller reglerna om förverkande av egenom, där reformarbetet för närvarande diskuteras på nordisk bas. Den andra synpunkten jag här vill framföra är av mera allmängiltigt slag, och där vill jag

anknyta till vad första lagutskottet har uttalat i sitt utlåtande. Liksom allt annat mänskligt är brottsbalksförslaget givetvis icke fullkomligt. Även om brottsbalken, såvitt nu kan bedömas, bör i sina huvuddrag kunna bestå för lång tid framåt, står utvecklingen ej stilla, och man får räkna med att synpunkter, som i dag vinner allmän anslutning, i en framtid kan komma att förlora i betydelse i jämförelse med andra värderingar i den tidens rättssamhälle. Denna rättsutveckling torde komma att ske snabbare på vissa områden än på andra. Särskilt torde frågor som gäller påföljderna för brott och behandlingen av lagöverträdare fortgående komma att ägnas stor uppmärksamhet.

För att föra ut brottsbalken i det praktiska livet krävs ytterligare lagstiftning. Först måste de problem lösas som sammanhänger med övergången från gammal till ny lag. Vidare har man att anpassa åtskilliga andra lagar till vad brottsbalken innehåller. Det är min förhoppning att arbetet med denna lagstiftning skall kunna bedrivas så att proposition om erforderliga lagstiftningsåtgärder kan föreläggas nästa års riksdag vid dess höstsession. Med utgångspunkt härifrån och med beaktande av behovet av en omfattande administrativ reglering kan man räkna med att brottsbalken får träda i kraft den 1 januari 1965, vilket skulle betyda att den nuvarande strafflagen upphör att gälla precis ett hundra år efter det att den trädde i kraft.

Herr talman! Det är icke min avsikt att upptaga kammarledamöternas tid med en genomgång av brottsbalksförslagets olika bestämmelser, utan jag avser endast att till närmare behandling upptaga vissa huvudprinciper i förslaget och att därefter ingå på några detaljfrågor.

Flertalet kapitel i brottsbalken innehåller bestämmelser om de särskilda brotten, den s. k. brottskatalogen. När det gäller att bestämma vilka handlingstyper som skall anses brottsliga, har riktpunkten varit att i görligaste mån tillgodose samhällets krav på skydd för skilda allmänna och enskilda intressen utan att

medborgarnas handlingsfrihet inskränkes mer än som är oundgängligen nödvändigt. Man har vid avgränsningen av det kriminaliserade området på grundval av nutida samhälls- och rättsuppfattning övervägt vad som bör förklaras vara brottsligt.

I enlighet med den lagstiftningsteknik som numera allmänt brukas har brottsbeskrivningarna i brottsbalken givits en mera generell avfattning än den kasuistiska skrivning som var bruklig i äldre tider. Relativt allmänt utformade brottsbeskrivningar måste med hänsyn till nutida komplicerade samhällsförhållanden ges i åtskilliga fall, men stor möda har nedlagts på att undvika alltför vaga och tånjbara brottsbeskrivningar.

Som jag redan nämnt, har stora delar av strafflagens bestämmelser om de särskilda brotten reformerats under de senaste decennierna. Dessa delar har infogats i brottsbalken med endast smärre ändringar. En total överarbetning har dock gjorts när det gällt att anpassa straffskalorna till brottsbalkens påföljdssystem. Beträffande brotten mot person har skett en mera genomgripande revision. Allmänt kan om bestämmelserna härom sägas att de innebär en avsevärd förenkling och modernisering av de nuvarande, delvis föråldrade reglerna.

De största nyheterna i brottsbalksförslaget hänför sig till påföljdssystemet. Tillåt mig, herr talman, att något beröra den allmänna bakgrunden till förslagets utformning i detta hänseende.

Jag vill då först betona, att våra kunskaper om brottsligheten och dess orsaker är mycket bristfälliga. Den kriminologiska forskningen har ju först på senare år kommit i gång på allvar, och forskningsarbetet har därför varken här hemma eller utomlands avsatt några mera betydelsefulla resultat som kan vara vägledande för det praktiska reformarbetet. Detta får å ena sidan icke vara ett skäl att låta reformarbetet ligga nere men bör å andra sidan leda till att man undviker alltför stora omkastningar.

Det ligger enligt min mening i öppen dag att kriminaliteten inte kan med framgång bekämpas enbart genom åtgärder

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

inom det straffrättsliga området. Kampen mot brottsligheten måste sättas in också inom åtskilliga andra områden av samhällslivet. I likhet med de parlamentariska sakkunniga, som 1959 avgav ett betänkande om ungdomsbrottsligheten, fäster jag stor vikt vid de allmänt förebyggande åtgärderna, bl. a. en upprustning av den psykiska barna- och ungdomsvården och en utbyggnad av familjerådgivningsverksamheten, men också andra områden och företeelser är av stor vikt; polisens verksamhet, skolan, ungdomens föreningsliv och fritidssysselsättning, alkoholmissbruket o. s. v. Nödvändigheten av åtgärder inom dessa områden får emellertid icke undanskymmas den betydelse som de straffrättsliga reaktionsformerna och deras tillämpning har för bekämpandet av brottsligheten.

Som strafflagberedningen framhöll är ett lämpligt utformat påföljdssystem utan tvekan ett mycket viktigt led i samhällets brottsförebyggande verksamhet. Den som begår brott skall löpa stor risk att bli upptäckt, och upptäckta brott bör regelmässigt på ett eller annat sätt bli beivrade. Man måste vidmakthålla uppfattningen att samhället allvarligt reagerar mot brott. Men *det* betyder ingalunda att man icke skall ta hänsyn till den enskilde lagöverträdarens egenskaper och behov både vid *valet* av reaktionsform och vid den närmare *utformningen* av brottsreaktionen. Oftast framstår den påföljd, som är lämpligast med hänsyn till lagöverträdaren själv, också från allmän synpunkt som tillräckligt ingripande. Dessa grundsatser har kommit till uttryck i en bestämmelse i brottsbalksförslaget, som säger att domstolen vid valet av påföljd skall med iakttagande av vad som krävs för att upprätthålla allmän laglydnad fästa särskilt avseende vid vad som finnes ägnat att främja den dömdes anpassning i samhället.

I förhållande till gällande rätt innebär brottsbalken att vissa påföljder försvinner. Sålunda sammanslås fängelse och straffarbete till *ett* enhetligt frihetsstraff, kallat fängelse. Förvaring och internering i säkerhetsanstalt ersättes av *en* påföljd, kallad internering. Å andra sidan

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

skapas nya påföljder. Villkorlig dom uppdelas i två påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn. Nya är också olika former av överlämnande till särskild vård, nämligen överlämnande till vård enligt barnvårdslagen, vård enligt lagen om nykterhetsvård, vård enligt sinnessjuklagen och öppen psykiatrisk vård. Utöver de nu nämnda påföljderna upptar reaktionssystemet böter, suspension, avsättning, disciplinstraff för krigsmän och ungdomsfängelse.

Genom att nya påföljder tillskapas får de rättstillämpande myndigheterna, framför allt domstolarna, större valmöjligheter än nu. Valmöjligheterna ökas också därigenom att man för tillämpningen av de särskilda påföljderna endast i få avseenden har angivit absoluta förutsättningar. I de flesta fall är de begränsningar som har uppställts för användningen av en viss påföljd icke undantagslösa. Det har syntts vara en fördel att möjligheter öppnas att i det enskilda fallet välja påföljd med beaktande av samtliga därvid föreliggande omständigheter. Vägledande synpunkter för valet av påföljd upptages dessutom i flera bestämmelser rörande de särskilda påföljderna.

Reformarbetet avser icke endast de frihetsberövande åtgärderna. Nej, det går i än högre grad ut på att begränsa användningen av sådana åtgärder. En huvudlinje i brottsbalken är att kriminalvård i frihet bör tillämpas i största möjliga utsträckning. Bakgrunden härtill är att man mer och mer har kommit till klarhet om de nackdelar som ur resocialiseringssynpunkt är förbundna med anstaltsvård. Det är tydligt att de olägenheter, som följer med ett omhändertagande i anstalt, sammanhänger med själva beskaffenheten av denna form av ingripande mot lagöverträdare och endast i begränsad omfattning kan motverkas genom reformer inom själva anstaltsvården. Jag anser det därför angeläget att påföljder som innebär ett frihetsberövande icke användes, när syftet med det kriminalrättsliga ingripandet kan nås med andra medel. En förutsättning härför är emellertid att kriminalvården i frihet in-

rymmer reaktionsformer, som är tillräckligt ingripande och effektiva. Ett steg i den riktningen togs redan genom den år 1959 genomförda möjligheten att jämte villkorlig dom ådöma ovillkorligt bötesstraff.

Den utbyggnad av den öppna kriminalvården som nu föreslås går efter två linjer. Den ena tar sikte på de fall då frihetsstraff av hittillsvarande art icke kommer till användning. För dessa fall föreslås att den nuvarande villkorliga domen uppdelas på två olika slag av påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn. Villkorlig dom skall därvid användas för de lagöverträdare för vilka icke någon annan åtgärd anses påkallad än den varning som själva domen innebär, eventuellt i förening med ett lämpligt avvägt bötesstraff. Denna påföljd får därigenom en relativt begränsad tillämpning. Skyddstillsyn åter avses för lagöverträdare som är i behov av stöd och hjälp och kontroll för att deras anpassning i samhället skall främjas. Utmärkande för denna påföljd är att den dömdes ställes under övervakning och att särskilda föreskrifter kan meddelas om hans livsföring. Genom att övervakningsorganisationen förstärkes kan ingripandet göras effektivare än vad fallet f. n. är vid villkorlig dom. Delvis når man också denna effekt genom att viss tids behandling i anstalt skall kunna ingå som ett led i skyddstillsynen.

Den andra av de linjer som utbyggnaden av kriminalvården i frihet följer avser lagöverträdare som underkastas vanlig anstaltsbehandling. Den som frigges från fängvårdsanstalt ställs inför stora svårigheter och kan ofta icke på egen hand klara upp de problem, som återgången till ett normalt liv medför. För att underlätta övergången från anstalten till livet i frihet äger villkorlig frigivning rum, och den frigivne ställes i allmänhet under övervakning.

I brottsbalksförslaget fastslås nu att vård i frihet bör ingå som ett naturligt led i behandlingen av dem som intages i anstalt under någon längre tid. De regler som anger det närmare innehållet i den öppna kriminalvården har därför

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

fått i huvudsak samma innehåll för alla olika klientelgrupper, eller alltså personer som har dömts till skyddstillsyn, som har villkorligt frigivits från fängelse eller som vårdas utom anstalt efter dom till annan frihetsberövande åtgärd.

Skall kriminalvården i frihet kunna spela den viktiga roll som jag här har angett måste den organisation som svarar för denna del av samhällsverksamheten vara effektiv. Detta har man sökt nå genom att inrätta övervakningsnämnder — med domare som ordförande — som skall få tämligen vida befogenheter. Vidare förutses en väsentlig utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen, en utbyggnad som redan har påbörjats efter riksdagens beslut i våras.

Till slut avser jag, herr talman, att ingå på ett par detaljfrågor. Jag vill därvid förutskicka att jag till alla delar ansluter mig till utskottets förslag utom på en enda punkt, till vilken jag strax skall återkomma.

Låt mig först behandla den fråga som i den offentliga debatten har visats det livligaste intresset, nämligen frågan om behandlingen av lagöverträdare under 18 års ålder. Det är fullt naturligt att delade meningar härvid har kommit till synes. Den kritik som på vissa håll har riktats mot denna del av förslaget har i allmänhet framförts på ett sansat och objektivt sätt. Men en del, låt mig kalla dem missförstånd, har framskymtat. Det har sålunda påståtts att förslaget i detta hänseende skulle innebära ett steg bakåt, att jag skulle ha gått ifrån 50-talets huvudlinje när det gäller reaktionen mot lagöverträdare under 18 år, o. s. v. Dessa påståenden är givetvis helt oriktiga.

För den som är under 15 år kommer enligt brottsbalken lika litet som för närvarande straffrättslig reaktion i fråga. Beträffande åldersgruppen närmast däröver, 15—17-åringarna, fortsätter brottsbalken den utveckling som har skett under de senaste decennierna. Ansvaret för att lagöverträdare i denna ålder beredes erforderlig vård lägges i princip på den sociala barn- och ungdomsvården. Denna lösning underlättas av att barnavårdslagstiftningen har varit förmål för en

grundlig översyn, som har resulterat i den nya barnavårdslagen år 1960.

Ställningstagandet till dessa frågor framträder i brottsbalken dels genom att den nya påföljden överlämnande till vård enligt barnavårdslagen har fått ett vidare tillämpningsområde än det överlämnande för samhällsvård som nu förekommer enligt 1952 års lag om påföljd för brott av underårig, dels genom att begränsningar har uppställts för tillämpningen av vissa av de övriga påföljderna. Begränsningarna gäller skyddstillsyn och framför allt de frihetsberövande påföljderna inom kriminalvården. Förslaget innehåller visserligen lika litet som gällande lag något *absolut* förbud mot att döma de yngsta lagöverträdarna till påföljder som innebär frihetsberövande inom kriminalvården. Men motiveringen gör det helt klart att sådana påföljder får tillämpas endast i rena undantagsfall och med ännu större återhållsamhet än tidigare. Den restriktivitet som på denna punkt kännetecknar brottsbalksförslaget har första lagutskottet velat låta komma till ytterligare uttryck genom att i lagtexten såsom förutsättning för ådömande av fängelse uppställa »synnerliga skäl» i stället för propositionens »särskilda skäl». Häremot har jag givetvis icke något att erinra och kommer följaktligen vid omröstningen att rösta på utskottets förslag.

Den del av utskottets utlåtande som jag åsyftade, då jag nyss uttalade att det fanns en punkt där jag icke kunde ansluta mig till utskottet, avser det nya brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel, 8 kap. 7 § i brottsbalksförslaget. Utskottet har förordat att brottsbeskrivningen göres så vid att den får inbegripa även andra fortskaffningsmedel än motordrivna. Avgörande för propositionens ståndpunkt i denna fråga har varit att man har känt behov — framför allt av psykologiska skäl — att bryta ut de motorfordonstillgrepp som ej är stöld ur brottet egenmäktigt förfarande. Egenmäktigt förfarande är ju ett brott som inrymmer de mest varierande gärningstyper. Man vill ge de allvarliga brott som tillgrepp av motordrivna fortskaffningsmedel ut-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

gör en annan rubricering — och i viss mån en strängare bedömning — än egenmäktigt förfarande. Skälen för en särbehandling är däremot icke lika starka när det gäller andra fortskaffningsmedel. Det är att observera att det föreslagna stadgandet icke innebär någon ändring av stöldbrottet. I den mån tillägnelseuppsåt föreligger skall tillgreppet — i fråga om såväl bilar som icke motordrivna fortskaffningsmedel såsom båtar och cyklar — betraktas som stöld. En bidragande orsak till avfattningen av propositionens förslag är att begreppet fortskaffningsmedel har ansetts kunna ge upphov till svårare avgränsningsproblem än begreppet motordrivet fortskaffningsmedel. Vad räknas egentligen till det vaga begreppet fortskaffningsmedel, om man utesluter rekviset »motordrivet»? Hör dit skidor och sparkstöttingar? Svarar man ja på den frågan, blir nästa fråga: Hur är det med skridskor o. s. v? Jag vill därför för min del, liksom reservanterna inom utskottet, förorda att stadgandet begränsas till att avse motorfordon eller andra motordrivna fortskaffningsmedel.

Till sist, herr talman, vill jag än en gång framhålla min stora tillfredsställelse över att vi i dag har kommit så långt att vi nu står inför beslutet om brottsbalkens förverkligande. Om riksdagen i dag i så stor endräkt som möjligt antager brottsbalken, kommer det att innebära en kraftig stimulans för det mödosamma arbete som utarbetandet av alla följdförfattningar innebär och för de förberedelser i fråga om anstaltsresurser och andra organisatoriska åtgärder som är en nödvändig förutsättning för brottsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1965.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fröken **MATTSON** (s):

Herr talman! Jag vill ytterligare understryka de omdömen som justitieministern just har avgivit inför denna kam-

mare om det stora lagförslag som vi i dag skall ta ställning till. Det är ett omfattande lagförslag. Det är till alla delar präglat av den humanitet i synen på brott och straff som vi har i vår tid. Det är till stora delar anpassat efter vår syn på nyttan av individuell vård. Det finns endast anledning att ytterligare understryka de omdömen som chefen för justitiedepartementet har avgivit på denna punkt.

För oss som har tillhört första lagutskottet har det varit ett mycket intressant och, som också påpekats, ganska arbetsamt år, då vi har tagit ställning till detta förslag. Då utskottsutlåtandet nu föreligger kan det måhända verka som om jag vore den som mest hade reserverat sig, som om jag på väldigt många punkter hade en annan uppfattning än departementschefen, än mina egna utskottskamrater. Jag vill gärna betona att så inte är förhållandet. Jag har sett hela detta stora lagkomplex som en byggnad. Den ena paragrafen griper in i den andra, begränsar den, vidgar den, preciserar den, lämnar tillämpningsområden. Det är precis som pelare och stenar fogar sig till en färdig byggnad. Vill man på något sätt ändra, vill man ta bort en pelare eller en sten, kan man inte enbart göra den ändringen, utan man måste ändra även i andra avseenden, och det är därför som mitt namn står under så pass många reservationer som det gör.

Det rör sig ändå egentligen endast om två viktiga frågor, där man kan diskutera olika synpunkter och där man under förarbetena till denna lagstiftning också har haft delade meningar bland remissinstanserna, kanske en annan mening hos dem som skrev propositionen än hos dem som utförde förarbetet till denna lag.

Jag vill också gärna för kammarens ledamöter framhålla att jag ändå inte är så ensam som det kanske kan synas. Det har inte varit så att en mot 15 ställdes. Då jag har övervägt mitt ställningstagande till denna proposition har jag till stor del byggt mina reservationer på motioner som förelegat från ledamöter i första lagutskottet, ledamöter som inte

har varit i tillfälle att delta vid själva besluten men som jag vet stöder min uppfattning.

Det gäller framför allt, som sagt, två viktiga avsnitt, dels — i fråga om brott som begås av minderåriga — fängelse för ungdomar mellan 15 och 17 år, dels kapitel 6, sexbrotten, där jag har anmält en del »reservationspar» — jag kan kanske kalla dem så.

Jag har dessutom tillfogat en del andra reservationer, egentligen endast för att markera att jag i vissa avseenden anser att strafflagberedningen har kommit till en i mitt tycke lämpligare uppfattning om hur man skall utforma kapitlen. Det gäller bland annat 1 kap. 6 § där jag tillfogat en blank reservation, och det gäller 28 kap. 1 och 11 §§. Men mitt huvudsakliga resonemang gäller 6 kap. och frågan om fängelse för ungdomar under 18 år.

Jag står där i den ganska sällsamma situationen att jag odelat i långa stycken håller med departementschefen. Jag tycker att hans anförande i statsrådsprotokollet, som anges i del C, är mycket starkt. Jag anser att han klart har sagt att han principiellt delar min uppfattning om att ungdomar under 18 år skall omhändertas av barna- och ungdomsvården och inte av några andra straffrättsliga myndigheter. Men jag kan ändå inte helt ansluta mig till propositionen. Det föreligger ju en reservation av herr Ferdinand Nilsson för propositionen. Jag kan heller inte helt ansluta mig till utskottets skrivning i utlåtandet på den punkten. Jag anser att man inte har gått tillräckligt långt. Jag frågar om tiden nu inte skulle vara mogen att införa totalt förbud mot fängelse för ungdomar under 18 år.

Det gäller här ett ställningstagande som strafflagsberedningen klart var inne på då den lade fram sitt förslag 1956. Jag vill erinra kammarens ledamöter om att vi 1944 och 1952 fattade principbeslut i denna riktning. Att man 1952 inte gick in för ett direkt förbud mot att sätta ungdomar under 18 år i fängelse berodde bl. a. på att ungdomsvårdsorganisationen då ännu inte var så utbyggd att

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

man ansåg en sådan åtgärd vara möjlig. Departementschefen framhåller nu i propositionen att förhållandet har ändrats. Han säger att ungdomsvårdsskoleorganisationen nu är väl utbyggd och att man kan vänta sig att den, då brottsbalken träder i kraft, kommer att vara ännu mer utbyggd än den är i våra dagar. Det är ett omdöme som ord för ord återfinnes i årets statsverksproposition. Under sjunde huvudtiteln anmäls hur långt man nu har hunnit i utbyggandet av ungdomsvårdsskoleorganisationen. Det påpekas där att platsbrist över huvud taget knappast förekommer nu och att man har hunnit så långt att man nu kan koncentrera sig på en mer differentierad utbildning med olika behandlingsmöjligheter samt med slutna avdelningar. Det talas om att den platsbrist, som ännu för två år sedan förekom och som ju faktiskt fortfarande har präglat den allmänna debatten på detta område, nu inte föreligger.

Enligt vad jag har inhämtat finns det för närvarande ungefär 83 lediga platser vid ungdomsvårdsskolorna här i landet. Det går att omedelbart få in en elev om man anser det nödvändigt. Det finns med andra ord ingen anledning att just på grund av att ungdomsvårdsskoleorganisationen inte är utbyggd säga sig att man måste ha vissa undantagsbestämmelser om att ungdomar under 18 år skall kunna dömas till fängelse. Både departementschefen och utskottet är överens om att detta får ske endast i undantagsfall och med ännu större restriktivitet än man tillämpar för närvarande. Jag har i det avseendet sagt att jag kanske tycker att departementschefens resonemang inte är riktigt logiskt. Jag tror inte att man kan markera att en ännu större återhållsamhet skall ske, om man samtidigt behåller denna bestämmelse.

Jag är inte heller överens med utskottet då det på denna punkt har bytt ut »särskilda skäl» mot »synnerliga skäl», helt enkelt av den anledningen att jag inte är helt övertygad om att det juridiskt sett finns någon särskilt stor skillnad mellan dessa båda uttryck. Det står redan nu »särskilda skäl» i bestämmel-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

serna. Det står i 25 § b) i barnavårdslagen, som i princip har gjort undantag beträffande 18—21-åringar, för vilka enligt sista stycket i barnavårdslagens nämnda paragraf särskilda skäl kan föreligga för behandling. Det har blivit — och det vet vi ju alla — en hel del kompetensvister på den punkten. Barnavårdsmän och åklagare i olika tjänsteställningar samt domstolar prövar frågan om skälen i det speciella fallet är tillräckliga för frihetsstraff. Jag är inte säker på att ett utbytande av orden »synnerliga skäl» mot »särskilda skäl» skulle ändra den situationen. Jag vill fästa uppmärksamheten på att utskottets skrivning inte avser att uttrycket »synnerliga skäl» endast skall tillämpas då en barnavårdsnämnd förklarar sig inte på ett tillfredsställande sätt kunna omhänderta den unge. Fältet har vidgats när utskottet gjort tillägget »eller sådan behandling inte anses lämplig». Jag tror inte att man någonsin behöver riskera att en barnavårdsnämnd förklarar sig ha uttömt sina resurser när det gäller unga lagöverträdare.

Barnavårdslagen är klar, enkelt skrivet, lättfattligt och instruktiv. Där finns möjligheter att se vilka åtgärder man kan vidtaga. Barnavårdsnämnderna skall också samarbeta med ungdomsvårdsskolorna, och i de fall en barnavårdsnämnd inte anser sig ha några resurser kan ungdomsvårdsskoleorganisationen med den förstärkning den redan har fått och med de förstärkningar som förväntas fram till 1965 säkerligen i så fall rekommendera åtgärder och ta hand om fallet.

Jag anser med andra ord att det inte har tillstött några nya omständigheter sedan 1956, då strafflagberedningen förklarade att man borde införa ett principiellt förbud mot att döma ungdomar under 18 år till fängelse.

Jag måste tillägga att det för mig verkar etiskt och moraliskt stötande att man i våra fängelser, om riksdagen i dag går med på paragrafen såsom den är skriven, i fortsättningen har interner som sitter och lyfter barnbidrag. Jag tycker att den situationen är tämligen olämplig för det sociala Sverige som vi har nu.

Jag vill också påpeka att den nya brottsbalken kommer att ge vissa möjligheter att döma ungdomar som snart skall fylla 18 år till ungdomsfängelse. Enligt min åsikt kommer detta att ytterligare ta bort ett av de argument, som tidigare har funnits för att döma dessa 15—17-åringar till fängelse. Det är därför jag i denna fråga har tagit den ställning jag har gjort.

Jag tror att utskottets skrivning, som nu inte enbart begränsar avgörandet till barnavårdsnämndens omdöme, fortfarande kommer att lämna möjlighet till olika bedömningar av fallet. Jag vill endast erinra om en JO-kritik som i dagarna har publicerats rörande ett par domar vid rådhusrätten i Göteborg, där en 16-åring och en 17-åring dömdes till sex månaders fängelse — utan att ha fått någon offentlig försvarare, utan att föräldrarna underrättats, utan att de själva fått yttra sig — för att de hade begått en del inbrott samt stölden av mopeder. Jag anser att sådana möjligheter lämnas öppna i utskottets skrivning, sådan den nu har utformats, och jag yrkar med anledning härav bifall till min reservation på denna punkt.

Mitt yrkande om bifall till min reservation under 28 kap. 11 § är helt enkelt ett följdyrkande av min inställning till att man inte bör döma unga lagöverträdare till fängelse.

Senast vid årets riksdag avslogs en motion om ett tillfälligt omhändertagande, och så nyligen som 1959 antog riksdagen lagen om villkorlig dom, där det intogs bestämmelser om att tillfälligt omhändertagande av den villkorligt dömd inte måtte beslutas i fråga om den som är under 18 år. I min reservation säger jag att ett omhändertagande enligt barnavårdslagen nu endast får ske i vissa klart avgränsade fall, nämligen då den unge är både i behov av samhällsvård och är farlig för allmän ordning och säkerhet. Det förhållandet att barnavårdsnämnd äger begära ett sådant omhändertagande utgör också en garanti för att detta sker vid någon av barnavårdens anstalter och endast undantagsvis i polis-arrest. Möjligheten till omhändertagande

finns redan, och något behov föreligger icke av omhändertagande utanför barnavårdslagens ram.

Jag kan i detta sammanhang endast i korthet säga att min blanka reservation till 1 kap. 6 § om gemensam påföljd för brott helt enkelt är ett litet markerande av att jag tror att strafflagberedningen bättre än propositionen har sett på tillämpningen av skyddstillsynen, då strafflagberedningen hävdar att man har möjlighet att börja en skyddstillsyn med anstaltsvistelse och att det därför inte är nödvändigt att döma till fängelse. Jag tror att denna paragraf kommer att få omprövas om några år, och jag har med denna blanka reservation velat anmäla en viss tveksamhet som jag har känt på denna punkt.

Jag har vidare fogat en reservation till 28 kap. 1 §. Det gäller där ungefär samma frågeställning. Det rör sig om att strafflagberedningen i mitt tycke har sett något klarare och kanske mera gått in för den individuella vården i den tilltalades fall än vad propositionen gjort. Jag tror som jag framhåller i reservationen att samhällsskyddet på längre sikt sannolikt tillgodoses bättre genom individuellt anpassad vård och hjälp till social anpassning än genom en påföljd som är begränsad till ett i förväg efter brottets svårhetsgrad tidsbestämt omhändertagande i slutna anstalt. I reservationen heter det: »Ett till brottets svårhetsgrad knutet hinder mot användning av skyddstillsyn ger icke någon tillfredsställande vägledning vid bedömning av huruvida skyddstillsyn skall vara avsluten av allmänpreventiva skäl i det särskilda fallet. Brottets svårhetsgrad bör endast vara en av de omständigheter, som skall bedömas vid domstolens avgörande. Det bör överlätas åt rättstillämpningen att träffa avgörandet utan de band, som den föreskrivna gränsdragningen innebär.»

Ja, herr talman, detta är mina principiella invändningar rörande ett par av avsnitten i det förevarande brottsbalksförslaget. Jag har inom utskottet anmält tveksamhet även på en del andra punkter. Jag har exempelvis varit mycket

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

tveksam om hur nyheten om beljugande av myndighet kommer att uppfattas. Jag vet att detta finns också i gällande rätt, även om det inte har blivit så preciserat i paragrafform som det har blivit nu. Med anledning av utskottets skrivning har jag emellertid sagt mig att skrivningen i detta avseende är ganska klar och tydlig. Jag har därför inte ansett mig ha någon anledning till en direkt reservation på den punkten.

Däremot har jag ställt mig litet tveksamt till utskottets skrivning i andra avseenden. Innan jag går över till att behandla de reservationer som jag har avgivit under kapitel 6, tror jag att det vore ytterligt värdefullt om justitieministern inför denna kammare och till protokollet ville lämna ett litet förtydligande vad gäller »hänsynslöst beteende» enligt 4 kap. 7 §. Denna paragraf lyder: »Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, dömes för ofredande till böter eller fängelse i högst sex månader.» Själva avfattningen av lagtexten innebär ju att den får ganska vidsträckta verkningar.

Det är egentligen i ett avseende som remissinstanserna har varit ganska tveksamma. Det gäller kvinnofriden på våra gator. Utskottet säger att det tror att frågeställningen har blivit klarlagd under remissbehandlingen. Jag måste framhålla att jag inte kan finna att så är fallet. Tvärtom har en hel rad remissinstanser sagt, att de hoppas med stöd av denna paragraf kunna rensa våra gator helt och hållet. Kriminalpolisintendenten i Stockholm har t. ex. sagt att de föreslagna stadgandena ger större möjligheter att trygga kvinnofriden på våra gator, och han uttalar förhoppningen att domstolarna skall tillvarata dessa möjligheter att stävja den allmänna nedbusningen. Tillförordnade polismästaren i Stockholm vill skärpa bestämmelserna något för att alla obehöriga närmanden till kvinnor på allmän plats i ord eller handling skall bestraffas, och överståthållarämbetet har sagt sig förutsätta att varje ofredande av kvinna genom att pocka på hennes sällskap i syfte att nå en sexuell förbindel-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

se är ett hänsynslöst beteende och därför bör gå in under stadgandet.

Det är som synes tre ganska olika tolkningar av detta lagrum, och jag tror att det vore ytterligt värdefullt om justitieministern i dagens debatt ville närmare precisera vad man skall lägga in i begreppet hänsynslöst beteende. Är det enbart tilltal, är det hänsynslöst tilltal, eller skall beteendet skärpas något för att falla under 4 kap. 7 §?

Därmed, herr talman, har jag kommit över till det andra avsnittet av min »reservationskedja». Det avsnittet gäller 6 kap. 1 §, 2 §, 8 § och 9 §.

Jag har i dessa avseenden tagit starkt intryck av dem som motionerat i detta ärende. Jag har sagt mig att när en kvinnlig läkare som har ägnat en stor del av sin civila gärning åt just detta avsnitt anmäler mycket stor tveksamhet, bör man lyssna på de skäl hon för fram. Jag har också sagt mig att när en advokat, som i sin civila gärning kommer i kontakt med dessa problem och ser hur de verkar vid domstolsförhandlingarna, anmäler stor tveksamhet på denna punkt, bör man lyssna också på detta. Under de år som gått medan vi har diskuterat dessa avsnitt har jag blivit mera tveksam på dessa punkter, ju mera jag trängt in i förarbetena till lagen. I och för sig verkar det hela så riktigt och självklart när det i propositionen sägs att en gift kvinna har samma rätt till integritet som en ogift kvinna. Det är vidare alldeles självfallet att man i en lagtext vill försöka skydda ungdomen mot förförelse.

Det verkar så oerhört rätt och riktigt, men när man först studerar kapitel 6 och sedan läser motionärernas invändningar förefaller det ibland som om de rent principiellt skulle vilja säga att de inte skulle erkänna riktigheten av att man fastställer dessa principer i lag. Studerar man sedan problemen närmare, blir man ytterligare tveksam om hur detta kommer att verka i praktiken. Det är med anledning av denna alltmer ökade tveksamhet som jag har reserverat mig beträffande de fyra tidigare nämnda paragraferna, 1, 2, 8 och 9. Jag vill till kammaren anmäla att min tveksamhet är lika stor när det gäller mina egna re-

servationer, i varje fall reservationerna under 1 § och 2 § i 6 kap. brottsbalken. Jag har i bägge avsnitten endast ändrat utskottets skrivning och sagt att lagrummet bör givas en mycket restriktiv tillämpning. Jag ansåg mig inte kompetent att bemöta detta med en juridiskt utformad lagtext, men jag ville i min skrivning säga ifrån att även om man principiellt kan ge sin fulla anslutning till att gifta kvinnor skall skyddas och få behålla sin sexuella integritet i sitt äktenskap, även om man utan vidare kan skriva under riktigheten av detta och ansluta sig till utskottets skrivning i detta avseende — så ställer man sig inför konsekvenserna av att införa ett nytt lagrum i detta fall mer och mer tveksamt ju längre man tränger in i problemet.

Tveksamheten har varit mycket stor åtminstone beträffande 1 §. Nyheten att straffbelägga våldtäkt inom äktenskapet har väckt stor tveksamhet, och det har rent av framkommit förslag om avslag hos en rad remissinstanser. Man kan t. ex. nämna medicinalstyrelsen, som pekar på svårigheten att tillämpa detta lagrum, bl. a. när det gäller abortindikationer.

Nu hör det till saken att för detta brott — det betonas också i propositionen — måste det krävas mycket stark bevisning. Man frågar sig om det går att förebbringa denna starka bevisning över huvud taget. Det finns som regel inga vittnen. Vittnesmål av barn godkännes ju inte. Riskerna är säkerligen — vilket jag också har framhållit i min reservation till 6 kap. 1 § — att polisen kommer att behöva träffa en hel rad mer eller mindre svåra avgöranden. Det kommer att förebbringas omfattande utredningar som leder till ingenting, och det kommer att råda stor tveksamhet. Om man godtar denna paragraf och denna skrivning såsom utskottet föreslagit, så tror jag att en principiellt riktig sak kommer att få helt andra och mycket mer svårartade konsekvenser än vi kan tänka oss i dag.

Beträffande 2 §, till vilken jag också har fogat en reservation, vari jag även yrkar på att lagrummet måtte ges en mycket restriktiv tillämpning, har jag

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

genom min skrivning velat markera att paragrafen blivit för vid och för vag och att man därför genom den utvidgning av brottsbegreppet som nu föreslås kan riskera att människor som knappast kan anses straffvärda likväl blir straffade. Jag har också pekat på att utskottet i sin skrivning under 1 § har vidgat begreppet vanmakt på ett sätt som jag knappast tror att lagens tillskyndare tänkt sig och att det därför vore bäst att genom att antaga min skrivning under reservationerna 1 och 2 markera en inskränkning och en restriktivitet som inte har förebragts i utskottets skrivning.

Men jag anmäler stor tveksamhet om jag skulle ha gått till väga på detta sätt. Det fanns ett avslagsyrkande på 1 § enligt motionen 650 i andra kammaren. Jag har inte velat gå så långt, men jag skulle tolka ett bifall till mina två reservationer på dessa punkter såsom ett markerande från riksdagens sida, att dessa paragrafer i förevarande avsnitt bör göras till föremål för översyn och kanske inom departementet förses med kommentarer som klarare utsäger vad jag icke har förmått lägga in i mina reservationer på dessa punkter.

Beträffande 8 och 9 §§ i samma kapitel har jag yrkat att båda dessa paragrafer skall tagas bort.

Jag vet att riksdagens ledamöter, som inte har deltagit i utskottsoverläggningarna, har haft ytterligt liten tid på sig att sätta sig in i detta stora, besvärliga och svåröverskådliga lagverk och knappast såsom vi i utskottet har haft möjlighet att verkligen tränga in i problemen och fråga sig hur en princip fastande på papperet kommer att te sig i praktiken.

7 § som vänder sig mot prostitutionen och 8 § som handlar om förförelse av ungdom — enligt vilken vederbörande kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader — är jämte 9 § ganska intimt sammanflätade med varandra. Men jag har förutom motionerna av fru Sjövall och herr Martinsson också haft straffrättskommitténs resonemang att tillgå, då jag så småningom kom till den slutsatsen, att jag ville avge en reservation i detta avseende. Straffrätts-

kommittén ansåg att problem sammanhängande med ungdomsprostitution borde lösas under andra lagrum och framför allt via lagstiftningen om samhällets barnavård och ungdomsskydd med dess vidsträckta möjligheter att ingripa och alltså inte inom ett straffrättsligt lagkomplex. Jag tror att den synpunkten är den rätta och riktiga. Jag är väl medveten om att prostitutionen är ett stort problem i dagens samhälle — inte minst ungdomsprostitutionen — men jag tror att om 8 § antas i det skick som den nu framlägges i kommer detta syfte att motverkas.

En hel del flickor som nu kan tas om hand för sedeslöst leverne skulle med eller mot sin vilja komma att betraktas som prostituerade, om de med stöd av 7 § skall anmäla kunden. »Om någon vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt eller om någon förleder den som är under tjuogoett år till sådant levnadssätt, dömes för *koppleri* till fängelse i högst fyra år», säges det i första stycket 7 §. I andra stycket stadgas: »Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst sex år.» I tredje stycket står: »Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, dömes för *främjande av otukt* till böter eller fängelse i högst sex månader.»

Som en följd av detta kommer 8 §, beträffande vilken jag har reserverat mig. Den lyder: »Den som genom att **utlova** eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år eller, om han är av samma kön, under tjuogoett år, dömes för *förförelse av ungdom* till böter eller fängelse i högst sex månader.» Tillämpningen av en sådan paragraf skulle medföra att det i många fall skulle bli polisförhör, varvid kunden skulle utpekas men även den flicka som blivit utsatt för sådan förförelse som omtalas i lagtexten. Och hon riskerar att av omgivningen i fortsättningen stämplas som prostituerad. Hennes resocialisering, hennes möjlighet att lämna prostitutionen försvåras och kanske helt omöjliggöres, om det på detta sätt utåt precise-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

ras att hon är prostituerad. Det är en allmän erfarenhet att det är mycket svårt att resocialisera prostituerade, svårare ju fastare de glidit in i prostitutionen. Detta är en del av de betänkligheter jag anmält beträffande 8 §.

9 § har jag också yrkat avslag på, helt enkelt av den anledningen att jag tror att hur gärna man än vill skydda ungdomen mot förförelse kommer det med den tidiga mognad som ungdomarna visar i våra dagar att vara fullkomligt omöjligt för någon att avgöra huruvida en flicka är 17 år och 11 månader eller huruvida hon är 18 år eller äldre. Gränsen har satts vid 18 år. Man kan ju ha vilken inställning man vill; man kan moraliskt fördöma prostitutionen. Men jag tror att man måste skapa lagar som anpassar sig efter den allmänna situationen i samhället och efter det allmänna rättsbegreppet. Man har redan nu funnit hur oerhört svårt domstolarna har i otuktsmål när de skall avgöra om någon haft vetskap om en flicka är 15 år eller inte, och man får i detta fall möjlighet att fatta dom på grundval inte bara av att vederbörande insåg att någon uppnått denna ålder utan också att någon hade skälig anledning antaga detta. Hur skall domstolarna kunna avgöra att någon inser eller haft anledning antaga att en ung dam är 17, 18 eller 19 år?

Detta är i korthet de betänkligheter jag hyst mot ifrågavarande paragrafer under 6 kap. Jag har ansett mig böra förorda att dessa bestämmelser skall utgå ur lagverket och att vi i enlighet med vad i förarbetena påpekats på annat sätt bör komma till rätta med problemen när det gäller gatuprostitutionen bland ungdom. Det finns andra vägar. Just nu har i debatten ofta framförts socialstyrelsens förslag till s. k. raggarlag. Utan att på minsta sätt ta ställning till detta kan vi väl konstatera att det på den vägen måhända finns mycket bättre möjligheter att komma till rätta med dessa problem än att skriva in bestämmelser i detta lagverk. Jag har därför yrkat avslag även på ifrågavarande paragrafer.

Mina yrkanden gäller 6 kap. 1 §, 2 §, 8 § och 9 §, 26 kap. 4 §, 28 kap. 1 §, 11 §.

I dessa fall yrkar jag bifall till mina reservationer, men jag vill för kammaren än en gång betona att det endast är två avsnitt av det stora brottsbalksförslaget, där jag har anmält min tveksamhet, att jag i övrigt ställt mig synnerligen uppskattande till detta fina och fulländade verk, som här lagts fram och som är så präglad av vår moderna syn på vårdformerna, och att en rad reservationer har avgivits när det gäller två avsnitt, där jag för övrigt till och med har ställt mig på reservanternas sida när det gäller en paragraf — nämligen paragrafen om motorfordon.

Med detta ber jag endast att få yrka bifall till mina reservationer på de tidigare uppräknade punkterna och för övrigt att odelat få ansluta mig till utskottets utlåtande.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Först skall jag be att få instämma i vad tidigare här yttrats om den tillfredsställelse som vi känner över att det långvariga lagstiftningsarbetet på straffrättens och kriminalvårdens område, som pågått under så lång tid, nu sammanfogats till ett helt, som vi här i dag blir i tillfälle att anta. Som domare har jag under lång tid haft tillfälle att tilllämpa de delreformer som tid efter annan har satts i kraft och som justitieministern här närmare uppräknat. Vi domare har ju under denna tid helt accepterat den syn som kommer till uttryck i dessa reformer och som också präglar det nu föreliggande brottsbalksförslaget. Det är emellertid i första hand för oss som skall tillämpa dessa bestämmelser av stort värde att nu få dem sammanförda till ett helt, dessutom kompletterade med nya områden där utredningsresultat sedan länge har förelegat men först nu omsätts i lagform. Det är också klart att ett reformverk som framgår i etapper alltid medför vissa risker för att den ena delen inte helt harmonierar med den andra. Även ur denna synpunkt är det av stort värde att det hela nu blivit sammanfört.

Som tidigare framhållits här är det

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

inte i alltför många punkter som meningarna inom utskottet brutit sig så starkt att det resulterat i reservationer. För min del vill jag här först, liksom de tidigare talarna, ta upp den fråga som har den största principiella betydelsen, även om de olika åsikterna inte heller här skulle leda till särskilt stora olikheter i den praktiska tillämpningen. Det gäller frågan om tillämpning av fängelsestraff för de yngsta lagöverträdarna, d. v. s. i åldrarna närmast över straffmyndighetsåldern 15 år.

I det här avseendet är först och främst att notera att allmän enighet nu föreligger om att egentligt frihetsstraff, och framför allt tidsbestämt fängelsestraff, för lagöverträdare i åldern 15—18 år inte bör förekomma annat än i undantagsfall. Några, såsom fröken Mattson här närmast före, menar att det över huvud taget inte bör förekomma. I princip är förslaget ståndpunkt uttryckt redan i gällande lag, 1952 års lag med vissa bestämmelser om påföljd av brott av underårig.

I tillämpningen har väl frekvensen av undantag från denna huvudregel varierat något. Under senare delen av 1950-talet ökade sålunda antalet ungdomar i dessa åldrar som dömdes till fängelse. Det berodde delvis på att barnavårdens resurser inte var så utbyggda att man hade möjlighet att inom dess ram omhänderta alla fall. Delvis berodde det kanske också på att fall av sådan svårighetsgrad börjat uppträda att man tvekat att omhänderta dem tillsammans med det övriga barnavårdsklientelet.

Propositionen står som nämnts i denna fråga i princip på samma ståndpunkt som gällande rätt. Men det skall observeras att propositionen beträffande denna ålderskategori även, låt vara restriktivt, öppnar en möjlighet att ådöma ungdomsfängelse, som saknas i gällande rätt. Den möjligheten kan många gånger vara den rätta utvägen i sådana fall då vederbörande redan varit omhändertagen inom barnavårdens ram och vårdats på dess mest kvalificerade anstalter. Om vederbörande sedan ändå återfaller i brott och inte lämpligen bör återföras till samma anstalt, kan ungdomsfängelse vara

en lämplig påföljd. Detta bör i och för sig vara ägnat att minska frekvensen av de fall då fängelsestraff framstår som den lämpligaste påföljden vid brott av underåriga.

Utskottet har på denna punkt gjort en obetydlig ändring, och i enlighet med yrkandet i folktopartimotionen I: 533 föreslagit, att »synnerliga» skäl skall föreligga för att fängelse skall kunna ådömas, i stället för i propositionen föreslagna »särskilda» skäl. Ändringen i ordval innebär att man ytterligare framhåller att fängelse bör ådömas endast i undantagsfall.

I motiveringen framhålles vidare att i detta avseende största hänsyn bör tagas till barnavårdsmyndighets bedömande av fallet. Utskottet har uttryckt saken så att fängelsestraff bör förekomma endast när barnavårdsmyndighet förklarat sig inte ha möjlighet att på ändamålsenligt sätt omhändertaga vederbörande inom barnavården eller då fallet inte är lämpligt för sådant omhändertagande.

Den barnavårdsmyndighet som yttrat sig kan vara t. ex. lokal barnavårdsnämnd, styrelse för ungdomsvårdsskola eller socialstyrelse. Ju mera kvalificerad myndigheten är, desto större vikt bör fästas vid dess bedömning. Det slutliga avgörandet huruvida fallet är lämpligt för omhändertagande inom barnavårdens ram måste alltid ankomma på domstolen liksom motsvarande avvägning vid tillämpningen av 28 kap. 1 § om skyddstillsyn och 29 kap. 1 § om ungdomsfängelse.

Mot de synpunkter som utskottet sålunda har anlagt i denna fråga har jag inte någonting att erinra. Det må bara påpekas att då utskottet framhållit att i dessa mål barnavårdsnämnd alltid skall beredas tillfälle att yttra sig, bör det måhända närmast läsas så att barnavårdsmyndighet alltid bör få denna möjlighet. Beträffande den som är intagen som elev i ungdomsvårdsskola är det nämligen skolans styrelse som har ansvaret ur barnavårdssynpunkt i stället för barnavårdsnämnden.

Fröken Mattson har här talat för sin reservation som går ut på att det bör i

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

brottsbalken införs ett absolut förbud mot att döma ungdomar i dessa åldrar till fängelse. Jag vill med anledning av detta från den erfarenhet jag har av handläggande av dylika fall nämna något om de fall, där man kan ha anledning att, trots att man står på samma principiella grundval som även fröken Mattson har deklarerat, finna att ett tidsbestämt fängelsestraff kan vara det lämpligaste. Som bakgrund mot detta vill jag först framhålla att skillnaden i behandling mellan barnavårdens anstalter — jag tänker närmast på de mest kvalificerade — och de fångvårdsanstalter som är särskilt avsedda för ungdomsklientel i praktiken inte är särdeles stor. Det finns nu ett par olika typer av fall där man i första hand har tänkt sig att det tidsbestämda fängelsestraffet är lämpligare.

Jag vill först nämna de fall då det gäller tämligen skötsamma ungdomar som har begått en försyndelse, kanhända av trafikbrottskaraktär, av sådan grovlek att man finner ett bötesstraff inte vara tillräckligt, särskilt vid jämförelse med vad ett motsvarande brott av den som är över 18 år skulle ha medfört i påföljd, men där det inte skulle vara lämpligt att placera en sådan ungdom i en anstalt under barnavårdens domvärjo, som ju dock i detta fall får betraktas som en i viss mån farlig miljö. Vi har vidare de fall där vederbörande — jag talade om det nyss — har gått igenom barnavårdens anstalter och inte längre enligt barnavårdens eget omdöme kan tagas tillbaka till dessa anstalter. Man har då att välja mellan ungdomsfängelse och, såsom propositionen och utskottets utlåtande är skrivna, ett tidsbestämt fängelsestraff. Det kan finnas fall då man finner att ungdomsfängelse med en minimitid för frihetsberövandet av ett år kan vara i strängaste laget. Man kan tro att man har större utsikter att åstadkomma något resultat med ett mera kortvarigt frihetsstraff kombinerat med en övervakning och tillsyn.

Över huvud taget kan på detta område ingen med någon säkerhet säga hur utfallet av en viss behandlingsmetod kan bli. Man har i många fall att rätta sig efter dem som har erfarenhet och kanske

har en intuitiv känsla av vilken behandlingsmetod som i det enskilda fallet kan förväntas leda till bästa resultat. Det är värdefullt att för sådana fall ha flera olika möjligheter att välja på.

I detta sammanhang bör emellertid också beröras en fråga som utskottet har upptagit bland frågor rörande utredningsskrivelser, nämligen frågan om införandet av ett kortvarigt frihetsberövande som särskild påföljd.

Ungdomskriminaliteten är ju vårt största och mest brännande problem inom kriminalvårdens område. Man bör där enligt min mening inte slå sig till ro med den utveckling som ägt rum och som utan mera genomgripande förändringar har överförs till brottsbalksförslaget. I flera främmande länder har man experimenterat med olika former av kortvarigt frihetsberövande med uppfostrande behandling av olika slag. Man har väl även funnit att dessa behandlingsformer är av värde i vissa fall. Även om de former som prövats t. ex. i Tyskland och England inte direkt bör överföras hit, synes stor anledning föreligga att närmare bearbeta detta uppslag för att söka finna en för svenska förhållanden lämplig form.

Det nya institutet skyddstillsyn kan enligt brottsbalksförslaget inbegripa en anstaltsbehandling som varar 1—2 månader. Enligt uttrycklig bestämmelse kan emellertid dylik behandling icke tillämpas å den som icke fyllt 18 år. För det äldre klientelet kan kanske detta institut, om vars praktiska utformning man dock ännu vet mycket litet, fylla det angivna behovet. Men det är väl framför allt beträffande det yngre klientelet som man många gånger känner ett behov av en kraftig uttryckning, förenad med miljöombyte och följd av en tids kriminalvård i frihet. Det kan därför starkt ifrågasättas om icke även för dessa åldersgrupper en för dem särskilt avpassad anstaltsvård i samband med skyddstillsyn vore en lämplig påföljdsform. Utskottet har avvisat de förslag om ytterligare utredning på denna punkt som motionsvis framförts. Sex ledamöter har emellertid reserverat sig, och jag får med den anförda motiveringen yrka bi-

fall till denna reservation som fogats vid utskottets hemställan under D.

Jag övergår därefter till den reservation som avser bestämmelserna om åtalspreskription, 35 kap. i brottsbalken. Den fråga där meningarna delat sig gäller vilka åtgärder som fordras för att avbryta en löpande preskriptionstid. Enligt gällande rätt avbrytes den först då vederbörande häktats eller delgivits åtal för brottet. Propositionen intar samma ståndpunkt. Emellertid har det upprepade gånger förekommit att personer, sedan de blivit misstänkta för brott och förundersökningen mot slutet av preskriptionstiden framskridit så långt att beslut om åtal fattats, lyckats hålla sig undan till dess preskriptionstiden utgått och på så sätt undandragit sig den påföljd som eljest kunde ifrågakommit. Dessa fall har i allmänhet starkt upprört den allmänna opinionen, och krav har framförts, bl. a. från riksåklagaren, om en lagändring. Förslag till ändrade bestämmelser har även framlagts av strafflagberedningen. Det går ut på att preskriptionstiden skall anses avbruten då vederbörande, sedan förundersökning om brottet inletts, delgivits att han är misstänkt för brottet. Förslaget har tillstyrkts av det övervägande flertalet remissinstanser, men från vissa håll har invändningar framförts. Dessa går ut på att då misstanke för brott delgives, brottet icke kan så klart preciseras som då åtal väckes, och att det därför i vissa fall kan bli svårt att avgöra, huruvida preskription inträtt. Vidare talas det om att förslaget innebär en förlängning av preskriptionstiden och att man aldrig kan undgå att då en viss tidsgräns fastställes det i praktiken kan förekomma fall där gränsdragningen kan tyckas leda till obilliga resultat.

Propositionen har godtagit dessa argument mot strafflagberedningens förslag, men jag och ett antal reservanter i utskottet kan inte finna att argumenten är bärande. Svårigheten att avgöra, vilket brott en delgiven misstanke avser, får icke överskattas. Det förutsättes ju att åtal skall följa på förundersökningen, och misstanken får då naturligtvis avse samma brott som det åtal, vartill förün-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

dersökningen leder, givetvis med undantag för det fall att helt andra förhållanden senare upptages under samma förundersökning. I sistnämnda fall följer emellertid också ny delgivning av misstanke. Problemställningen är för övrigt exakt densamma som när det gäller häktning, vilken även enligt gällande rätt och propositionsförslaget avbryter preskription. Icke heller i detta fall föreligger någon fullständig gärningsbeskrivning vid den tidpunkt då preskriptionsavbrottet äger rum, utan man får hänvisa till det påföljande åtalet.

Det måste emellertid enligt min mening vara fullt logiskt att delgivning för misstanke avbryter preskription. Från denna tidpunkt kan man ha anledning att befara, att den misstänkte försöker att undandra sig straff genom att hålla sig undan. Ser man saken ur den misstänktes synvinkel, blir han genom delgivningen av misstanke uppmärksamgjord på att han bör tillvarata de bevismöjligheter han kan vilja åberopa. Förlängningen av preskriptionstiden kan därför icke sägas innebära någon obilighet mot honom.

Vad därefter beträffar invändningen, att strafflagberedningens förslag allmänt sett innebär en förlängning av preskriptionstiderna, kan denna enligt min mening icke väga tungt emot det starka praktiska skäl som talar för förslaget. Dessutom bör påpekas att både enligt gällande rätt och enligt propositionen finnes bestämmelser rörande förlängning av preskriptionstiden då vederbörande under löpande preskriptionstid begått annat grövre brott. Dessa bestämmelser leder i många fall till ganska egendomliga konsekvenser. T. ex. i de bekanta Lundqvistmålen var åtal i en domstol beroende av huruvida en tidigare meddelad men överklagad dom skulle fastställas av de högre instanserna eller icke. Dylika konsekvenser synes mig vara mycket mera anmärkningsvärda än de svårigheter av säkerligen mera teoretisk än praktisk beskaffenhet som kan förväntas vid ett genomförande av strafflagberedningens förslag. Här är det framför allt fråga om ett praktiskt problem

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

och att undvika att, såsom i ett flertal fall skett, samhällets reaktion blir ställd åt sidan genom en kurragömmalek, som etableras av för brott misstänkta personer.

Justitieministern har även återoplat, att problemet beträffande en viss grupp av brott, nämligen brott enligt skattestrafflagen, lösts genom en speciell lagstiftning om förlängd preskriptionstid för vårdslös deklaration, men det gäller bara denna speciella grupp, och problemet kvarstår beträffande många andra fall av betydligt allvarigare karaktär.

Med detta får jag, herr talman, yrka bifall till den reservation som fogats vid bestämmelserna i 35 kap. 1—3 §§ och 36 kap. 9 § brottsbalken.

Jag har biträtt reservationer även i ett par mindre frågor. Det gäller först villkorlig frigivning. Den fråga som här aktualiserats i motioner och reservation är inte föranledd av någon nyhet i brottsbalken, som i det avseendet överensstämmer med gällande rätt. Vi reservanter har emellertid ansett det oegentligt att, om en domstol ådömt ett frihetsstraff om t. ex. tolv månader, verkställigheten skall avbrytas genom s. k. obligatorisk villkorlig frigivning efter tio månader alldeles oavsett hur vederbörande uppträtt under strafftiden. Det måste anses riktigare att avkortning av den utdömda strafftiden skall medges endast på grund av ett gott uppförande. En annan sak är att, även om straffet avtjänas till fullo, någon form av eftervård i allmänhet är motiverad. I detta avseende kräver vårt förslag viss ytterligare utredning, och här om har förslag framställts i den vid 26 kap. 6 och 7 §§ fogade reservationen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall även till denna.

Sedan har vi frågan om åtalsregler vid förolämpning. Jag ber, herr talman, att i korthet få yrka bifall till den vid 5 kap. 5 § fogade reservationen rörande åtalsreglerna vid förolämpning. Vi reservanter anser att i många fall den som blivit utsatt för en svår förolämpning kan vara i lika stort behov av åklagar- och polismaktens stöd som den som blivit förtalad. Den restriktiva utformningen av

åtalsreglerna torde vara tillräcklig för att åstadkomma att polisen inte skall behöva ägna mycken tid åt fall där det inte finns något allmänt intresse att tillvarata.

Jag vill slutligen säga några ord angående utskottets förslag beträffande paragrafen om tillgrepp av fortskaffningsmedel, vilket berördes av justitieministern i början av denna debatt.

Jag vill då först påpeka att — såsom väl har framgått tidigare här under debatten — det inte är fråga om avgränsning av det straffbara området, utan bara fråga om huruvida en något strängare straffskala än för enkelt egenmäktigt förfarande skall tillämpas.

Fortskaffningsmedel finns ju av olika slag, och särskilt kan det ekonomiska värdet vara starkt varierande. Även om de motordrivna fortskaffningsmedlen vanligen är dyrbarare än övriga, så är detta visst inte alltid fallet. Segelbåtar är t. ex. ofta dyrbarare än bilar och motorbåtar. Men jag menar att det över huvud taget inte är värdet som bör återopas för att man för detta brott skall fastställa en något högre straffskala, utan den situation som ägaren eller innehavaren ställs i genom att han frånhändes sitt fortskaffningsmedel. Ur denna synpunkt kan cyklar och roddbåtar anses vara lika viktiga som mopeder och motorbåtar, och jag menar att det skulle vara ett utslag av en demokratisk princip om man behandlade alla fortskaffningsmedel lika och inte särskilt privilegierade de motordrivna.

Justitieministern menade att propositionsförslaget, som begränsar paragrafens tillämplighetsområde till motordrivna fortskaffningsmedel, skulle föranleda mindre gränsdragningsproblem än det förslag som utskottet har framlagt. Jag är av rakt motsatt åsikt: jag tror att gränsdragningen mellan motordrivna och icke motordrivna fortskaffningsmedel kan vara väl så svår. Dessutom gäller det fall som är av mera praktisk beskaffenhet än de exempel som anfördes på svårigheterna med gränsdragning mellan fortskaffningsmedel och andra saker. Jag skall bara erinra om de pro-

blem som redan nu i andra sammanhang föreligger beträffande t. ex. mopeder med påstått oanvändbara motorer. Med det nya förslaget tillkommer exempelvis problemen med rodd- och segelbåtar som är mer eller mindre permanent utrustade med utombordsmotorer. Där tror jag att inte heller den skrivning som finns i reservanternas förslag kan ge någon lämplig ledning.

Jag ber sålunda att i detta avseende liksom beträffande alla delar av brottsbalksförslaget som jag inte här har berört få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ARVIDSON (h):

Herr talman! Jag vill i likhet med övriga talare uttrycka min tillfredsställelse över att detta brottsbalksförslag har hunnit så långt som det nu har gjort och att vi står inför ett avgörande.

Om det tillåtes mig skulle jag sedan också vilja säga, att den trevliga ton som utskottets fru ordförande och herr vice ordförande har anlagt i utskottet vid våra sammanträden har varit välgörande och gjort det litet lättare för en lekman bland en mängd jurister.

Jag har egentligen begärt ordet endast för att framföra några synpunkter på de till utskottets utlåtande fogade reservationerna dels vid 35 kap., som avser bortfallande av påföljd, dels också vid D i utskottets hemställan, som avser frågor rörande kortvarigt frihetsstraff.

I fråga om bortfallande av påföljd framhålles i motion II: 639, att de i gällande strafflag och i brottsbalksförslaget angivna tiderna för åtalspreskription räknas från den tidpunkt då den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet.

Herr Alexanderson har redan utvecklat vissa synpunkter när det gäller denna fråga på ett sätt som egentligen gör det överflödigt för mig att uppehålla mig vid den, men jag vill ändå understryka att det ju innebär att en person, som inom de angivna tiderna delgivits misstanke om brott, för vilket häktning ej kan ifrågakomma, genom att undanhålla sig under

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

en viss del av preskriptionstiden eller genom att förhåla tidpunkten för delgivning av åtalet kan undandraga sig straff för ett brott som han gjort sig skyldig till. För min del anser jag detta vara en mycket allvarlig sak, i synnerhet som den ene samhällsmedborgaren kanske bättre känner till möjligheten att genom kryphål komma undan än den andre gör. Jag finner såväl nu gällande ordning som den föreslagna vara stötande. Jag anser det i högsta grad vara påkallat, att det föreligger ett rättsmedel mot den misstänktes möjligheter att komma undan.

Jag ber därför, herr talman, att i denna del få yrka bifall till den av herr Per-Olof Hanson m. fl. vid detta kapitel fogade reservationen.

I vad avser frågan om kortvarigt frihetsberövande avstyrker utskottets majoritet den utredning, som motionärerna i motion II: 640 önskar. Jag måste säga att jag finner detta beklagligt. Först och främst rör det sig om en ytterst viktig fråga, och vidare kan den som läser alla remissvar lätt konstatera de många skiftande uppfattningar som förekommer i dessa svar. Ingen kan väl heller undgå att lägga märke till den stora tveksamhet, som förmärkes så snart denna fråga diskuteras. Under sådana förhållanden tycker åtminstone jag, att det skulle ligga bra till för att en utredning kom till stånd, som allsidigt och förutsättningslöst tog itu med dessa problem.

I propositionen erinras om att i olika sammanhang framförts tanken på att i vårt reaktionssystem införa arreststraff för ungdomar. Första lagutskottet gjorde förra året en studieresa till Hamburg och London och hade därvid tillfälle att studera olika reaktionsformer. Jag tänker på »Jugendarrest» i Hamburg och »Detention centre» i London. Även om dessa mönster kanske inte helt lämpar sig för våra förhållanden, kan jag inte komma ifrån att det var en hel del som jag gillade. Det var på båda ställena en mycket sträng disciplin, och åtminstone i London rädde en mönstergill ordning in i minsta lilla detalj, och sådant tycker jag inte skadar. Jag är av den bestämda uppfattningen att något stramare tyglar

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

inte alls skulle skada, åtminstone inte när det gäller de värsta av de unga brottslingarna. Man kan ju fråga sig om det inte skulle vara möjligt att skärpa ingripandet mot de unga, som gjort sig skyldiga till brott, och låta dem och deras kamrater omedelbart efter brottets upptäckt få ett påtagligt bevis om det allvar varmed samhället betraktar deras gärningar, t. ex. ett arresterstraff under ett par dagar med skyldighet för åklagare att omgående pröva beslutet. Jag tror att det är ytterst angeläget att allt kortvarigt frihetsberövande följer snabbt på brottet, vilket jag anser manar mer till eftertanke.

Jag vill i detta sammanhang gärna erinra om hur man i England tog hand om unga lagöverträdare i 15—16-årsåldern när det blev fråga om kortvarigt frihetsberövande. Så snart man kom på någon liten stöldlig, tog polisen kontakt med föräldrar och rektor, och så skickade man vederbörande till en skola, avsedd för kortvarig vistelse. Varje lördag under 12 veckor skulle vederbörande inställa sig mellan klockan 14 och 16 på denna anstalt. Märk väl att alla fotbolls-evenemang i England går av stapeln mellan klockan 14 och 16. Det var således en tråkig tid att inte få vara fri. Det blev alltså ett frihetsberövande under 24 timmar. Ungdomarna fick första gången genomgå en läkarundersökning och fick litet gymnastik. Nästa gång fick de skriva en uppsats om sin hobby — säkerligen en utmärkt test — och gången därpå fick de lära sig hur man skall sköta ett verktyg. Därefter var de färdiga för att börja i en verkstad och arbeta på egen hand. Vi som besökte skolan hade tillfälle att se en liten grupp som kom till skolan för första gången och en grupp som lämnade skolan efter att ha fullgjort sina 24 timmar. Jag får säga att jag tyckte det var en väsentlig skillnad.

Förvisso finns det många sätt att kortvarigt beröva ungdomar friheten, och jag tror att detta är någonting att tänka på. Härmed har jag, herr talman, också framlagt några synpunkter på det kortvariga frihetsberövandet. Låt mig till slut endast säga, att det synes mig ytterst

angeläget att vi i denna fråga kommer in på rätt spår. Det gäller att med fast hand föra in ungdomen på rätta vägar. Inga offer får heller anses vara för stora när det gäller att komma till rätta med problemen. Därför vill jag varmt instämma i motionärernas begäran om en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan.

Jag ber sålunda att få yrka bifall till reservationen under denna punkt och i övrigt bifall till utskottets utlåtande.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Sedan herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet inför kammaren redovisat bakgrunden till detta lagverks tillkomst, lagverkets huvudsakliga innehåll samt förekommande avvikelser jämfört med gällande rätt, kan jag väsentligen begränsa mig till att säga något om sådana detaljer som under utskottsbehandlingen föranlett meningsskiljaktigheter.

Låt mig dock först säga att när utskottet skriver: »I och med framläggandet av det fullständiga förslaget till brottsbalk står det omfattande reformarbetet på det centrala kriminalrättsliga området, som förberetts och till dels redan genomförts under senare decennier, nu inför sin avslutning», så är utskottet medvetet om att det under senare år inledda forskningsarbetet på detta område relativt snart kan komma att motivera ändringar i den nu föreslagna brottsbalken. Detta hindrar dock icke att det är riktigt när utskottet konstaterar, att utskottet vid sin granskning funnit att förslaget som helhet är ytterst förtjänstfullt i såväl formellt som materiellt hänseende och vill tillstyrka att förslaget i huvudsak oförändrat antages av riksdagen. Jag vill även inför denna kammare — utskottets ordförande är ju ledamot av medkammaren — ha understrukit detta utskottets uttalande.

Härefter övergår jag till att säga några ord om de vid utlåtandet fogade reservationerna. Vi observerar då först att några blanka reservationer är fogade till utlåtandet. De kan inte gärna ge någon

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

ledning vid rättstillämpningen, och det finns därför knappast anledning att dröja vid dem. Emellertid bör kanske ett litet undantag göras för den blanka reservation som fröken Mattson fogat till 1 kap. 6 §, eftersom den reservationen troligen anknyter till en motion av henne i denna kammare och av fröken Bergegren m. fl. i medkammaren beträffande reglering av påföljd för flera brott.

Motionärerna vänder sig mot att som påföljd för något brott skall kunna, då särskilda skäl därtill äro, dömas till skyddstillsyn och samtidigt för viss del av brottsligheten till fängelse. Motionärerna anser, såsom fröken Mattson anförde, att då skyddstillsyn kan inledas med anstaltsvistelse, så finns ingen anledning att för andra brott i sammanhanget döma till fängelse. Jag förstår emellertid att motionären här nöjt sig med en blank reservation — bifall till motionsyrkandet skulle kunna få ett resultat rakt motsatt det avsedda. Därest nämligen något av brotten är av den svårighetsgraden att till fängelse bör dömas, skulle ju ett bifall till motionsyrkandet medföra att domstolarna var förhindrade att för ett lindrigare brott i sammanhanget döma till skyddstillsyn. Resultatet kunde alltså bli inte vad motionärerna avsett — en kortare anstaltsvistelse — utan att för samtliga brott sammantaget dömes till längre fängelsestraff.

I den av herr Ferdinand Nilsson till 5 kap. avgivna reservationen har jag inte kunnat finna någon avvikelse från utskottets förslag, och jag förbigår därför åtminstone tills vidare denna reservation.

Den vid samma kapitel av herr Per-Olof Hanson m. fl. antecknade reservationen innebär däremot, såsom herr Alexanderson redan antytt, en saklig ändring i 5 §, så att förolämpning skulle i likhet med förtal falla under allmänt åtal. Som motivering anföres och anförde herr Alexanderson bl. a., att även den förolämpade kan vara i behov av allmänne åklagarens stöd vid ansvartalan inför domstol samt möjlighet till

polisutredning i ärendet. Jag vill i det sammanhanget endast säga, att när det gäller rena förolämpningsbrott krävs väl inte så mycket polisutredning — om någon träter på en bakgård och förolämpar en annan, så är det kanske bäst att det blir så litet polisutredning som möjligt i ärendet, och skulle till förolämpningen även kunna fogas förtal, blir ju reglerna om förtal tillämpliga. Utskottet har därför inte ansett sig kunna resa någon invändning mot att förolämpningsbrotten får utgöra rena målsägandebrott.

6 kap. handlar som bekant om sedlighetsbrotten, och detta kapitel är ett av dem som mest uppmärksamats såväl i motioner och reservationer som i den allmänna diskussionen. Det är väl främst två ting som diskuterats i sammanhanget. Dels är det våldtäkt inom äktenskap och dels är det gatuprostitutionen i vad gäller flickor under 18 år. Utskottet har inte utan vidare avvisat motionärernas invändningar, men det har naturligtvis gällt att väga olika argument mot varandra.

Att i propositionen våldtäktsbrott inom äktenskapet icke undantagits beror ju på principen att värna individens integritet även i sexuellt hänseende. När det emellertid, som i denna fråga, uppkommer meningsskiljaktigheter, ligger det alltid frestande nära till hands att förstora upp meningsskiljaktigheterna. Jag läste sålunda i en kvällstidning i förra veckan ett referat av en reservation till det utskottsutlåtande vi nu behandlar. Att reservationen inte har influtit i utlåtandet sammanhänger med att vederbörande ledamot icke deltagit i behandlingen av ärendet i utskottet. Enligt referatet skulle det emellertid i detta kapitel vara en nyhet, att en hustru skulle få möjlighet att väcka åtal mot sin make för våldtäkt, vilket inte skulle vara möjligt enligt gällande rätt. Jag får då säga att enligt ordvalet är påståendet riktigt, men när det däremot gäller gärningens beivrande är jag inte övertygad om att skillnaden är lika stor mellan det föreliggande förslaget och gällande rätt. De

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

gärningar inom äktenskapet som här avses skulle väl enligt gällande rätt kunna bedömas som rättsstridigt tvång.

I detta kapitel, 1 §, talas i första stycket om våldtäkt. I andra stycket heter det: »Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för våldförande — — —» och då enligt en lägre straffskala än i första stycket. Som exempel på fall då brottet är att anse som mindre grovt och därför bör bedömas som våldförande angives i förarbetena bl. a. då kvinnan föranlett eller tilllåtit vissa närmanden från mannens sida.

För att inga missförstånd skall behöva uppkomma har utskottet i sin skrivning understrukit, att då det gäller dylika gärningar inom äktenskapet bör dessa regelmässigt vara att bedöma som våldförande, eller med andra ord att kapitlet skall ges en restriktiv tillämpning. Detta är också vad reservanten slutligen kommer fram till i sitt yrkande. Med en restriktiv tillämpning blir skillnaden, vågar jag säga, mellan propositionens förslag och gällande rätt inte alltför stor. Fröken Mattson skriver emellertid i sin reservation — hon tryckte också särskilt på det i sitt anförande — att utskottet i visst hänseende har vidgat begreppet, nämligen när det gäller vanmakt. När jag först läste fröken Mattsons reservation föranledde den mig att gemensamt med utskottets sekretariat noggrant gå igenom utskottets skrivning, och vi har icke kunnat finna att utskottets skrivning innebär någon utvidgning av begreppet vanmakt. Vad utskottet skrivit är ett enkelt konstaterande, att i vissa situationer kan här berörda brott komma att bedömas efter 2 §. Jag nämner detta för att inga missförstånd på denna punkt skall behöva uppkomma.

Bestämmelserna i 8 och 9 §§ att den som mot ersättning skaffar sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under 18 år vänder sig motionärer och reservant emot, bl. a. med den motiveeringen att bestämmelsen kan skapa utpressningssituationer gentemot kunden. Ja, redan anlitandet av gatuprostitutio-

nen kan väl skapa utpressningssituationer, och i vilken mån bestämmelserna i 8 och 9 §§ kan öka dessa möjligheter till utpressning mot kunden vågar jag inte ha någon alltför bestämd mening om. Paragraferna har emellertid tillkommit som ett led i bekämpandet av ungdomsbrottsligheten och inte minst som ett skydd mot frestelsen för unga flickor att hänge sig åt gatuprostitutionen. Med tanke på detta goda syfte har utskottet icke velat motsätta sig bifall till 8 och 9 §§ i detta kapitel. En nyhet är detta emellertid, och en nyhet bör ju alltid tillämpas restriktivt. Utskottet understryker därför att för lagrummets tillämpning bör krävas att fråga är om verklig ersättning. Man skriver alltså därmed bort restaurangmiddagar, bilskjutsar o. d. Efter denna skrivning om restriktiv tillämpning tillstyrker utskottet 6 kap. i dess helhet.

Vid 25 kap. 2 § har herr Ferdinand Nilsson en reservation, där han i anledning av ett motionspar yrkar sådan ändring av paragrafen, att då skadestånd utdömes samtidigt med dagsböter, dagsbotens belopp därefter jämkas. Syftet med den föreslagna ändringen skall väl vara att därest dagsbotsbeloppet blir lägre, motsvarande ökade möjligheter skulle uppkomma för den skadelidande att utfå skadestånd.

I likhet med departementschefen anser utskottet det betydelsefullt, att den som genom brott förorsakat skada i möjlig och lämplig utsträckning förmås att ersätta skadan. Tyvärr uppnår man emellertid icke detta resultat bäst på det sätt som föreslås i motionen och i herr Nilssons reservation, främst därför att det ingalunda alltid är så att ansvarsfrågan och skadestandsfrågan avgörs vid samma tillfälle. Ofta täckes skadeståndet av någon försäkring, ofta måste skadestandsfrågan av vissa skäl skjutas på framtiden, och någon gång förekommer till och med att överenskommelse kan träffas om skadestånd innan ansvarsfrågan avgöres. Ett bifall till herr Nilssons reservation skulle alltså kunna få till resultat, att om någon frivilligt åtog sig att erlagga skadestånd innan ansvars-

frågan avgjorts, skulle han kunna dömas till hårdare dagsböter än den som treds-kades och vägrade att göra upp förrän domstolen ålagt honom skadestånd. Det har väl ändå inte varit avsikten med motionen? Utskottet anser därför att motionärernas önskemål kan uppnås genom reformer på verkställighetsplanet, och sådana ändringar är för närvarande under lagberedningens prövning.

Vid 27 kap. 5 § har samma reservant en reservation med nära anknytning till det nyss sagda. Han föreslår där en ändring i paragrafens andra stycke, och till den ändringen skall jag helt kort nöja mig med att säga, att vad herr Ferdinand Nilsson med den ändringen vill uppnå, kan målsägarna uppnå genom att hänvända sig till åklagaren.

26 kap. handlar om möjligheterna att i vissa fall döma den som är under 18 år till fängelse. Vid detta kapitel har fogats två reservationer, en av herr Ferdinand Nilsson, vari yrkas bifall till propositionen oförändrad, samt en av fröken Mattson, som hon noggrant har motiverat här i kammaren och vari yrkas den ändringen, att den som är under 18 år ej må dömas till fängelse. Denna fråga har väl tilldragit sig särskilt intresse i den allmänna debatten, och trots att herr Alexanderson redan ganska utförligt har redogjort för utskottets ståndpunkt, nödgas jag ytterligare säga ett par ord. Om man skulle döma av vissa presskommentarer tycks det nämligen ha uppkommit väsentliga missförstånd om vad utskottet ansett på denna punkt. Det utgör ett exempel på hur meningsmotsättningar kan uppförstoras och hur nyansskillnader kan göras till stora motsättningar.

I en kvällstidning förekom sålunda en artikel som väl kort kan sammanfattas så, att det förslag som justitieministern förelagt riksdagen i detta hänseende var oacceptabelt. Nu hade emellertid första lagutskottet putsat till förslaget så att det kunde accepteras. Detta föranledde i sin tur en morgontidning att skriva en artikel, som helt kort kan sammanfattas så, att statsrådet Kling lagt fram ett bra förslag men att första lagutskottet om icke förstört så i varje fall väsentligt för-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m. sämrat det. Det kan kanske därför vara anledning att med några ord klargöra hur utskottet sett på denna fråga.

Jag vill då säga, att utskottet i det väsentliga har anslutit sig till den uppfattning som justitieministern framlagt i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 15 december 1961. Vad departementschefen där uttalat är i huvudsak följande. Beträffande de unga i åldern under 18 år får frihetsberövande inom kriminalvården äga rum endast i rena undantagsfall och med ännu större återhållsamhet än för närvarande. Tidigare har det hänt att unga lagöverträdare dömts till fängelse därför att de ej kunnat få plats på ungdomsvårdsskola. Departementschefen har med tanke på utbyggnaden av barnavårdens resurser utgått från att fängelse inte av det skälet skall användas då brottsbalken trätt i kraft. Redan nu har förhållandena ändrats till det bättre. Det fåtal ungdomar under 18 år som det kan bli tal om att intaga på anstalt inom kriminalvården är sådana som från behandlingssynpunkt inte lämpligen bör omhändertas på ungdomsvårdsskola. För unga lagöverträdare, som har begått mycket grova brott eller återfaller gång på gång trots långvarig behandling i ungdomsvårdsskola, kommer som alternativ till fortsatt vård på ungdomsvårdsskola främst ungdomsfängelse i fråga. Den vårdmöjligheten öppnas enligt brottsbalken även för den som är under 18 år, och detta begränsar ytterligare utrymmet för att använda vanligt fängelse för det yngre klientelet.

Sammanfattningsvis anför departementschefen, att utrymmet för ådömande av fängelse beträffande de yngsta lagöverträdarna genom brottsbalksförslaget i hög grad inskränkes i jämförelse med nuvarande förhållanden. Den utvidgade möjligheten att ådöma ungdomsfängelse och ungdomsvårdsskolornas utökade resurser är två omständigheter, som departementschefen särskilt framhåller härvidlag. Han betonar ytterligare att brottsbalksförslaget inte innebär, att enbart hänsyn till allmän laglydnad får åberopas för att ådöma fängelse i stället för ett eljest motiverat omhändertagande på

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

ungdomsvårdsskola. Ett sådant omhändertagande framstår nämligen regelmässigt som en tillräckligt ingripande åtgärd även från allmän synpunkt.

I stort sett har alltså utskottet kunnat ansluta sig till dessa uttalanden av departementschefen. Utskottet har emellertid velat ytterligare understryka att fängelse bör användas endast då omhändertagande inom barnavården ej är lämpligt. I första hand har utskottet då tänkt på fall, där vederbörande barnavårdsmyndighet sagt ifrån att man inte kan ta hand om den unge inom barnavården på ett ändamålsenligt sätt. Härutöver har utskottet ansett att domstolen bör ha möjlighet att döma till fängelse om andra mycket starka skäl talar för att omhändertagande inom barnavården ej är lämpligt i det särskilda fallet.

Det torde ligga i sakens natur, att en domstol som vill frångå vad barnavårdsmyndigheten rekommenderat, måste i domen utförligt redovisa sina skäl för att döma till fängelse. Det kan vara fråga om sådant som innehållet i ett läkarutlåtande eller yttrande av föreståndare för ungdomsvårdsskola, där den unge lagöverträdaren tidigare varit intagen. Att enbart hänsyn till den allmänna laglydningen ej kan åberopas som skäl för att ett i och för sig motiverat omhändertagande inom barnavården ej kommer till stånd, det framgår av vad departementschefen anför.

Den ordning, som utskottet förordar, medför givetvis, att barnavårdsmyndigheten alltid skall höras, innan domstolen avgör hithörande frågor.

Slutligen har utskottet då ansett, att den stora återhållsamhet, som bör iakttagas — och som här poängteras — när fängelse ifrågasättes för 15—17-åringar, kommer till bättre uttryck, om orden »särskilda skäl» i 26 kap. 4 § första stycket utbytes mot »synnerliga skäl». Då utskottet har kunnat föreslå denna ändring med i stort sett samma motivering som departementschefens motivering, måste väl redan detta säga att det rör sig om en nyansskillnad. Ändringen innebär emellertid ett litet erkännande åt motionsnärernas synpunkter.

Vid 26 kap. 6 och 7 §§ har herr Per-Olof Hanson m. fl. återigen avgivit en reservation. Där vänder man sig mot den obligatoriska villkorliga frigivningen. Herr Alexanderson har här motiverat reservanternas ståndpunkt.

Det vill emellertid synas som om reservanterna efter utskottsbehandlingen kommit på något bättre tankar. Under utskottsbehandlingen röstade nämligen reservanterna för bifall till ett motionsyrkande om att obligatorisk villkorlig frigivning skulle utgå ur lagförslaget, utan att en motsvarighet till de olika former av eftervård som propositionen innebär upptagits i motionerna. Nu har väl motionärerna insett denna brist och frånfallit sitt yrkande om bifall till motionerna. Reservanterna föreslår i stället, att riksdagen i anledning av motionerna hos Kungl. Maj:t anhåller, att förslag till ändring av lagstiftningen rörande villkorlig frigivning förelägges riksdagen.

När man vänder sig mot den obligatoriska villkorliga frigivningen, bortser man från de olika föreskrifter som närmare reglerar den villkorliga frigivningen och som innebär, att anstaltsvården utbytes mot kriminalvård i frihet. Eftervården får sin prägel av att den villkorligt frigivne under en provtid i regel skall stå under övervakning och då har att efterfölja vissa förhållningsregler. Iakttagar den frigivne inte vad som åligger honom, kan den villkorligt medgivna friheten förverkas och vederbörande återintagas i anstalt. Utformningen av frigivningen är avsedd att bidra till den frigivnes anpassning till samhället. Redan av detta skäl synes den i propositionen valda lösningen vara att föredraga.

Härtill kommer att genom beslut av förra årets riksdag propositionens förslag införlivades med nuvarande strafflagstiftning. Erfarenheterna under den hittills förflutna tiden torde icke vara sådana att en annan lösning ter sig påkallad.

Vid 35 kap. kommer samma huvudreservant m. fl. återigen med en reservation. Den avser avbrott av preskription. Herr Alexanderson har också här redo-

gjort för vad de olika ordningarna innebär. Jag kan därför nöja mig med att säga, att det kan anföras skäl för båda förslagen. Reservanternas förslag förordades på sin tid av processlagberedningen och förelades riksdagen, men riksdagen antog då i stället den ordning som är gällande rätt och som nu föreslås i propositionen. Om nu riksdagen här skulle följa reservanterna, skulle man ju kunna säga att det gör detsamma vilken ståndpunkt departementschefen än intar i denna fråga, ty riksdagen har ändå en annan mening.

Att strafflagberedningen i sitt slutbetänkande åter tog upp den ordning som reservanterna rekommenderar berodde inte minst på att man ville skapa ökade möjligheter att beivra vissa deklarationsbrott, en motivering som jag för min del har mycket svårt att motsätta mig. Sedan strafflagberedningen avlämnat sitt betänkande antog emellertid — som också herr Alexanderson erinrat om — förra årets riksdag en särskild reglering av vissa preskriptionsfrågor vid brott mot skattestrafflagen. Därmed kan man säga att strafflagberedningens motivering har minskat i styrka.

Svagheten med reservanternas förslag är, att ett bifall kan medföra betydande förlängning av preskriptionstiderna, i vissa fall med femton till trettio år. När jag närmare funderat på detta har jag gjort den reflexionen, att det kanske ändå varit motiverat att, när man rekommenderar denna ordning, överväga någon motsvarighet till 5 kap. 17 § i gällande strafflag för att på det sättet åtminstone i de allra flesta fall möjliggöra en kortare förlängning av preskriptionstiderna.

Jag har emellertid kommit fram till att övervägande skäl talar för bifall till propositionens förslag. I detta sammanhang skulle jag ju kunna säga vad herr Ferdinand Nilsson ofta upprepade i utskottet, nämligen att det bör väl ändå finnas en bestämd gräns, där preskriptionen inträder.

Slutligen föreligger ytterligare en reservation av herr Per-Olof Hanson m. fl., vilken utmynnar i yrkandet att riksdagen i anledning av höger- och folkparti-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

motioner skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare. Såväl herr Alexanderson som herr Arvidson har yrkat bifall till denna reservation.

I det nu föreliggande brottsbalksförslaget har emellertid som väl kammaren har märkt fröken Mattson ett flertal reservationer, där hon vänder sig emot ett frihetsberövande av ungdomar, i vissa fall kortvariga frihetsberövanden, och detta måste väl ändå tyda på att förslaget inte är alldeles fritt från möjligheter till kortvarigt frihetsberövande av ungdom. Därtill kommer att barnavårdsnämnderna enligt den nya barnavårdslagen har vissa möjligheter till kortvariga frihetsberövanden av ungdom. Tidigare hänvisade man ofta, när det gällde förslag om kortvariga frihetsberövanden, till de tyska och engelska bestämmelserna. I anslutning till behandlingen av detta lagärende i utskottet gjorde utskottet en studieresa till dessa båda länder för att bl. a. studera denna reaktionsform. Även om uppfattningarna om denna var något delade, visade det sig emellertid efter denna studieresa, att utskottet ändå var enigt om att det system som tillämpas i dessa båda länder inte utan vidare kunde överföras till vårt land. Under alla omständigheter bör man avvakta erfarenheten av det påföljdssystem för unga lagöverträdare som nu föreslås i brottsbalken i förening med den nya barnavårdslagen. Enligt utskottets mening föreligger sålunda icke anledning att företa den av motionärerna och reservanterna önskade utredningen.

Herr talman! Av vad jag hittills har sagt torde framgå, i varje fall har det varit min avsikt att det skulle framgå, att jag är beredd att på alla punkter yrka bifall till utskottets hemställan.

Det föreligger emellertid ytterligare en reservation som jag hittills gått förbi, nämligen till 8 kap. 7 §, där utskottet gjort en utvidgning och där jag och sex andra av utskottets ledamöter anmält en reservation. Det rör sig som bekant om den paragraf som avser tillgrepp av fortskaffningsmedel.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Här föreslår utskottsmajoriteten utvidgning på det sättet att alla slags fordon skulle falla under bestämmelsen om tillgrepp av fordon. Jag måste nu säga, att jag skulle ha lättare att förstå dem, om de i stället hade yrkat att paragrafen borde utgå ur lagförslaget, ty den skapar vissa gränsdragningsproblem. Det är inte på det sättet, att tillgrepp av fordon icke beivras om denna paragraf icke finns. Det bedöms då antingen som stöld eller enligt paragrafen om egenmäktigt förfarande. Jag kan emellertid å andra sidan förstå att i propositionen intagits en särskild paragraf om tillgrepp av motorfordon och motordrivna fortskaffningsmedel för att därmed markera att dessa tillgrepp är av sådan svårhetsgrad, att de icke enbart bör bedömas som egenmäktigt förfarande.

Så länge man nöjer sig med att tala om motordrivna fortskaffningsmedel kan det anföras starka argument för paragrafens införande. Man kan exempelvis säga att det här oftast rör sig om stora värden och om värden som ofta förstörs i samband med det olovliga brukandet. Man kan också säga att det sätt, på vilket dessa tillgripna fordon framförs i trafiken, ofta utgör en fara för övriga trafikanter, och man kan vidare anföras att tillgrepp av motorfordon ofta sker för att främja en brottslig gärning, exempelvis stöldturnéer. Man kan enligt min uppfattning, så länge man håller sig inom begreppet motordrivna fordon, hålla en någorlunda klar avgränsning. Om man emellertid som utskottsmajoriteten här gör, för in alla slags fortskaffningsmedel — cyklar och som departementschefen framhöll skidor och sparkstöttingar — så kan ju inte längre denna starka argumentering anföras för paragrafens införande. Tillgripandena medför inte den fara i trafiken som de tillgripna motorfordonen utgör, och man kan såvitt jag förstår också skapa svåra avgränsningsproblem. Departementschefen har väckt frågan om skidor är sådana fortskaffningsmedel. Jag skulle kunna säga att skidor troligen är fortskaffningsmedel i Norrland men knappast i södra Skåne. Var går gränsen? I småländska höglandet? Här skapas

gränsdragningsproblem i många hänseenden.

Reservanterna har kommit till den uppfattningen att propositionens förslag här är bättre genomtänkt än utskottets förslag. Ett bifall till propositionen innebär ju inte som jag inledningsvis nämnade, att ett olagligt brukande av dessa smärre fortskaffningsmedel inte kan beivras. Det kommer att bedömas antingen som stöld eller som egenmäktigt förfarande.

Herr talman! Med dessa ord vill jag alltså yrka bifall till samtliga punkter i utskottets utlåtande med undantag av 8 kap. 7 §, där jag ber att få yrka bifall till den vid denna paragraf avgivna reservationen.

På framställning av herr talmannen beslöts, att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga ävensom handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmäldes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 372, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1962 års internationella veteavtal.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 33 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse nr 373, till Konungen angående val av suppleant för bankofullmäktig,

dels ock till riksdagens förordnande nr 374, för herr Elis Birger Nilsson att vara suppleant för en av riksdagens fullmäktige i riksbanken.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 17.18.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 21 november eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30

skaffningsmedel lika. Det är ett utslag av satsen likhet inför lagen, enligt min uppfattning.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående första lagutskottets utlåtande nr 42.

Herr ALEXANDERSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja ta upp till debatt något av vad herr Ahlkvist sade angående brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel. Han anförde olika grunder som han menade var utslagsgivande för kvalificering av detta brott, så att det skulle behandlas strängare än andra. Han talade därvid om riskerna i trafiken.

Jag har faktiskt inte fattat detta som ett slags trafikbrott, utan som något som skall ses ur mera strafflagsrättsliga synpunkter. Jag anförde i mitt föregående yttrande, att det jag fann kvalificerande var att man ställde målsägaren utan hans fortskaffningsmedel, vilket i dagens samhälle många gånger kommer att ställa honom i en mycket tråkig situation.

Den gränsdragning, som skett i propositionen och som herr Ahlkvist talade för, leder också till att det blir mycket egendomliga gränsdragningar, särskilt när man talar om olika slag av båtar. Rena segelbåtar faller utanför, men så snart båten har en hjälpmotor faller den under detta begrepp. Enligt reservanternas skrivning sker detta t. o. m. om det ligger en utombordsmotor i en låda i båten, så att man kan ta upp motorn och sätta på den. Det tycker jag är alltför tillfälliga grunder för en gränsdragning, för att inte tala om vilket intryck det gör på allmänheten, när man gör sådana gränsdragningar.

De psykologiska skäl, som justitieministern talade för som grund för detta stadgande, talar enligt min uppfattning mera för att man skall behandla alla fort-

Herr AHLKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Alexanderson anmärkte mot att jag nämnde de svårigheter i trafiken som kan åstadkommas av dem som tillgriper motorfordonen. Jag använde inte detta som motivering för att dessa tillgrepp skulle betraktas som trafikbrott, utan som motivering för att denna paragraf passar dåligt in i detta brottsförslag. Men när det gällde brott av denna svårighetsgrad kunde man motivera det med de synpunkter jag anförde. Det var hela tiden min motivering i det sammanhanget, och den har herr Alexanderson inte på något sätt kunnat vederlägga.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Jag skulle först vilja ge uttryck åt min besvikelse och mitt beklagande över att kammaren fått så kort tid på sig att sätta sig in i detta stora och viktiga utlåtande.

Själv skall jag som flitig motionär, som vållat utskottet åtskillig möda, be att få framföra mitt tack. Utskottet har t. o. m. på en punkt tillmötesgått mig helt och på vissa andra avfärdat mina yrkanden i tämligen välvilliga ordalag. Så långt är jag alltså tacksam.

Men helt nöjd förmår jag inte vara. Vad jag mycket beklagar är, att utskottets majoritet inte sällan tycks ha tvekat inför det engagemang som krävs för en mera ingående kritik av propositionen, även om denna innehåller mycket, som redan prövats, och annat som utgör väl motiverade förbättringar och förenklingar. Det är sålunda inte förvånande, att statsrådet anmäler belåtenhet.

För en mera inträngande kritik krävs kraftigare engagemang. För min del är

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

jag glad över den ståndaktighet, som främst fröken Mattson visat och särskilt för att hon vidhållit kravet på att ungdomar under 18 år skall omhändertas av barnavårdsnämnderna och inte dömas till vanligt fängelse. Även om vår fängelsevård på senare tid avsevärt förbättrats, är det kusligt att tänka sig att i dag sitter 27 barn eller ungdomar i vanligt fängelse, alltså unga människor i åldern mellan 15 och 18 år. Miljön där är så uppenbart olämplig. Är dessa ungdomar redan förhärdade, blir de inte bättre i den miljön, och är de det inte, riskerar de att i fängelset utvecklas i olycklig riktning. Fråga gamla fängelsekunder, eller lägg märke till deras reaktion då de möter en ung människa på väg till fängelse. Bland återfallsförbrytarna finns just den typ, som tidigt lärt känna fängelsemiljön och som inte haft kraft att frigöra sig från dess inflytande. Jag har som nämndeman och journalist mött de nedbrutna gamla fängelsekunderna liksom också barn som dömts till fängelse. Den erfarenheten är för min del avgörande.

Jag hade kunnat gå med på att man fick utmäta fängelsedom efter det att barnavårdsnämnd förklarat sig sakna möjlighet att omhändertaga vederbörande. Utskottet har emellertid genom tillägget, att fängelsestraff får förekomma även »då fallet inte är lämpligt för omhändertagande», gått längre. Såvitt jag kan förstå öppnar man med dessa ord möjlighet till fortsatt kompetensstrid mellan domstol och barnavård. Det är tillfredsställande att vice ordföranden här har sagt, att barnavårdsnämnd alltid skall höras innan dom avkunnas, men jag efterlyser en tydligare skrivning på denna punkt.

Kompetensstriden mellan domstol och barnavårdsnämnd har alltid varit och förblir olustig, och den ungdom som behöver hjälp för att återanpassa sig i samhället berövas härigenom ett stöd. I stället för ett snabbt verkställande av straffet fördröjs det genom dessa stridigheter och därigenom handlar man också i strid med andan i barnavårdslagen. Det blir ytterligare ett skäl för mig att yrka bifall

till den reservation som fröken Mattson har avgivit vid 26 kap. 4 §.

I detta sammanhang måste jag konstatera att utskottet har varit påfallande försiktigt vad gäller varje språklig ändring. Visserligen hänvisar man till att expertis har tillfrågats, men driver man detta resonemang alltför långt blir resultatet, såvitt jag kan se, att det mesta arbete som sker här i huset blir överflödigt. Vi skall väl som lekmän och med tanke på de lekmän som kommer att beröras av lagstiftningen ta ställning.

I en punkt har utskottet dock ansett sig vilja göra en ändring, i det man i stället för »särskilda skäl» satt in termen »synnerliga skäl» för att fängelse skall få förekomma beträffande ungdom mellan 15 och 18 år.

Jag förstår att man med detta åsyftar en större restriktivitet och det är jag tacksam för, men jag vill gärna få denna tolkning ytterligare bekräftad. Efter vad som sagts mig i Göteborgs rådhusrätt är man nämligen där inte utan vidare benägen att göra den tolkningen. Där brukar man ofta anse att termen »särskilda skäl» väger tyngre än »synnerliga skäl». Det kan möjligen bero på vanan som gör att man där talar om »besynnerliga» skäl.

Herr talman! Tillåt mig att uttala min besvikelse över att utskottet inte velat slopa 17 kap. 6 § om beljugande av myndighet. Visserligen kan det förefalla betryggande att man så starkt betonat, att uppsåt skall finnas bakom beljugandet, men här är jag rädd för att man får en trygghet som kan bli skenbar.

Utskottet anser att det nu liksom 1948 bör finnas möjlighet att kriminalisera offentligt spridande av falska uppgifter eller osant påstående om det allmännas organ. Man säger också, att i orostider kan allvarliga skadeverkningar följa av osann ryktesspridning. Jag ger utskottet rätt i att denna fråga bör sättas in i detta sammanhang. I fredliga tider kan man ta till ganska kraftiga ordalag gentemot myndigheter utan att kollidera med rättvisan. Vad utskottet tycks glömma är att den fria kritiken kan vara nödvändig

just i orostider. Men just då kan också myndigheterna vilja skydda sina handlingar från insyn och från kritik, och just då kan de vilja betrakta som osanna påståenden obehagliga sådana. Vid bevisföringen torde det bli svårt för den enskilde att komma med erforderliga bemötanden.

För att ta ett extremt exempel vill jag nämna, att vi då Carl von Ossietzky i början av 1930-talet stod inför domstol i Tyskland påpekade han hur svårt det var för honom att försvara sig, emedan domstol och åklagare bestred att det stod någon övertygelse bakom hans handling att publicera uppgifter om riksvärnet, vilka uppgifter man påstod vara lögnaktiga och även landsförrädiska.

Jag medger att exemplet kan förefalla extremt, men jag tror att det kan tåla att begrundas. För att ta mindre extrema exempel vet ju alla i denna kammare, hur man under kriget väckte till liv en gammal paragraf i tryckfrihetsförordningen för att komma misshagliga pressorgan till livs. Hade man i slutet av 1920-talet eller i början av 1930-talet varnat för att något sådant skulle kunna inträffa, så tror jag inte att man hade blivit trodd ens av de mest förutseende. Flertalet hade betraktat en sådan varning som obefogad. Ingen kan i dag förneka att de erfarenheter, som vi gjorde då, visar hur friheten sedan satt trångt. Ingen kan heller förneka att sanningen då satt ännu mera trångt.

Jag fruktar att i en liknande situation då läget på något sätt blivit spänt myndigheterna kan frestas tillgripa 17 kap. 6 § för att tysta en obehaglig kritik, detta i strid mot de intressen som tryckfrihetsförordningen avser att skydda. Märk väl, att kritiken i detta fall inte behöver komma från journalistiken, utan lika gärna kan komma från annat håll.

Jag tycker att utskottet drar fel slutsats av den klokhet, som våra åklagare visat genom att inte utnyttja det nuvarande stadgandet. Utskottet drar av denna klokhet slutsatsen, att stadgandet bör få stå kvar. Jag drar motsatt slutledning, herr talman, och ber att få yrka bifall

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.
till motion nr 541 i denna kammare och 645 i andra kammaren.

Häri instämde fröken *Nordström* (fp).

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp):

Herr talman! Med hänvisning till att debatten har pågått ganska länge tror jag att jag kan lova att fatta mig relativt kort, så mycket mer som herr Alexanderson har belyst och motiverat samtliga de reservationer i utskottsutlåtandet vid vilka mitt namn är fäst.

Jag skulle vilja göra den reflexionen, att jag inte kan finna det nu föreliggande lagförslaget revolutionerande. Jämför man det med den lag som vi fick 1864, vore det naturligtvis lämpligt att kalla det så, men det har ju skett mycket under resans lopp. En rad delreformer har gått före, och förslaget kan väl i vissa avseenden sägas innebära att man anpassar lagparagraferna till gällande rättspraxis.

Det har ändå varit ett mycket intressant arbete i utskottet. Det har varit intressant för oss lekmän att få konfronterats med juristhjärnornas ansträngningar att fånga livets mångfald i paragrafer. Jag kom att tänka på ett uttalande som nyligen gjordes av en ledamot av den amerikanska högsta domstolen i ett memorandum, fogat till ett utslag som jag vill minnas gällde den amerikanska lagstiftningen för att förhindra rasdiskriminering. Han sade: »No single principle can assure all complexities of life.» Jag tror man har upplevt mycket starkt inom utskottet, att försök att fånga livets mångfald i paragrafer snart nog visar sig omöjliga — man kan inte göra det mer än styckevis och delat.

De värderingar som vi måste följa men också försöka att skapa i samhällslivet med hjälp av lagstiftningen skiftar ju och förskjuts oupphörligt. Vad man kan säga inför det här lagförslaget och om det arbete som har pågått i utskottet är väl att vi ändå har ett ganska betydande mått av värdegemenskap här i Sverige. Det rätt stora antalet reservationer och förslag till andra motiveringar

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

och det stora antalet motioner i det här ärendet är, vågar jag säga, mera uttryck för nyanser i uppfattningarna än för djupare meningsdifferenser.

Om jag nu får övergå till olika delfrågor, så skall jag inte länge uppehålla mig vid den fråga som kanske varit mest omdebatterad i varje fall i pressen under årens lopp, nämligen frågan om möjligheter att döma 15—17-åringar till fängelse. När jag läser fröken Mattsons reservation, finner jag att särskilt dess senare del, som återfinnes i utlåtandet på sidorna 203 och 204, snarast utgör en ganska god motivering för den ståndpunkt som utskottets majoritet har intagit. Därtill vill jag säga, att det är missvisande att försöka framställa fängelsestraff och behandling på ungdomsvårdsskola såsom fundamentalt olikartade behandlingsformer. Ett modernt fängelse med modern behandling skiljer sig inte så värst mycket från de hårdare formerna av ungdomsvårdsskolebehandling. Redan detta gör ju att man kan dämpa ner debatten på denna punkt och inte behöver göra meningsmotsättningen så stor.

Om vi inte har möjlighet att i ett fåtal restfall — det är ju sådana det gäller — ådöma fängelse, så blir resultatet att man måste tillskapa rent fängelseliknande förhållanden inom ungdomsvården för att klara det lilla restklientel som man annars inte kan klara inom ungdomsvården.

Vidare är det ju så, att medan domstolarna kanske inte behövt lämna någon motivering förut, så måste de hädanefter ange synnerliga skäl, varför de icke anser det lämpligt att omhänderta vederbörande inom barna- och ungdomsvården, utan överlämnar vederbörande till kriminalvården. Det är, menar jag, också ett vägande argument för den linje som utskottets majoritet har valt, att det ändå finns en betydande smittorisk om man sätter ett mycket gravt belastat klientel bland ett relativt hyggligt klientel inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Man bör tänka också på den saken.

Så till frågan om preskriptionsreglerna! Här ligger det så till — såsom redan

herr Alexanderson har varit inne på — att motionärerna liksom reservanterna önskar en lösning i enlighet med strafflagberedningens förslag, medan propositionen föreslår att de nuvarande reglerna skall upprätthållas. Reservanternas väg innebär den förändringen, att även en i samband med förundersökning meddelad misstanke om brott skulle bryta preskription. Det rör sig här självfallet om ett mycket svårt avvägningssproblem. Det ligger ett rättssäkerhetsintresse däri, att man klipper av och inte låter den tidsperiod, under vilken strafffråga kan uppkomma, sträckas ut hur långt som helst. Den saken är självklar. Men det är väl inte olämpligt att omtala så mycket från utskottets interna arbete som att det rådde en utomordentligt stor tveksamhet inom hela utskottet, huruvida man här skulle välja den ena eller andra linjen. Det gör att denna sak kan vara värd en stunds argumentering.

Jag skall emellertid, herr talman, inte säga många ord om denna sak, utan inskränker mig till att konstatera, att nu gällande regler på detta område har medfört både uppseendeväckande och för rättskänslan mycket stötande handlingar. Jag skall inte ta upp några konkreta fall, utan nöjer mig med att konstatera, att det faktiskt har inträffat åtskilliga sådana fall. På ett begränsat område har man också måst ändra på reglerna, nämligen på skatteområdet. Man har där funnit det vara alltför orimligt att en person t. ex. genom att försvinna utomlands skulle kunna slippa ifrån att fullgöra sina skyldigheter här i landet. Jag kan inte riktigt förstå varför man skall anse det berättigat att ta ett sådant speciellt grepp på skatteområdet och inte vilja tänka om på annat håll.

Jag skall, herr talman, inte heller länge uppehålla mig vid frågan om tillgrepp av fortskaffningsmedel. Jag tror emellertid att herr Ahlkvist överdriver skillnaden när det gäller gränsdragningsproblematiken mellan den ena och den andra linjen. Det ligger väl ändå inte så enkelt till att man klarar alla problem genom att dra gränsen vid motorfordon.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Som herr Alexanderson redan har påpekat blir det nämligen också då betydande gränsdragningsvärigheter. Man kan ju t. ex. ha en liten hjälpmotor i en segelbåt, som man kan sticka i vattnet när man skall förflytta sig till en plats, dit vinden inte blåser.

Sedan, herr talman, ett par ord om frågan om beljugande av myndighet. Det är ju här fråga om en ny brottsbeteckning och ingalunda någon materiell nyhet i lagstiftningen. Att jag kunnat gå med på den skrivning, som föreligger från utskottets sida, beror på att paragrafens tillämplighet försetts med mycket starkt restriktiva regler. Det säges bl. a. klart ifrån, vilket nog kan vara nödvändigt, att som bevisning för falsk uppgift icke godtas att en myndighet har dementerat en historia. Man kunde kanske t. o. m. vända på saken och säga, att en dementi då och då nog är uttryck för beljugande av fakta.

Låt mig slutligen säga några ord om ett par av de utredningsyrkanden som gjorts dels av utskottet, dels av ett antal reservanter. Det första gäller frågan om ett kortvarigt frihetsberövande. Det är riktigt att man redan nu har vissa sådana möjligheter. Utskottet avvisar emellertid motionärernas tanke att utreda ännu en möjlighet härvidlag. Alla är vi väl överens om — det sägs ju också klart ut i reservanternas skrivning — att vi inte kan direkt översätta de förhållanden som man har i Tyskland och England till svenska förhållanden. När departementschefen i lagrådsremissen säger, att erfarenheterna av den tyska »Jugendarrest» och den engelska »detention centre» inte är entydiga, håller jag gärna med justitieministern därom. Samtidigt vill jag emellertid tillfoga att det resonemanget verkligen i hög grad också kan göras tillämpligt på svenska reaktionsformer. Tag t. ex. ungdomsvårdsskolorna. Är erfarenheterna av de svenska ungdomsvårdsskolorna entydiga? Ja, de är väl i så fall entydiga på ett för den skoltypen förödande sätt! Vi har nämligen en återfallsfrekvens på 70—75 procent vid åtskilliga av dessa skolor. Det borde väl leda till att vi skulle säga

oss, att denna skoltyp, denna behandlingsform, tydligen är klart olämplig. Men ändå laborerar vi med den år efter år, försöker förbättra den och står i på alla sätt. Våra erfarenheter av ungdomsvårdsskolorna är verkligen inte entydiga. Med den typ av argument, varmed justitieministern här försökt avvisa tanken att vi borde pröva också dessa reaktionsformer från Tyskland och England, kan man inte avvisa ett sådant förslag.

Som jag antytt och som också andra talare påpekat tidigare i debatten finns det en rad olika reaktionsmöjligheter. Jag vill för min del särskilt trycka på den egenskap som lagstiftningen har både i Tyskland och England att reagera mycket snabbt på ett begånget brott. Det skulle nog inte vara ur vägen om vi försökte att i svensk rättspraxis få in något av detta att reaktionen kommer utomordentligt snabbt. Kanske redan samma dag, eller i varje fall bara efter ett par dagar, så reagerar samhället. Det är förödande för moralen och respekten för samhällets vilja att reagera, när det som hos oss händer att det kan dröja veckor, kanske månader, innan samhället verkligen reagerar så att den brottsliga ungdomen känner att det ligger allvar bakom samhällets reaktion och inte bara prat. Vederbörande kommer in för förhör, man utreder och utreder; och samtidigt fortsätter den brottslige att begå nya brott ute på staden. Det går ibland månader, han hinner återfalla kanske både fem och sex gånger innan samhället verkligen ingriper och gör klart att nu får det vara slut med detta, nu måste samhället reagera. Jag tror att få saker är så ägnade som dylika förhållanden att undergräva respekten för samhällets vilja att upprätthålla lag och ordning.

Det är klart att mycket av detta bör kunna rättas till om man förser rättsapparaten och reaktionsapparaten, som vi nu har och som vi kommer att få enligt den föreslagna lagen, med tillräckliga resurser. Därvidlag har det brustit mycket, och vi får kanske var och en påtaga oss en del av ansvaret för detta; även om jag av begripliga skäl tycker att de, som så pass länge burit ansvar för rikets re-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

gering, borde ha kunnat åstadkomma litet mer i detta avseende — oppositionen har verkligen inte bromsat, i varje fall inte den meningsriktning jag representerar, utan tvärtom velat skjuta på.

Sedan kommer jag till ett utredningsyrkande, herr talman, som det såvitt jag kan se råder den djupaste enighet om. Det gäller samhällets åtgärder mot berusade personer som anträffas på allmänna platser. Den frågan har länge diskuterats i många olika sammanhang, och få hävdar väl numera att polisarresten är en lämplig adress för sådana personer. Här kräver en adekvat samhällsreaktion att medicinska och sociala åtgärder sätts in omedelbart. För detta talar både humana och rationella skäl. Men likafullt vet vi att det ingalunda är ovanligt att man i polisarresten införpassar personer som ingalunda är berusade av alkohol utan tvärtom svårt sjuka, men med symptom påminnande om dem som man ser hos en vanlig enkel fyllerist. Ibland har detta lett till ganska fruktansvärda händelser, och det är klart att sådant måste förebyggas så fort som möjligt; man måste komma ifrån det sakens tillstånd som nu råder. I vissa avseenden har naturligtvis situationen förbättrats såtillvida att polisarresterna under senare år upprustats och gjorts, om jag så får säga, litet mänskligare än de varit tidigare; men dessa arrester är ändå inte något lämpligt uppsamlingsställe för sjuka människor.

I januari väcktes i denna fråga ett par motioner som varit föremål för ett mycket omfattande remissförfarande, och remissinstanserna har utan undantag tillstyrkt en utredning. Jag skulle bara vilja poängtera en passus i socialstyrelsens remissvar, där man särskilt framhåller och understryker att den nuvarande förvaringsformen är speciellt olämplig för ungdom. Utskottet för sin del konstaterar, att det här gäller en lång rad frågor av social, medicinsk, juridisk och även samhällsekonomisk art, och förordar en förutsättningslös utredning. Innan jag slutar min framställning på denna punkt och därmed mitt anförande skulle jag bara vilja skicka med till den

just nu icke närvarande justitieministern den inskränkningen i förutsättningslösheten, att man bör utgå från såsom en förutsättning att utredningen skall verkställas skyndsamt; det finns ingen tid att förlora.

Herr talman! Alla de yrkanden jag skulle behöva ställa är redan framställda, och därför skall jag inte uppta tiden med någon genomgång av dem.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! 1734 års riksdag betecknade det årets stora lagreform — med rätta kallad ett nationellt storverk — som beständig och trygg. Det var stolta ord; och överdrivna, eftersom ingen lag är oföränderlig med mindre än att samhällsformer och opinioner också är oföränderliga. 1734 års lag visade dock stor livskraft. Först 1864 kom den delvis att ersättas av den nu gällande strafflagen.

Det var väl ganska naturligt att strafflagen ändrades tidigare än civillagen, eftersom straffrätten i vissa avseenden är föremål för snabbare förändringar än andra delar inom ett rättssystem. Strafflagen får sin färg av åskådningar och spänningar under den tid då den tillkommer. Men lagstiftaren har också all anledning att gå varsamt fram när fråga uppstår om att ändra gränsen mellan rätt och orätt. Straffbudens moralbildande effekt minskas om kastningar sker mellan tillåtet och otillåtet. Rättsskyddet upprätthålles, kan man säga, lika mycket genom traditionen som genom bokstäver i paragrafer.

Den proposition vi nu har att befatta oss med, herr talman, är ett exempel på sådan varsamhet. Kastningar och ändringar finns där i förhållande till gällande rätt, men de är inte särdeles påfallande. Om redan propositionen var försiktig i förhållande till gällande rätt så har också utskottet för sin del visat varsamhet i förhållande till propositionen, och enligt min mening i vissa stycken varit höviskt i överkant.

Det kan här inte bli fråga om att granska olika delar i detta jätteverk utan jag

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

skall, herr talman, i största korthet uppehålla mig endast vid tre olika punkter.

Först vill jag såsom en av motionärerna i likhet med herr Hanson uttrycka tacksamhet över utskottets bifall till den utredningsbegäran som förekommit i fråga om samhällets åtgärder när det gäller omhändertagandet av berusade personer på allmän plats. En sådan utredning är högst påkallad eftersom den traditionella behandlingsmetoden — s. k. finkning i förening med böter — ur alla synpunkter, sociala, nykterhetsvårdande, humanitära och medicinska är förkastlig och föråldrad. Mer och mer börjar ju den uppfattningen tränga igenom, att alkoholismen är en sjukdom, och den skall då behandlas som en sådan.

Även rent praktiskt är bötesstraffet orimligt, eftersom t. ex. av 20 000 ådömda bötesstraff för fylleri endast en tredjedel kan indrivras, och detta med ett stort pappersmaskineri och en stor indrivningsapparat. Mot denna bakgrund vore det väl, herr talman, bättre att redan nu utesluta straffstadgandet för fylleri ur brottsbalken. Yrkandet därom har dock utskottet avvisat med motivering att den kommande utredningen får pröva även den frågan. Jag har svårt att finna det riktigt logiskt, eftersom fylleriet näppeligen kan betecknas som ett brott; det är ett tillstånd som vederbörande medvetet eller omedvetet försätter sig i och straffet för fylleri är ju närmast en ordnings- och förhållningsregel. Utskottet säger självt på s. 58 i ett annat sammanhang, att hithörande bestämmelser är av arten ordnings- och förhållningsregler, som därför inte bör tagas med i brottsbalken. Har man den åsikten borde även fylleristrafvet ha tagits bort ur balken.

Jag vill dock, herr talman, inte på denna punkt ställa något yrkande och fresta kammarens tålmod med den saken, eftersom jag hoppas att utredningen skall vara färdig i god tid innan brottsbalken träder i kraft och att därmed densamma, när den en gång träder ut i livet icke skall behöva uppta en så föråldrad bestämmelse som straffansvar för fylleri.

Om brottsbalken i detta avseende enligt min mening är föråldrad redan före sin tillkomst, finns det ett annat område där den är bristfällig redan nu. Det finns ingen straffbestämmelse för ärekränkning av kollektiv, och på den punkten har lagstiftarna enligt min uppfattning icke hållit takten med samhällsutvecklingen. Till den del frågan gäller ekonomiskt förtal har den behandlats både av lagrådet och straffrättskommittén, som båda förordat straffbestämmelser. Departementschefen har inte velat vara med härom, och utskottet har för sin del hänvisat till den pågående utredningen om åtgärder mot illojal konkurrens. Utskottet hyser dock en viss tvekan om de åtgärder, som kan föreslås i detta sammanhang, är tillräckliga och säger att i så fall får man väl göra en ny utredning. Jag tolkar detta uttalande såsom ett löfte om prövning längre fram, och jag välkomnar en sådan.

Beträffande kapitel 6, sedlighetsparagraferna, vill jag i största korthet beträffande 1 och 2 §§ samt 8 och 9 §§ helt och odelat instämma med fröken Mattson i hennes yrkande och motivering. I likhet med fröken Mattson förstår vi väl alla och uppskattar alla uppsåtet och syftet bakom de föreslagna paragraferna, men jag tror i likhet med henne att de nya bestämmelserna kan få konsekvenser som icke är önskvärda. De kan medföra att nya grupper av unga människor stämplas som brottslingar eller som medverkande i brottsliga gärningar. De kan ge ökat utrymme för sutenörer och utpressare, kategorier som inte brukar tveka att begagna sådana möjligheter, och de kan även i vissa speciella fall tvinga fram offentlig insyn i högst privata och personliga förhållanden.

I diskussionen har de föreslagna paragraferna jämförts med lagstiftningen i vissa amerikanska delstater. Det är kanske en överdrift, men det ligger ändå något i denna jämförelse.

Utskottets ärade talesman herr Ahlqvist gjorde beträffande 1 och 2 §§ gällande att skillnaden i förhållande till gällande rätt egentligen inte var så stor. Jag har litet svårt att förstå honom på

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

den punkten, eftersom redan 1958 års departementschef tydligt uttalat att det här var fråga om en nyhet. Herr Ahlkvist försökte vidare reducera verkan av de nya bestämmelserna i 1 § genom att säga att det i vissa mindre grova fall inte blir tal om våldtäkt utan endast om våldförande. Det är alldeles riktigt, men även våldförande är ett brott och kan som sådant ge upphov till polisanmälningar, utpressningsaktioner och rättegångsmissbruk.

Jag tror att en uppslutning kring fröken Mattsons motiveringar i fråga om 1 och 2 §§ skulle utgöra en anledning för riksåklagarämbetet att inskräpa behovet av den restriktivitet, som även herr Ahlkvist värnar om. Det kanske rent av också kan ge departementet anledning att ompröva sitt ställningstagande och förbereda en revision.

Beträffande 8 och 9 §§ i samma kapitel ber jag helt att få instämma i fröken Mattsons yrkande om att nämnda paragrafer utgår ur brottsbalken.

Fru WALLENTHEIM (s):

Herr talman! Efter decennier av förberedelser får vi i dag en ny brottsbalk. I reciten erinras vi om ett faktum i sammanhanget, som vi väl inte gärna kan känna annat än besvärande. På en och en halv sida återfinner vi där på flera ställen i sammandraget av 1960 års departementschefs yttrande till lagrådet den uppenbara sanningen, att vi har otillräckliga kunskaper för lagstiftningsarbetet på straffrättens område. Jag kan inte underlåta att i samband med dagens debatt om de olika paragraferna i brottsbalken som ett beklagligt faktum konstatera, att medan första lagutskottet och nu kamrarna går till de svåra övervägandena — i åtminstone vissa avseenden — i en känsla av osäkert provande, så avvisade riksdagen i våras ånyo ett förslag om en rationellt ordnad grundforskning på kriminologiens område.

Det hade naturligtvis inte hjälpt oss i dag, men vi sätter ju inte heller, såsom justitieministern sade, någon definitiv punkt på detta område. Snart igen kom-

mer vi att ha anledning att leta efter säkrare hållpunkter för vad vi skall tänka och hur vi skall handla, och de praktiskt arbetande människorna på alla möjliga avsnitt av brottsbekämpandet ropar efter dem dagligen.

Sedan 1953 har frågan om den kriminologiska forskningens ordnande varit aktuell här i kammaren. I en rad betänkanden och i, såvitt jag vet, flertalet remissyttranden har gång efter annan begärts respektive tillstyrkts en professur i kriminologi med därtill knuten institution. Gång efter annan har motioner väckts i båda kamrarna med yrkanden om att vi skulle få en sådan professur. I år har utskottsutlåtandet — visserligen med en starkare anslutning till motionärernas synpunkter — ändå förordat att vi skall vänta, trots att utskottet delar motionärernas synpunkter att den nu igångsatta upprustningen på detta område inte är till fyllest.

Universitetskanslern har konsekvent varje år påyrkat en sådan professur, och de parlamentariska sakkunniga för ungdomsbrottslighetens bekämpande har så starkt de kunnat understrukt, att vi genom vetenskaplig grundforskning måste försöka få veta mera för att kunna bedöma resultaten av vad vi gör och riktlinjerna för vad vi i fortsättningen skall göra för att bättre förebygga brottslighet och resocialisera dem som har kommit utanför lagens ramar.

Om man nu i samband med en riksdagsfråga kan tala om en lidandets historia, så kan man göra det i denna fråga som i dag verkligen, tycker jag, får en bjärt belysning. Medan vi allteftersom tiden går får en mängd professurer på för en vanlig människa extremt sidoliggande områden — naturligtvis högst betydelsefulla, jag vill inte på allra minsta sätt antyda annat — har det inte funnits gehör för en professur och en institution på kriminologiens område. Nog är det ganska underligt, då vi i det här huset, liksom inom en stor folkopinion utanför, känner oro inför utvecklingen och funderar och vändas över hur vi skall kunna vända den trista brottsutvecklingen.

Jag kan omöjligt förstå annat än att vi har ett starkt behov av flera akademiskt utbildade människor på en rad olika områden, som behöver kriminologisk insikt, och att vi behöver inrätta tjänster med forskarkarriärer som leder fram till att människor vill fördjupa sig i dessa för individen och samhället så vitala problem.

Att jag har dristat mig, herr talman, att i debatten anför dessa synpunkter har bara förestavats av den förhoppningen, att dagens debatt om brottsbalken skall kunna accentuera även den här sidan av saken och möjligen leda till att man övervinner motståndet mot den lösning, som har begärts från så många håll — ett motstånd som jag för min del finner helt obegripligt.

Jag har i detta sammanhang självfallet inget yrkande. Däremot ber jag, herr talman, att med instämmande i de synpunkter som fröken Mattson har redovisat i sitt briljanta anförande få ansluta mig till hennes reservationsyrkande i samtliga punkter och även ansluta mig till herr Ahlkvists m. fl. reservation till kap. 8, 7 §.

Herr NYSTRÖM (s):

Herr talman! Jag ämnar inte förlänga debatten här mer än någon minut. Jag skulle bara vilja framhålla, att det är svåra problem som tornar upp sig när man skall diskutera frågor om brott och straff. Det är i alla fall frågor som under århundraden har sysselsatt lagstiftare och vetenskapsmän, som herr statsrådet nämnde i sitt inledande inlägg.

Man har försökt förklara brottsbegreppet och man har försökt att förklara samhällets reaktion mot brott och förklara förebyggandet av brottslighet. Man har haft många teorier i sina försök att förklara brottsbegreppet och straffets ändamål och innebörd. I det praktiska samhällsarbetet är vi numera dock ense om att samhällsreaktionen mot brott främst fullföljer det rent praktiska syftet att förebygga och bekämpa den fara för samhällets bestånd och för ordning-

en och säkerheten i samhället, som vissa handlingstyper utgör.

En tydlig tendens i det praktiska samhällsarbetets utveckling på senare år visar samhällets ökade intresse för brottslingens person och miljöförhållanden. Man har alltså kommit till insikt om att orsakerna till grövre brott ofta återfinnes i djupt gående brister i den brottsliges personliga och sociala utrustning. Samhällsreaktionen har alltså inriktats på att i största möjliga utsträckning avhjälpa dessa brister.

För min del framstår det som naturligt, att en övergång från gammal till ny lag medför åtskilliga problem. De framställda motionsyrkandena med anledning av propositionen vittnar om att första lagutskottet haft att brottas med avvägningsproblem, som man i vissa fall kan anse vara rätt stora. Om också motionerna inte direkt syftar till ändringar av förslaget huvudlinje utan i stort berör detaljfrågor, har motionerna dock givit frågeställningar där avvägningen för eller emot inte precis har varit särskilt lätt för en lekman att ta ställning till. Då jag i mina ställningstaganden i utskottet har tillstyrkt propositionen, alltså i huvudsak förslaget här med de smärre ändringar som gjorts genom första lagutskottets beslutade förord för en annan lösning än den som angivits i propositionen, och varom lagutskottet varit enhälligt, har jag gjort det med den utgångspunkten, att om det i en nära framtid visar sig att det är behövt att ändringar i lagverket så kommer erforderliga förbättringar att ske. Den närmaste framtiden kommer säkerligen att ge ytterligare insikter och erfarenheter inom dessa områden.

Reservationerna till första lagutskottets utlåtande berör i stort avsnitt som behandlar brott och brottspåföljder. De berör ärekränkning, sedlighetsbrott, fängelse, skyddstillsyn med flera avsnitt. Reservationerna säger oss bl. a. beträffande avsnittet sedlighetsbrott och fängelse, att det här finns problemkomplex. Enligt mina mått för bedömande har dock övervägande skäl talat för utskottsmajoritetens förslag.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

I övrigt finner man en viss tveksamhet även hos en del reservanter, om man nu skall döma efter vissa inlägg i dagens debatt. Jag instämmer sålunda, herr talman, i det yrkande som herr Ahlkvist har framfört i sitt inlägg i debatten. Utskottets skrivningar i de avsnitt som föranlett reservationer synes i dagens läge vara väl underbyggda. Är det något, som just nu ter sig mindre tillfredsställande, finns ju möjligheten att vad tiden lider och erfarenhet vunnits vidtagna åtgärder till önskade förbättringar i lagverket.

Vad sedan angår herr Ahlkvists med flera reservation avseende 8 kap. 7 § instämmer jag i herr Ahlkvists under debatten gjorda yrkanden med den motivering som herr Ahlkvist anför. Det synes mig inte vara riktigt att nya svårbevästrade avgränsningsproblem tillskapas, så enbart av den orsaken torde propositionens alternativ, som är lika med reservationens, vara att föredra.

Herr talman! Jag har mycket väl vetenskap om att jag inte har berikat debatten eller kunnat ge någonting utöver vad som här redan sagts tidigare. Jag har med mitt lilla inlägg bara velat instämma i vad herr Ahlkvist har anför.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Det har i debatten angående brottsbalken påpekats, att grunderna väsentligen accepterats och att det således skulle råda total enighet på den punkten. För min del har jag anför en blank reservation och jag ger herr Ahlkvist, som nyss har citerats till övermått, alldeles rätt när han säger, att en blank reservation inte ger någon ledning för rättstillämpningen.

Jag ber emellertid att med några ord få ta upp problemet, inte för att analysera det, men för att en smula antyda vad jag avser med min blanka reservation. Det förefaller mig nämligen som om allt vad som sägs om de s. k. grunderna inte hör till det odiskutabla. Jag stannar vid vad som sägs i lagens första paragraf, där det erinras om själva definitionen eller normen, och jag reagerar där genast mot att man vill genom en

definition, genom en lek med ord, åstadkomma någonting väsentligt på den punkten. Där sägs i 1 kap. 1 § följande: »Brott är gärning, för vilken i denna balk eller i annan lag eller författning är stadgat straff som nedan sägs.» Jag finner att den utformning denna sats har fått säger oss och ger oss både för litet och för mycket. Jag för min del skulle vilja göra gällande, att vad som för rättsmedvetandet framstår som brottsligt inte alltid låter sig fångas av paragrafer. Där återstår för rättsmedvetandet åtskilligt, som man nog skulle vilja bedöma som brottslighet, ehuru det inte har låtit sig infångas av aldrig så skickligt skrivna lagtexter.

Å andra sidan är jag, herr talman, medveten om att åtskilligt i denna lag och i de lagar som man hänvisar till har straffbelagts, som jag knappast skulle vilja rubricera som brottslighet. Jag har svårt att tänka mig att exempelvis rätta ordet för fylleriförseelser skulle vara brottslighet, ehuru brott ofta nog begås i samband därmed. Likaså har jag svårt att tänka mig att parkeringsförseelser med någon större styrka låter sig karakteriseras som brottslighet. Begrepp som »fylleriförbrytare» och »parkeringsförbrytare» motsvaras dock inte alldeles riktigt av något allmänt rättsmedvetande.

Fru Wallentheim berörde nyss önskvärdheten av kriminologisk forskning. Sådan är givetvis av stort värde, men om vi skall försöka komma till rätta med brottsligheten på djupet, så förefaller det mig som om det skulle finnas stora och väsentliga värden, som kan bygga upp mycket mera än en sådan forskning. Jag skulle tro att en fostran på traditionellt kristen grund ger mycket mer än vad den kriminologiska forskningen kan åstadkomma. De värden, som bär upp rättssamhället, är väsentligen av ideell art och måste främjas och utvecklas på det ideella området. Kristen tro och kristen sed är någonting värdefullt att bygga upp vår samhällsordning, vår rättsordning på.

Vidare skulle jag vilja beröra några punkter, där jag har anför reservationer. I anknytning till 5 kap. 5 § har

väckts en motion (I: 536), som berör det ekonomiska förtalet av kollektiver. Jag vill därvidlag betona, att det är nödvändigt att vi kommer fram till en utveckling av gällande rättsbestämmelser, som skyddar inte minst de ekonomiska organisationerna mot systematiskt ekonomiskt förtal. Detta är, såsom även av utskottets utlåtande framgår, en fråga som hittills inte blivit löst på ett tillfredsställande sätt. Här sägs från utskottets sida — jag tror att jag återger det rätt ur minnet — att man vill avvakta vissa utredningar om den illojala konkurrensen, och till dess att dessa utredningar och överväganden är klara vill man ingenting göra. I den reservation, som jag har avgivit, har jag velat peka på att det skulle vara värdefullare att få riksdagens uttalande redan nu att när materialet föreligger på denna punkt, då bör man också gripa sig an med utbyggandet av vad som här har försummats.

Herr Ahlkvist fann att det var föga skiljaktighet mellan min uppfattning och den uppfattning som utskottet uttalat. Skillnaden ligger som jag berört i att utskottet säger att till dess utredningen är klar gör man ingenting, medan den reservation som jag har avgivit syftar till att säga, att då *skall* problemet upptagas till lösning.

Jag vill också med några ord beröra frågan om fängelsestraff i vissa särskilda fall för sådana som är under 18 år. Jag för min del finner det värdefullt att man kommer fram till ett skrivsätt som säger klart, att det blir domstolen som får avgöra huruvida fängelsestraff skall kunna förekomma i sådana fall. Gentemot fröken Mattson skulle jag vilja säga, att jag begriper att en barnavårdsnämnd under lyckliga förhållanden nog kan vara fullt kapabel att avgöra, om vederbörande bör behandlas på det ena eller andra sättet. Men det är inte så med barnavårdsnämnderna överallt. Förhållandena kan vara mycket olika i olika kommuner, och jag har den bestämda uppfattningen att man bygger på mycket lös grund om man ger dem och icke domstolen avgörandet om hur man skall förfara.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Erfarenheter visar även, att det i vissa fall inte kan vara lämpligt och rimligt att utesluta möjligheterna till fängelsestraff. Vi hade nyligen ett antal fall uppe i Uppsala som jag fäste mig vid, emedan jag genom pressen blev uppmärksam på det. Det var fråga om flera fall av våldtäkt, övervåld och rån av en liga i en av Uppsala stads utkanter. Det rörde sig om ynglingar i åldern 15—17 år och det förekom fall där de inriktat sig på flickstackare som var 13 år och t. o. m. därunder. Jag menar att vi måste ha någon möjlighet att i vissa fall kunna tillgripa mycket bestämda åtgärder. Sedan statsrådet accepterat utskottets uppfattning på denna punkt har jag dock knappast anledning ställa yrkande om bifall till hans förslag i propositionen.

Jag övergår så till ett par frågor som har tagits upp i motion nr 532 i denna kammare. De rör frågan om skadestånd. Där har vi beträffande kap. 25 § 2 och kap. 27 § 5 gjort vissa bestämda yrkanden som delvis upptagits i av mig avgivna reservationer. Vi menar att det är nödvändigt att på ett bättre sätt säkerställa den skadelidandes rätt. Vi har ifrågasatt, att man bör kunna komma därhän, att man kan göra en avvägning i vissa fall av bötesstraffen, som möjliggör att en skadelidande verkligen får en chans till ersättning för den skada han lidit. I 27 § går vi vidare och pekar på behovet av åtgärder, som i vart fall jämställer den skadelidande med den som har vållat skadan. Jämkning skall enligt vår uppfattning kunna begäras inte bara av den som har vållat skadan och av åklagaren.

Till detta säger herr Ahlkvist, att den skadelidande kan resonera med åklagaren. Jag finner inte att detta är en rimlig grund, utan jag menar att man på den punkten bör arbeta för att målsägaren skall jämföras med den som vållat skadan när det gäller att bevaka hans rätt.

I båda dessa fall ber jag att få yrka bifall till de av mig avgivna reservationerna. Jag gör det så mycket mera som det skrivsätt, som där föreligger, också

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

skulle möjliggöra ett stöd för den skadelidande genom anlitande av exekutor och på det sättet skapa någon säkerhet för honom att kunna få skäligen ersättning för den skada som har vållats honom.

Till sist stannar jag inför den reservation som herr Ahlkvist har avgivit och som rör skärpt straff för stöld av fortskaffningsmedlen. Han menar att man bör kunna begränsa sig till motorfordon, och han raljerar en smula med frågan om skidor är fortskaffningsmedel i Skåne eller bara i Norrland. För min del tror jag att de förbrytelser som kommer att begås med sikte på stöld av skidor i Skåne blir tämligen lätt räknade — mitt rättsmedvetande säger mig, att man inte skall ställa ägaren till en stor och fin bil, ett vrållåk, i en bättre ställning när han blir bestulen än man ställer den som blir bestulen på en cykel, som han ytterst väl behöver för sitt arbete.

Jag ber på denna punkt att få yrka bifall till utskottets utlåtande, liksom på de punkter i övrigt, där jag inte uttalat någon annan uppfattning än utskottets.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag skall inte i någon högre grad förlänga debatten, men jag vill något kommentera en del av vad som förekommit här i dagens diskussion.

Låt mig först påminna om vad jag sade tidigare i dag, nämligen att brottsbalken lika litet som något annat är något fullkomligt. Det är alldeles givet, att vi kan ha olika meningar om olika paragrafer i ett så omfattande lagverk. Det är egentligen förvånande, att det inte är flera paragrafer som kommit upp till diskussion. Vi måste alltid när det gäller ett lagverk av detta slag vara beredda att följa utvecklingen, vara beredda att göra utredningar, vara beredda att göra översyn. Det är icke i dag som det för all framtid bestämmes, hur Sveriges strafflag skall se ut. Vi måste vara beredda att då och då se över bestämmelser av detta slag.

Fröken Mattson uttalade här tidigare

i dag en viss tvekan om innebörden av uttrycket »hänsynslöst beteende» i 4 kap. 7 §, där brottet ofredande behandlas. På hennes fråga vill jag svara, att redan av uttrycket i sig självt torde framgå, att det här gäller tämligen kvalificerade handlingar. Detta torde ytterligare framgå av det både i brottsbeskrivningen och såsom brottsnamn använda uttrycket »ofredande». Någon risk för att — som fröken Mattson befarar — polisen skall kunna rensa gatorna på grund av denna bestämmelse torde därför inte föreligga.

En stor del av debatten i dag har kommit att avse de s. k. sedlighetsbrotten. Det har i fröken Mattsons reservation riktats kritik mot att våldtäktsbrottet har utsträckts till att avse våldtäkt också i äktenskapet. Man har menat, att detta skulle vara att straffbelägga ett helt nytt område, och det skulle medföra stora olägenheter. Häremot vill jag invända, att det knappast är fråga om att straffbelägga gärningar som för närvarande skulle vara straffria. Misshandel och rättsstridigt tvång genom våld eller hot — moment som ingår i våldtäktsbrottet — är straffbara redan nu, och något undantag stadgas icke i *svensk* lag för det fall att parterna är gifta med varandra. Vidare måste vi komma ihåg, att det i mycket stor utsträckning förekommer, att man och kvinna sammanlever med varandra utan att vara förenade i äktenskap. I dessa fall är våldtäkt straffbar redan enligt gällande rätt. Några olägenheter härav har man icke kunnat påvisa. Vill man då förmäna den gifta kvinnan samma skydd som den kvinna som utom äktenskap sammanlever med en man?

Vad angår 6 kap. 8 § — förförelse av ungdom — har det i fröken Mattsons reservation yrkats att denna paragraf skulle utgå. För min del tycker jag att man i kritiken av denna paragraf gjort sig skyldig till vissa överdrifter. Det förefaller som om man helt och hållet har glömt att straffbudet i 8 § riktar sig mot prostitutionens kunder. Det förhåller sig icke så, som fröken Mattson yttrade, att paragrafen riktar sig mot de prostituer-

rade. Icke heller tror jag att denna paragraf behöver medföra så stora risker för ökad utpressning som det här har påståtts. Men jag vill i detta sammanhang nämna att vi i justitiedepartementet för närvarande är sysselsatta med utarbetandet av alla följdförfattningar till brottsbalken. Vi har därvid också att ta ställning till frågan om åtalsprövning och vilka regler som skall gälla för eftergift av åtal. Härvid överväger jag att föreslå en bestämmelse av innebörd att vid åtalsprövningen hänsyn skall tas till den situation som ett offer för utpressare befinner sig i — jag syftar därvid till att den som har begått brottslig handling och blir utsatt för utpressning, ett av de mest avskräckande brott som existerar, lättare än nu skall kunna vända sig till polisen och få skydd mot utpressaren utan att själv riskera att bli släpad inför domstol och åtalad.

Herr talman! Låt mig till sist säga några ord beträffande 26 kap. 4 §! I en reservation av fröken Mattson har yrkats att ett absolut förbud att döma ungdomar under 18 år till fängelse skulle införas. Bl. a. har härvid åberopats strafflagberedningens slutbetänkande, och man har hänvisat till möjligheten att använda ungdomsfängelse för den som inkom kort kommer att uppnå 18 års ålder. Jag medger gärna att det sista skälet utgör en anledning till att använda vanligt fängelsestraff för den som är under 18 år med större restriktivitet än som tidigare varit fallet. Men det utgör enligt min mening icke något skäl för att införa ett absolut förbud mot fängelse i dessa fall. Låt oss ta ett exempel! En pojke som är 17 1/2 år gammal begår ett kallblodigt planerat mord. Om han efter företagen läkarundersökning befinnes icke vara sinnessjuk eller vad därmed jämföras, skulle han, om reservationen bifalles, få villkorlig dom eller skyddstillsyn eller överlämnas för vård enligt barnavårdslagen eller dömas till ungdomsfängelse. Av fröken Mattsons motivering att döma skulle tydligen det sistnämnda i första hand komma i fråga. Vad innebär detta i praktiken? Jo, det innebär enligt långvarig fast praxis inom ung-

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

domsfängelsenämnden att denne pojke, om han sköter sig väl på ungdomsanstalten, kommer att frigivas efter omkring åtta månader och, om han missköter sig, efter omkring ett år eller något längre tid. Ungdomsfängelsenämnden måste ju behandla alla till ungdomsfängelse dömda efter samma grunder och kan icke införa någon kategoriklyvning. Är riksdagen beredd att ta sådana konsekvenser? Jag har fört saken på tal med några av strafflagberedningens förutvarande ledamöter, bland andra den nuvarande generaldirektören och chefen för fångvårdsstyrelsen. Det framgick klart att strafflagberedningen vid utformningen av sitt förslag räknat med en helt ändrad praxis hos ungdomsfängelsenämnden. Erfarenheterna ger emellertid vid handen att ungdomsfängelsenämnden icke kan företa någon kategoriklyvning med hänsyn till brottets svårhet. Alla ungdomsfängelseelever måste behandlas på i huvudsak lika villkor, oavsett vilka brott de har begått. Av detta har jag dragit den konsekvensen att man i varje fall i nuvarande läge måste i vissa dess bättre sällsynta fall behålla möjligheten att döma till fängelse.

Har reservanten tänkt på den situation som skulle kunna uppstå, om vi antar att detta kallblodigt planerade mord hade begåtts av två pojkar på 17 1/2 år? Den ene hinner bli dömd innan han fyllt 18 år och skulle då enligt reservationen på sin höjd få åtta—tolv månaders ungdomsfängelse. Den andre råkar bli dömd först efter 18-årsdagen och skulle enligt samma reservation — märk väl samma reservation, som på denna punkt överensstämmer såväl med propositionen som med utskottsmajoritetens förslag — kunna bli dömd till flerårigt fängelsestraff.

Herr talman! Vad jag nu anfört visar ohållbarheten i fröken Mattsons reservation. Jag vidhåller därför mitt tillstyrkande av utskottets förslag på denna punkt.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Jag skall bara använda tillfället till ett ytterligt kort genmäle

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

gentemot justitieministern. Jag har just avslutat läsningen av den stenografiska uppteckningen av vad jag anförde beträffande 6 kap. Av den framgår med all önskvärd tydlighet att jag ingalunda har påstått att 8 och 9 §§ riktar sig mot prostitutionen. Jag har bara påpekat de konsekvenser som följer av stadgandet att gärningen måste uppges när vederbörande kommer till polisen.

När det gäller mina reservationer beträffande utskottets yttrande till 6 kap. 1 och 2 §§ har jag just erfarit att andra kammaren bifallit dessa. Den lagstiftning, som förordas i reservationernas skrivning, avviker mindre från nuvarande praxis än den propositionen föreslår. Jag ber därför att få vidhålla mitt yrkande om bifall till mina reservationer på dessa två punkter.

När det gäller det absoluta förbudet att döma ungdomar under 18 år till fängelse tror jag att det exempel, som justitieministern anförde, naturligtvis kan inträffa i verkligheten i exceptionella fall, men jag tror också att vi för närvarande inte har några anstalter, vare sig ungdomsfängelser, fängelser eller andra anstalter, som är lämpade för sådana ungdomar. Det gäller här ett av de speciella fall som man väl aldrig kan beakta i lagstiftningen. Jag vill vidare peka på att i statsverkspropositionen, bil. 7, socialdepartementet, anmäles att socialstyrelsen lagt fram ett stort program för utbyggnad av ungdomsvårds-skolorganisationen under de närmaste åren. Man framhåller där att stora och svårskötta elevavdelningar bör avvecklas och ersättas med mindre elevhem. Det uttalas vidare att vården av psykiskt abnorma, alkohol- och narkotikaskadade elever bör ges ökade resurser. Detta program kommer enligt min mening att ge ökade möjligheter att omhänderta flera av de gränsfall som dragits fram i debatten kring kravet mot absolut förbud att döma ungdomar under 18 år till fängelse. För mördare som är 17 1/2 år skulle vi enligt min mening behöva speciella anstalter. För dem passar, som sagt, varken fängelser eller ungdomsfängelser.

Herr **HANSON, PER-OLOF**, (fp):

Herr talman! Jag skall inte ingå på någon argumentation i sak gentemot fröken Mattson. Jag vill bara framhålla att det förhållandet att andra kammaren röstat före första kammaren icke får innebära något argument. Det vore att sätta yxan till roten på nu gällande konstitutionella grunder i landet.

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag skall försöka undvika att göra mig skyldig till någonting sådant som den siste talaren berörde. Jag vill bara nämna ett enligt min mening egendomligt argument som anfördes i andra kammaren. Huvudtalaren för reservationerna under 6 kap. 1 och 2 §§ förklarade sig där vara väl medveten om att reservationerna icke vore juridiskt bindande, därest de bifölles.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Herr **TALMANNEN** yttrade:

I anledning av de under överläggningen rörande första lagutskottets förevärande utlåtande, nr 42, framkomna yrkandena upptager jag — i anslutning till utdelad stencilerad plan för propositionsordningen — först till avgörande det av utskottet framlagda förslaget till brottsbalk, därvid jag ställer propositioner först *särskilt* beträffande envar av de paragrafer i förslaget beträffande vilka annat yrkande framställts än om bifall till utskottets förslag, och därefter *särskilt* i fråga om brottsbalksförslaget i övrigt.

Efter det förslaget till brottsbalk sålunda framställts till avgörande ställer jag propositioner *särskilt* beträffande varje punkt i utskottets hemställan med viss uppdelning av punkten D, vartill jag återkommer.

Slutligen ställer jag propositioner *särskilt* beträffande envar av de delar av motiveringen, angående vilka särskilt yrkande framställts.

Kungl. Maj:ts förslag till brottsbalk, sådant det av utskottet tillstyrkts

5 kap. 5 § (fråga om allmänt åtal vid bl. a. förolämpningsbrottet)

I fråga om denna paragraf, anförde herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hanson, Per-Olof*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 5 kap. 5 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hanson, Per-Olof*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 24.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

6 kap. 8 § (förförelse av ungdom)

Såvitt gällde nämnda paragraf gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att paragrafen skulle utgå i enlighet med vad som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fröken *Mattson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 6 kap. 8 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, utgår paragrafen i enlighet med vad som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken *Mattson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 91;

Nej — 38.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

6 kap. 9 § (åtal för brott i 6 kap. mot den som vid gärningen hade skäligen anledning antaga, att viss angiven ålder ej uppnåtts)

Beträffande förevarande paragraf, yttrade herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

paragrafen skulle utgå i enlighet med vad som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Härpå gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Fröken Mattson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 6 kap. 9 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, utgår paragrafen i enlighet med vad som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken Mattson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 41.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

8 kap. 7 § (tillgrepp av fortskaffningsmedel)

Rörande förevarande paragraf gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare på godkännande av paragrafen, i enlighet med vad som förordats i den av herr Ahlkvist m. fl. till nämnda stadgande avgivna reservationen, med den lydelse, som föreslagits i propositionen; och för-

klarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ahlkvist begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 8 kap. 7 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen, i enlighet med vad som föreslagits i den av herr Ahlkvist m. fl. till nämnda stadgande avgivna reservationen, med den lydelse som föreslagits i propositionen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr Hanson, Per-Olof, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 53;

Nej — 76.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

17 kap. 6 § (beljugande av myndighet)

Vidkommande denna paragraf, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att paragrafen skulle utgå i enlighet med vad som föreslagits i de likalydande motionerna I: 541 och II: 645.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Fru Segerstedt Wiberg begärde votering, i anledning varav uppsattes samt

efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 17 kap. 6 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, utgår paragrafen i enlighet med vad som föreslagits i de likalydande motionerna I: 541 och II: 645.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

25 kap. 2 § (dagsbots antal och storlek)

I vad avsåge denna paragraf gjordes propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare på godkännande av paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr Ferdinand Nilsson till nämnda stadgande avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

26 kap. 4 § (möjlighet ådöma fängelse för den som vore under 18 år)

Angående nämnda paragraf, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Fröken Mattson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 26 kap. 4 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken Mattson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 108;

Nej — 17.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

27 kap. 5 § (föreskrift vid villkorlig dom om fullgörande av skadeståndsskyldighet)

I fråga om denna paragraf gjordes propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av herr Ferdinand Nilsson till nämnda stadgande avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

28 kap. 1 § (företsättningarna för ådömande av skyddstillsyn)

Såvitt gällde denna paragraf gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare på godkännande av paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fröken Mattson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 28 kap. 1 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken Mattson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 116;

Nej — 13.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

28 kap. 11 § (visst omhändertagande av den som ådömts skyddstillsyn)

Beträffande förevarande paragraf, anförde herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av paragrafen vara med överbäggande ja besvarad.

Fröken Mattson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 28 kap. 11 § förslaget till brottsbalk med den lydelse

första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fröken Mattson till nämnda stadgande avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken Mattson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 112;

Nej — 13.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

35 kap. 1—3 §§ och 36 kap. 9 § (pre-skription av åtal)

Vidkommande dessa paragrafer gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av desamma samt vidare därpå att paragraferna skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. till nämnda stadganden avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafernas godkännande, sig finna denna proposition vara med överbäggande ja besvarad.

Herr Hanson, Per-Olof, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 35 kap. 1—3 §§ och 36 kap. 9 § förslaget till brottsbalk med den lydelse första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, godkännes paragraferna med den lydelse, som föreslagits i den av herr Per-Olof Hansson m. fl. till nämnda stadganden avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hanson, Per-Olof*, begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 82;
Nej — 48.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Förslaget till brottsbalk i övrigt
Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A

Förklarades besvarad genom kammarens förut fattade beslut.

Utskottets hemställan i punkten B

Bifölles.

Utskottets hemställan i punkten C

Bifölles.

Utskottets hemställan i punkten D

Herr talmannen yttrade, att propositioner komme att framställas *först* särskilt beträffande punkten D 4, i vad de i punkten upptagna motionerna avsåge 26 kap. 6 och 7 §§ förslaget till brottsbalk, *därefter* särskilt angående punkterna D 2 och D 4, såvitt gällde utredning av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare samt *slutligen* särskilt rörande utskottets hemställan under punkten D i övrigt.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Punkten D 4, i vad de i punkten upptagna motionerna avsåge 26 kap. 6 och 7 §§ förslaget till brottsbalk

I vad avsåge utskottets hemställan i denna del, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, betecknad »Till 26 kap. 6 och 7 §§».

Härpå gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hanson, Per-Olof*, begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten D 4, i vad de i punkten upptagna motionerna avser 26 kap. 6 och 7 §§ förslaget till brottsbalk, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, betecknad »Till 26 kap. 6 och 7 §§».

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hanson, Per-Olof*, begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 107;
Nej — 25.

Ang. förslag till brottsbalk, m. m.

Punkterna D 2 och D 4, såvitt gällde utredning av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare

Angående utskottets hemställan i förevarande del gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. vid punkten D i utskottets hemställan avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hanson, Per-Olof*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkterna D 2 och D 4, i vad avser utredning av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Per-Olof Hanson m. fl. vid punkten D i utskottets hemställan avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hanson, Per-Olof*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 84;

Nej — 46.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten D i övrigt

Vad utskottet hemställt bifölls.

Utskottets motivering i de delar beträffande vilka särskilt yrkande framställdes

Motiveringen till 6 kap. 1 § förslaget till brottsbalk

I fråga om utskottets motivering i denna del gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att kammaren skulle godkänna den motivering, som föreslagits i den av fröken Mattson till 6 kap. 1 § avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på godkännande av utskottets motivering, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fröken *Mattson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner första lagutskottets motivering i utlåtande nr 42, till 6 kap. 1 § förslaget till brottsbalk, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den motivering, som föreslagits i den av fröken Mattson till 6 kap. 1 § avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Ahlkvist* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 60.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Motiveringen till 6 kap. 2 § förslaget till brottsbalk

I vad avsåge utskottets motivering i förevarande del, yttrade nu herr talman-

nen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att den motive-ring skulle godkännas, som föreslagits i den av fröken Mattson till 6 kap. 2 § avgivna reservationen.

Härpå gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets motivering i denna del vara med övervägande ja besvarad.

Fröken Mattson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner första lagutskottets motivering i utlåtande nr 42, till 6 kap. 2 § förslaget till brottsbalk, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den motivering, som föreslagits i den av fröken Mattson till 6 kap 2 § avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr Ahlkvist begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 63.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner om undantagande av skrivbyråernas serviceverksamhet från

Ang. förslag till brottsbalk, m. m. arbetsförmedlingslagens tillämpningsområde, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av väckta motioner om förbättrad väderlekstjänst för jordbruket;

nr 30, i anledning av väckta motioner angående åtgärder till skydd av djurlivet i samband med skogshyggesbränning;

nr 31, i anledning av väckta motioner angående gödsling av skogsmark; och

nr 32, i anledning av väckta motioner angående utnyttjande av inhemskt fiberbränsle.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning av vissa spörsmål rörande vattendragen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Upplästes ett från herr Berg, Gunnar, inkommet läkarintyg, utvisande att han för observation (hjärtsjukdom?) vårdades på Serafimerlasarettets medicinska klinik och vore sjukskriven från och med denna dag tills vidare.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr Berg, Gunnar, för den tid, det i läkarintyget omförmälda hindret varade.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 21.43.

In fidem

K.-G. Lindelöw